A PROPÒSIT DEL TESTAMENT DEL COMTE ERMENGOL X D'URGELL

Xavier Mora Giné & Avel·lí André Gabián

Versió 4.1, desembre de 2021

Segell del comte Ermengol X d'Urgell procedent del document 1

Aquesta obra està disponible a les adreces següents:
https://archive.org/details/TestErmX
https://mat.uab.cat/~xmora/historia/TestErmX.pdf

i pot ser reproduïda total o parcialment
sota les condicions de la llicència
Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional
de Creative Commons

Els autors agrairan qualsevol comentari que se'ls faci arribar,
especialment als efectes de corregir possibles errors;
correu electrònic de contacte: xmora@mat.uab.cat.

En memòria de Prim Bertran i Roigé (1948–2014)
i de Robert Cuellas Campodarbe (1986–2016),
la mort dels quals va interrompre una recerca
que humilment continuem en aquest opuscle.

En aquest opuscle es reprodueix el text literal i complet del testament del comte Ermengol X d'Urgell, així com la seva traducció al català. El contingut d'aquest document és ben conegut a través de [*Monfar*, II, p. 45–53], però el text literal i complet restava inèdit. A més de dit testament, també es recullen i tradueixen diversos altres documents relacionats. Alguns d'ells donen informació sobre el canvi d'intenció del comte quant al lloc on havia de ser enterrat, inicialment Poblet i finalment Bellpuig de les Avellanes. Altres permeten situar en el temps la mort del comte i també, aproximadament, el seu enterrament a Bellpuig.

La taula que segueix mostra quins documents concrets adduïm. Malauradament, del primer testament (document **2**) no n'hem pogut localitzar cap exemplar ni cap relació del seu contingut. Aquesta i altres incògnites seran discutides tot seguit.

Documents			
1		1282 abril 26	Promesa de ser enterrat a Poblet
2		1282/1298	Primer testament
3		1298 juny 9	Codicil del primer testament
4		1308 octubre 22	Dispensa apostòlica per a canviar el lloc d'enterrament
5		1314 juliol 10	Segon i últim testament
6		1314 jul 16 / ago 6	Notícies sobre l'estat de salut del comte
7		1314 agost 6	Promesa final
8		1314 agost 11	Publicació del testament i negativa del bisbe d'Urgell a ser-ne marmessor
9		1314 agost 11	Carta de l'infant Jaume al rei
10		1314 agost 12	Carta de fra Bernat Pintor al rei
11		1314 ago–nov	Protesta de l'abat de Poblet
12	*circa*	1314 novembre 2	Enterrament a Bellpuig

1 Discussió d'algunes dates i altres detalls

1.1. El naixement del comte

En relació amb alguns dels fets que relaten aquests documents, especialment el primer testament i la voluntat inicial de ser enterrat a Poblet, és convenient tenir present l'edat del comte. Sobre aquest punt *adoptarem la hipòtesi que Ermengol X va néixer a finals de l'any 1261 o principis del 1262.*

Aquesta afirmació es basa en el fet que el 16 de desembre de 1278 el rei Pere el Gran encomanava el castell i la vila de Ponts al comte Roger Bernat III de Foix per un espai de vuit anys a comptar des d'aquella data, alhora que prometia restituir-lo a Ermengol tan bon punt aquest complís vint-i-cinc anys [*Baudon 1896*, I, p. 233–234; II, doc. 75, 76, 78]. Per tal de poder complir ambdues promeses, se'n dedueix que Ermengol hauria nascut poc després del 16 de desembre de 1261, de manera que en la data esmentada estaria a prop de complir disset anys i vuit anys més tard estaria a prop de complir-ne vint-i-cinc (vegi's [*Soldevila 1962*, p. 188]).

La hipòtesi que estem fent és compatible amb certs documents on es deixa constància de si el comte havia superat o no l'edat pupil·lar, és a dir (vegi's [*Llobet 2005*, p. 104]) si havia complert o no els 14 anys. Així, Ermengol i el seu germà Àlvar són qualificats de *pupilli* el 25 de setembre de 1275, data en què el rei Jaume, el Conqueridor, a petició del comte Roger Bernat III de Foix, cosí germà de dits pubills, assignava dit comte de Foix com a tutor seu fins que arribessin *ad etatem perfectam*, és a dir 25 anys [*Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 20: fol. 289r] (reproduit a [*Baudon 1896*, II, doc. 66], on cal corregir *tutouritionis* per *tutorie non*). Segons la hipòtesi que estem fent, en aquest moment Ermengol estaria a prop de complir els 14 anys, però encara no els hauria complert.

D'altra banda, el 18 de juny de 1279 es deixa constància que Ermengol havia superat l'edat pupil·lar, tot i que el seu cosí Roger Bernat III de Foix segueix apareixent al seu costat com a curador i administrador [*Alguaire II*, doc. 179].

1.2. La intenció inicial de ser enterrat a Poblet

El 26 d'abril de 1282, Ermengol X declarava solemnement que volia ser sepultat a Poblet (document **1**). No solament això, de fet s'obligava a mantenir per sempre més aquesta promesa, fins a l'extrem de desautoritzar-se expressament a si mateix en el supòsit que més endavant canviés d'opinió (com efectivament va ser el cas). D'aquest document se n'ha conservat l'original, el qual es troba en molt bon estat —incloent un segell pendent de cera— i la data no presenta cap dubte.

Tanmateix, segons la dispensa que posteriorment li va atorgar el papa (document **4**), la intenció de ser enterrat a Poblet i el jurament de no variar aquesta intenció datarien de quan tenia setze anys, és a dir, de l'any 1278, i respondrien a la influència d'altres persones i no a la seva lliure voluntat. Aquesta informació és prou versemblant.

El que no ho és tant és que segons el document **11**, que només coneixem per certes notícies que en transmet Jaume Caresmar, aquesta intenció de ser

enterrat a Poblet constava ja en un instrument públic de l'any 1272 el qual va ser adduït pel monestir de Poblet a la mort del comte. Segons s'ha vist més amunt, en aquesta data el comte tindria només 10 anys, que són massa pocs per a actuar per ell mateix davant d'un notari. Possiblement l'instrument en qüestió fos l'esmentat document solemne de 1282, que efectivament estava en poder del monestir de Poblet, i la xifra de l'any s'hauria transformat en 1272 com a resultat d'un error de còpia.

1.3. El primer testament

Dels dos passatges on Jaume Caresmar dona notícia d'aquest suposat document de 1272 —document **11**, textos β i γ— el més antic, i per tant segurament més fidel a la font, es refereix a dit document com un "instrument públic". Tanmateix, anys més tard Caresmar no dubta en dir-ne "testament". En la nostra opinió, va anar massa ràpid a identificar dos documents dels quals no n'hi ha prou informació.

L'existència d'un testament anterior al de 1314 la coneixem només per la breu referència (document **2**) que en dona un codicil de l'any 1298 (document **3**) que al seu torn es troba insertat en el testament de 1314. En la nostra opinió, aquest primer testament deu ser posterior a la promesa del 26 d'abril de 1282, ja que altrament el document que registra aquesta promesa s'hauria vist obligat a fer-hi alguna referència. Dit això, no seria estrany que el primer testament hagués estat fet el mateix any 1282, abans del 7 de juny, en què partia l'expedició de Pere el Gran cap a Tunis i Sicília, amb la participació del nostre comte.

Pel que sembla, el primer testament ja era difícil de trobar a l'època de la mort del comte. Si diem això és perquè Gastó I de Foix no l'aporta com a prova per a fonamentar les seves reclamacions i en canvi sí que aporta el codicil **3** d'aquell testament (vegi's, per exemple, [Archives Nationales (França), J 880, núm. 6 i 7]).

1.4. La nova intenció de ser enterrat a Bellpuig

La dispensa apostòlica **4**, de 1308, demostra que per aquell temps el comte ja volia ser enterrat a Bellpuig. Segurament ja feia temps que tenia aquesta intenció, però el jurament solemne que havia fet en el seu moment de ser enterrat a Poblet va fer necessari un permís del papa.

És interessant veure com aquest document explicita l'interès del comte per rebre sepultura en el mateix lloc que els seus pares, la qual cosa posa en evidència la idea d'un panteó familiar.

Figura 1: Camporrells a principis del segle XX
(© Banc d'Imatges de Camporrells)

Figura 2: Entrada al balneari de Camporrells, 1932
(© Banc d'Imatges de Camporrells, col·lecció Oriol)

1.5. Quan i a on va morir el comte?

Sobre la mort del comte Ermengol X s'acostuma a dir que va tenir lloc a Camporrells en el mes de juliol de 1314. Així ho afirmen, per exemple, [*Zurita*, lib. VI, cap. XVII], [*Monfar*, II, p. 45], [*Caresmar, Anales*, p. 329], [*Caresmar, De Rebus*, p. 725] i [*Sobrequés 1957*, p. 82]. Alguns d'aquests autors entren en més detalls i diuen que el comte s'havia retirat a Camporrells per motius de salut.

Aquest relat és prou versemblant, ja que fins ara s'acostumava a acceptar com a última notícia sobre el comte el fet d'haver atorgat testament a Camporrells el dia 10 de juliol de 1314. A més, aquest document diu explícitament que el comte estava malalt i que temia morir (document **5**, fol. 101r, lín. 7–8). L'estada a Camporrells podria tenir a veure amb les fonts d'aigües sulfuroses que hi ha en aquest lloc, les quals tenien fama de medicinals i en temps moderns havien donat lloc a un balneari (fig. 2).

> En realitat les aigües sulfuroses podrien haver estat contraproduents, ja que avui se sap que el seu principal component, el sulfur d'hidrògen, afavoreix el desenvolupament de la tuberculosi pulmonar [*Hansen 2020*], que és la malaltia, també anomenada tisi, que patia el nostre comte.
>
> És natural preguntar-se si Camporrells formava part dels dominis del nostre comte, tal com es dona a entendre, per exemple, a [*Caresmar, De Rebus*, p. 725]. En principi, no era així, sinó que aquest lloc el tenia el seu oncle Guerau de Cabrera en feu per l'abat d'Àger. Tanmateix, també és veritat que Guerau havia usurpat els drets de l'església d'Àger en aquest i altres castells aragonesos [Fons de Sant Pere d'Àger, pergamins 768 i 1010]. I fins i tot hi ha notícia que havia arribat a concedir potestat vitalícia i altres drets sobre ells al comte d'Urgell [*Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, Cartes Reials, Alfons IV, núm. 3387]. Per tant, després de tot, el comte deuria estar a Camporrells com a casa seva.

Doncs bé, les dades documentals indiquen que *la mort del comte no va tenir lloc ni a Camporrells ni el mes de juliol*, com se solia afirmar fins ara, *sinó el dia 7 d'agost i segurament al palau comtal de Balaguer*.

En relació amb això, sabem, per exemple, que el 16 de juliol de 1314 el comte Ermengol X signava un document a Balaguer [*Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 346: fol. 13r]. Concretament, nomenava un procurador per a que portés una carta al comte Gastó I de Foix requerint-lo que complís els pactes que havien estat convinguts amb el seu pare, Roger Bernat III. És de notar que aquest document és esmentat també per [*Monfar*, p. 57–58], a qui no sembla importar-li la diferència de lloc respecte al testament.

D'altra banda, la carta **6** deixa constància que dies més tard el comte continuava a Balaguer. L'autor de la carta havia estat encarregat per Bernat

des Fonollar, lloctinent de procurador general de Catalunya, que informés sobre l'estat de salut del comte. En aquest document queda prou clar que la malaltia en qüestió era efectivament una tisi: *escup en manera que segons que·s diu que escup los polmons*.

El dia 6 d'agost el comte encara signava el document **7**, el qual es pot considerar com un codicil del segon testament. En ell, Ermengol promet al seu confessor i al rector de l'església de Balaguer de reparar immediatament certs deutes i injustícies, per a la qual cosa els lliura els seus béns mobles i semovents per a que els venguin i així puguin complir dites reparacions.

Aquestes disposicions indiquen que el comte veia propera la seva mort, la qual va tenir lloc efectivament l'endemà, 7 d'agost de 1314. Aquesta data la coneixem per la carta **10** que fra Bernat Pintor, confessor del comte, va enviar al rei el dia 12 del mateix mes. En ella li resumeix el contingut del testament, que havia estat publicat el dia 11, i li prega que acudeixi a Lleida per a tractar amb els marmessors del comte.

La notícia de la mort del comte i de la publicació del seu testament també va ser comunicada al rei pel seu fill l'infant Jaume, mitjançant una carta del mateix dia 11 (document **9**). Per aquesta carta sabem que l'infant es va assabentar de la mort del comte el dia 8 d'agost al vespre. En aquell moment ell es trobava al monestir de Sixena, en una parada de viatge entre Saragossa i Lleida. Al dia següent es va afanyar, però no va arribar a Lleida fins la matinada del dia 10 d'agost. Allí va fer certes gestions en relació amb la publicació del testament del comte, que ja hem dit que va tenir lloc el dia 11.

A banda de la notícia que en donen aquestes cartes, de la publicació del testament en tenim de fet l'acte notarial (document **8**). En particular, aquest document esmenta que el testament va ser signat per tots els marmessors menys el bisbe d'Urgell; d'aquestes signatures se'n dona fe també a l'escatocol del testament.

1.6. L'enterrament a Bellpuig

L'enterrament del comte a Bellpuig es pot situar en el temps gràcies al document **12**. En ell el rei Jaume, el Just, es dirigeix a Guillem de Montcada, senescal de Catalunya (i un dels marmessors del comte) per a que faci saber als assistents a la cerimònia que aviat hauran d'abandonar el dol i vestir-se de festa per a rebre el nou comte, l'infant Alfons, i la seva futura esposa, Teresa d'Entença. El document està datat a Lleida el 2 de novembre de 1314 i parla del funeral com si aquest hagués de tenir lloc al cap de pocs dies.

Crida l'atenció la gran distància temporal —uns tres mesos— entre mort i enterrament. El cas és comparable al del rei Pere el Gran, en què també

van transcórrer uns tres mesos entre la seva mort (Vilafranca del Penedès, 10/11 nov 1285) i el seu enterrament solemne (Santes Creus, 13–16 febrer 1286) [*Santes Creus, Panteó*, Cap. 4.1, p. 42 i 117–122]. Com en el cas d'aquest rei, possiblement abans de la cerimònia solemne hagués tingut lloc un primer enterrament de caràcter provisional en el qual s'hauria embalsamat el cos.

Aquest primer enterrament de caràcter provisional deuria ser el que va motivar la protesta de l'abat de Poblet que relata el document **11**. Segons aquest document, de data desconeguda i que coneixem només per les notícies que en dona Jaume Caresmar, quan el comte ja havia estat enterrat a Bellpuig, l'abat de Poblet va reclamar el seu cos en virtut dels instruments més antics on constava la seva voluntat de ser enterrat a Poblet.

En relació amb això, és de notar que el 13 d'agost es va fer còpia de les clàusules del segon testament que afectaven al monestir de Poblet, la qual còpia obrava en poder d'aquest monestir (document **5**, exemplar R). Tal vegada aquesta còpia va ser feta arran de la protesta de Poblet a què ens referíem en el paràgraf precedent.

2 Contingut de les disposicions testamentàries

A continuació examinem el contingut del darrer testament del comte (document **5**). *Els números en lletra inclinada entre parèntesis indiquen els diferents paràgrafs en què hem dividit el text d'aquest document.*

2.1. Els marmessors

Com és habitual, el testament comença amb el nomenament dels marmessors (*2*). Aquests eren: (a) El bisbe d'Urgell [Ramon Trebailla]. (b) Guillem de Montcada, el qual és presentat com a consanguini del testador; hi ha un acord general que es tracta del personatge d'aquest nom que era senyor de Fraga i senescal de Catalunya, tot i que la seva consanguinitat amb el testador no és certa en un sentit estricte (el pare d'aquest Guillem de Montcada era cosí segon de Constança de Montcada, primera dona del comte Àlvar d'Urgell, la qual *no* era la mare d'Ermengol X). (c) Bernat de Peramola, senyor de Peramola. (d) Bernat de Guàrdia, cavaller; d'aquest sabem que era fill de Ramon de Guàrdia, un dels testimonis del codicil de 1298. I (e) Arnau de Murell, ciutadà de Balaguer, el qual era nomenat batlle, procurador general i administrador de tots els dominis del comte en nom de tots els marmessors, així com batlle de la ciutat de Balaguer (*28*). Dits marmessors havien de seguir el consell de fra Bernat Pintor, de l'orde dels Framenors, que era el confessor del comte; en el seu defecte, aquest seria substituït pel guardià del convent de Framenors de Lleida.

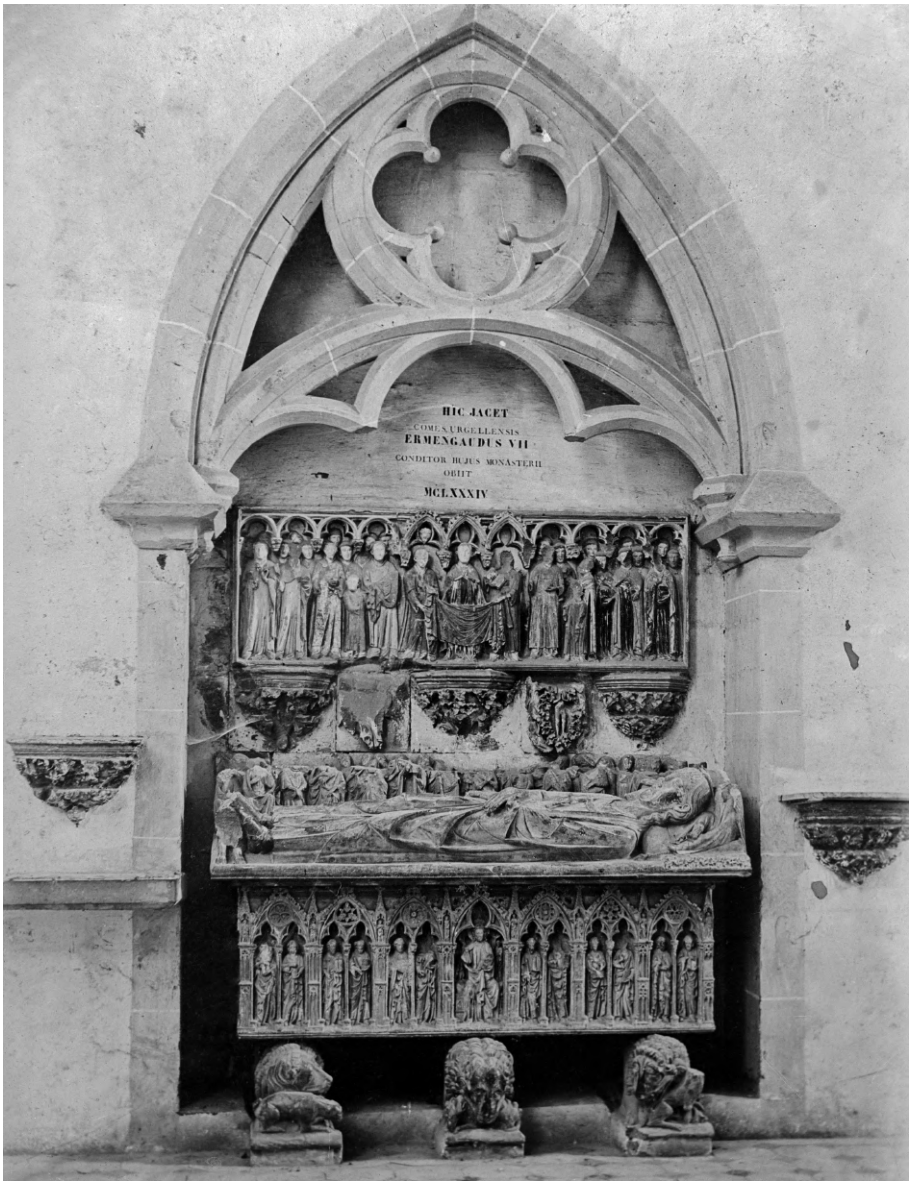

Figura 3: Sepultura d'Ermengol X segons Francesca Español [*1995*, *2007*] (vegi's també [*Velasco, Fité 2016*]). Segons Caresmar, correspondria al comte Ermengol VII, fundador del monestir de Bellpuig. Foto de Juli Vintró, vers 1905 (© Institut Amatller d'Art Hispànic).

Figura 4: Segons Caresmar, la sepultura d'Ermengol X seria la de la part superior d'aquesta imatge; la de la part inferior correspondria a la comtesa Dolça, esposa d'Ermengol VII i cofundadora del monestir de Bellpuig. Segons Francesca Español [*1995*, *2007*] (vegi's també [*Velasco, Fité 2016*]) aquestes sepultures correspondrien al comte Àlvar d'Urgell i la seva esposa Cecília de Foix, pares d'Ermengol X. Foto de Juli Vintró, vers 1905 (© Institut Amatller d'Art Hispànic).

Els marmessors es comprometien a complir amb el testament fins i tot a costa de posar en perill les seves ànimes (*34*). En relació amb això, el testador demanava tant al bisbe d'Urgell com al rei d'Aragó que fessin ús de les seves respectives autoritats per impedir que cap dels marmessors ni qualsevol altra persona obstaculitzés l'execució del testament (*35, 36*).

Notablement, el qui havia de ser el principal marmessor, a saber, el bisbe d'Urgell, no va acceptar l'encàrrec. Aquest fet va ser registrat en el document **8** i també està reflectit en el fet que l'escatocol del testament dona fe de la signatura de tots els marmessors menys de la del bisbe d'Urgell.

2.2. Lloc d'enterrament

Com ja s'ha dit més amunt, en el testament definitiu el comte expressava la seva voluntat que el seu cos fos sepultat a l'església del monestir de Bellpuig, de l'orde premostratenc (*3*). Amb aquesta finalitat deixava a dit monestir cent morabatins d'or, més el seu cavall i i les seves armes. En el cas de no tenir cavall, llavors els marmessors n'havien d'adquirir un que valgués mil sous agramuntesos. D'altra banda, manava que la seva sepultura fos feta de manera òptima, honorífica i completa. A més d'això, assignava al monestir de Bellpuig mil morabatins d'or, els quals destinava a l'obra de construcció de la seva església (*4*). Finalment, també destinava al mateix monestir dos mil morabatins d'or per a reparar certes injustícies que havien estat objecte de reclamació pel seu abat, a la vegada que ordenava que fossin pagats tots els llegats testamentaris que hi havien fet el seu pare i el seu avi (*5*).

2.3. Reparació de deutes i injustícies

En relació amb la reparació de deutes i injustícies, el testament fa referència a certes valoracions que n'havia fet una comissió formada per l'esmentat fra Bernat Pintor, confessor del comte, junt amb fra Pere Olivó, de l'orde dels Predicadors, mestre Ramon Vilalta, rector de l'església de Balaguer, i Berenguer Sala, jurisperit de Lleida (*5*). Aquestes valoracions donaven resposta a les reclamacions que havien presentat diversos particulars i entitats i que havia recollit el notari Arnau de Girona. Per altres fonts —vegi's [*Domingo 1997*, doc. 8] i [*Cuellas 2015*, doc. 12]— sabem que el comte havia convocat tals reclamacions arran d'una malaltia que havia patit a mitjan 1310, i que havien quedat recollides en uns llibres dedicats específicament a aquesta finalitat.

En particular, el comte reconeixia explícitament que no tenia dret a cobrar bovatge ni monedatge —la qual qüestió apareix plantejada efectivament en dits llibres de reclamacions— i que els marmessors havien de restituir el que s'havia recaptat injustament per aquests conceptes (*31*).

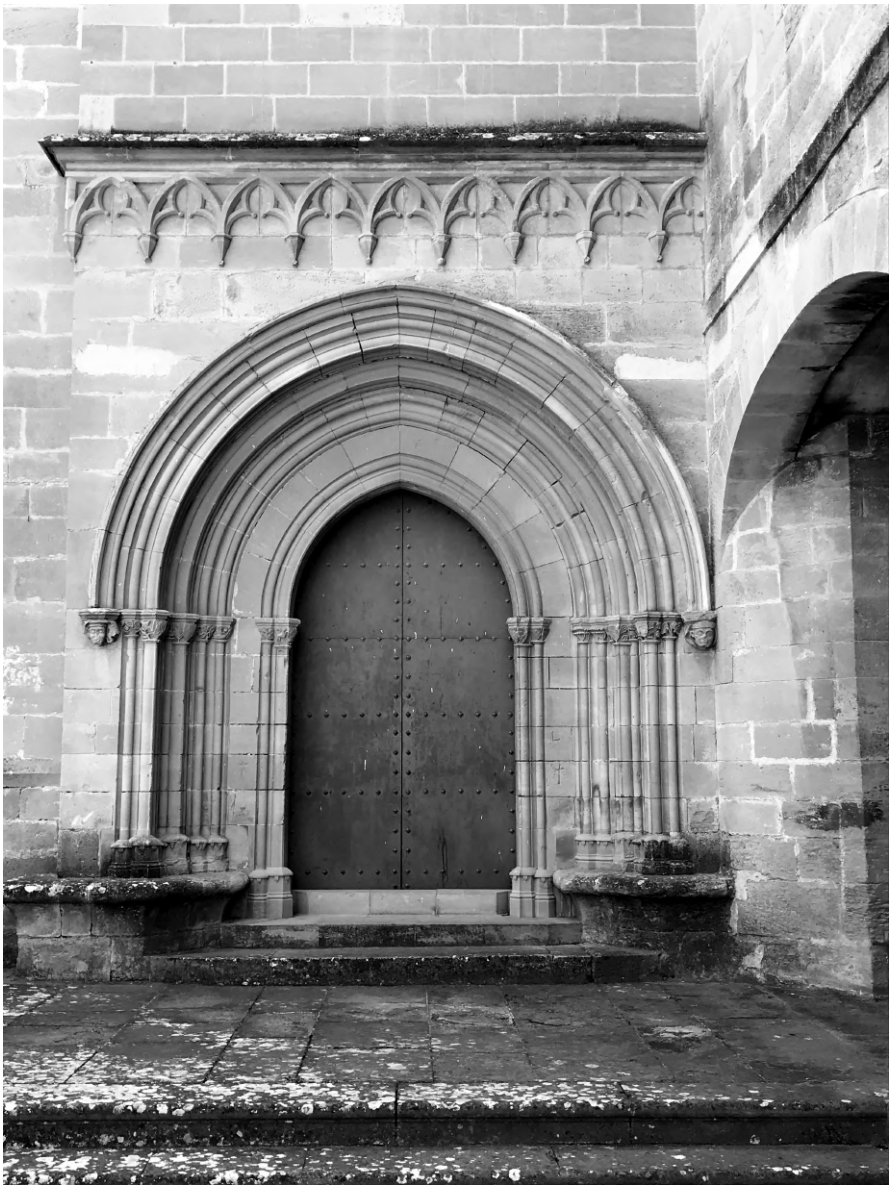

Figura 5: Portal de l'església del monestir de Bellpuig.

2.4. Llegats diversos

Tot seguit, el testament especifica un reguitzell de llegats, tant a particulars com a entitats.

Comença per la seva esposa, Faidida, a la qual se li havia de pagar l'aixovar, així com l'escreix que fos costum; a més d'això, li deixava també, com a gràcia especial, 1000 alfonsins d'or, així com la seva cambra, vestits i joies (*8*).

A continuació apareix com a beneficiari el seu confessor, fra Bernat Pintor, al qual deixava 50 morabatins (*9*).

Pel que fa als monestirs, comença pel de Poblet, al qual el testador deixava 1000 morabatins alfonsins d'or. Segueixen els de les Franqueses, 1000 morabatins; Tragó, 200 morabatins; Vallbona, 500 morabatins; el Pedregal, 500 morabatins; Vallsanta, 500 morabatins; Bonrepòs, 500 morabatins; i les Parrelles, 200 morabatins (*10*).

El monestir de Montserrat és objecte d'una especial atenció que el fa destinatari de 400 morabatins per a una campana prou gran, així com 150 morabatins d'or per a un censal que havia de proveir d'oli les deu làmpades que el testador havia fet instal·lar en l'església de dit monestir (*11*).

També ocupen una posició destacada els Frares Predicadors, als quals se'ls assignava 200 morabatins, i els Framenors de Lleida, als quals se'ls assignava uns altres 200 morabatins (*12*).

Segueix una llarga llista que no detallarem de llegats de menor quantia destinats a diverses esglésies i altres entitats o bé als seus superiors (*13*).

No és gens menor, en canvi, la quantitat destinada als pobres, a saber, 10 000 morabatins alfonsins d'or (*14*).

Segueix una altra llarga llista que tampoc detallarem de llegats a particulars. Entre ells hi figuren els marmessors del testament. Llevat del marmessor Guillem de Montcada, senescal de Catalunya, a qui eren assignats 500 morabatins, cap de les altres quantitats assignades supera els 100 morabatins (*15*). Al final del testament (*40*) es confirmen certes donacions i concessions a dos particulars més.

Cap al final del testament també s'estipula que les queixes per part del beneficiari d'algun llegat havien d'implicar la pèrdua del mateix i l'aplicació de la justícia (*37*).

Val a dir que l'any 1350 alguns dels llegats que s'esmenten en aquest apartat, així com altres de nous, van rebre un darrer impuls gràcies a la comtessa Cecília, vídua del comte Jaume I, i al bisbe d'Urgell Nicolau Capocci [*Vallverd*, doc. 192].

2.5. Fundacions diverses

En un altre ordre de coses, el testador fundava sengles aniversaris a les esglésies de Santa Maria d'Almatà, Santa Maria d'Agramunt, Sant Pere d'Àger, Santa Maria de Ponts i el monestir de Bellpuig; aquests aniversaris s'havien de finançar mitjançant uns censals que produïssin 250 sous agramuntesos anuals, els quals s'havien de repartir entre les cinc esglésies esmentades (*16*). Aquests aniversaris s'havien de celebrar "el dia del nostre òbit" (document **5**, fol. 103r, lín. 26) o com ho diu en un altre lloc, "en tal dia en el qual nos migrem d'aquest món" (*ibidem*, fol. 103v, lín. 7).

> En el cas de l'església de Sant Pere d'Àger s'ha conservat l'acta de dotació d'aquest aniversari, la qual data de 1332 [Fons de Sant Pere d'Àger; pergamí 1844]. A l'hora d'especificar la data en què s'ha de celebrar l'aniversari, es diu simplement "en tal dia en el qual dit comte va entrar en el camí de tota la carn" (lin. 2, 18) o bé "en tal dia en el qual va quedar alliberat de les coses humanes" (lín. 7).

D'altra banda, els marmessors també havien d'establir un censal per a sis ciris, cadascun de sis lliures de cera, els quals havien d'acompanyar la comunió dels malalts a les ciutats de Balaguer, Agramunt, Ponts, Albesa, Àger i Castelló de Farfanya (*17*). Similarment, també havien d'establir un censal que donés 600 sous agramuntesos anuals per a vestir pobres el Divendres Sant a les ciutats de Balaguer, Agramunt i Ponts (*18*).

2.6. Fundació del convent de Sant Domènec de Balaguer

Tot seguit, el testament disposa la construcció i dotació del que serà el convent de Sant Domènec de Balaguer. Concretament, s'hi refereix com un monestir de Frares Predicadors i especifica que ha de ser construït a l'horta o plana de Vila Nova, prop del cap del pont. A més de fer-lo construir, els marmessors també havien de comprar tot l'equipament necessari, a saber, llibres, calzes d'argent, creus, draperia, ornaments, joies, etcètera. La comunitat estaria formada per un prior i dotze frares i el monestir havia de disposar d'aigua de cèquia i d'una renda de 1500 sous agramuntesos anuals. Aquesta renda s'obtindria mitjançant censals que havien de comprar els marmessors i que serien gestionats pels majorals de la confraria de Santa Maria d'Almatà (*19*).

2.7. Designació d'hereu i destí del comtat

Pel que fa a la designació d'hereu i el destí del comtat, el primer testament contemplava en primer lloc els fills legítims mascles que el testador pogués tenir en el futur; en absència d'ells, llavors designava el seu germà

Figura 6: Claustre del convent de Sant Domènec de Balaguer

Àlvar,vescomte d'Àger (document **2**). Posteriorment, el codicil de 1298 (document **3**) va introduir una tercera alternativa, que s'aplicaria en el cas que ni el testador ni el seu germà tinguessin descendència legítima masculina; en aquest cas, el comtat seria heretat pel seu cosí i ex-tutor, el comte Roger Bernat III de Foix, o bé pels seus fills mascles. Tanmateix, aquesta tercera alternativa estava sotmesa a la condició que dit comte de Foix hagués fet les paus amb el rei d'Aragó. Aquesta condició va estar lluny de complir-se. En canvi, Ermengol X havia seguit el camí oposat, d'una fidelitat total al rei d'Aragó. Això va motivar que el seu darrer testament fos molt més favorable al rei d'Aragó. En particular, aquest testament revocava l'esmentada clàusula d'heretament a favor del comte de Foix (*30*), així com certes donacions que Ermengol i el seu germà Àlvar havien fet ja llavors a favor d'ell (*22*). En relació amb això, cal tenir present que Àlvar havia mort el 1299 a Sicília [*Caresmar, De Rebus*, p. 684–685].

Abans de fer entrar en joc el rei d'Aragó, però, el testament tenia en compte la possibilitat que el testador arribés a tenir filles legítimes femelles, les quals no havien estat contemplades abans com a possibles hereves i ara sí que ho eren, però sempre després dels fills legítims mascles (*20, 38*).

Doncs bé, la decisió final d'Ermengol va ser que en absència de descendència legítima (com va ser el cas) el comtat d'Urgell i el vescomtat d'Àger fossin venuts al rei d'Aragó, a condició que el fill segon d'aquest, l'infant Alfons, es casés amb Teresa d'Entença, neboda-néta del testador (filla de Gombau d'Entença i de Constança d'Antilló, i aquesta última filla de Sanç d'Antilló i d'Elionor de Cabrera, germanastra d'Ermengol) i que dit infant acceptés el títol de comte d'Urgell així com les armes i altres insígnies associades a aquest títol (*23*). El testament també preveia diverses contingències, com ara que abans de l'esmentat matrimoni dit infant Alfons morís o esdevingués rei per mort del seu germà primogènit, Jaume, o bé que morís Teresa d'Entença, en els quals casos s'estipulaven com a substituts els seus germans respectius, a saber, l'infant Pere i Urraca d'Entença (*24*). D'altra banda, el testament també fixava el preu de la venda, a saber, cent mil lliures jaqueses; a més d'aquesta quantitat, el rei havia de pagar també quinze mil lliures barceloneses per tal de satisfer el dot i escreix de Faidida, esposa d'Ermengol (*25*).

Figura 7: Segell del comte Ermengol X d'Urgell procedent d'un document de 1289. A diferència del que reproduïm a la portada, aquí el comte branda una espasa. (Arxiu Comarcal de la Noguera, fons de l'ajuntament de Balaguer, Pergamins Diversos, reg. 1011)

Mentre no se satisfessin per complet aquestes quantitats, el futur comte no podia prendre possessió de dits comtat o vescomtat, els quals havien de restar en poder dels marmessors i ser administrats per Arnau de Murell (*25, 26, 21, 32, 28*). D'altra banda, també s'especifica que seguida la mort del comte s'havia de fer un inventari dels seus bens (*29*) (del qual no n'hem trobat cap notícia) i que el nou comte havia de confirmar tots els privilegis que havien estat concedits prèviament als seus vassalls (*33*).

Finalment, també es preveia la possibilitat que el rei no s'avingués a les condicions estipulades, en el qual cas els marmessors havien de vendre el comtat i vescomtat a qui els semblés oportú per un preu que permetés pagar tots els deutes i llegats, i després d'això havien de distribuir el sobrant entre els pobres (*27*). Aquesta opció es contemplava també en el cas que el futur comte s'oposés a alguna de les ordenacions del testament o a les decisions dels marmessors (*39*).

Figura 8: Diner agramuntès d'Ermengol X
(Font: Aureo & Calicó SL)

DOCUMENTS

1

26 abril 1282

El comte Ermengol [X] d'Urgell elegeix ser sepultat al monestir de Poblet.

▸ O Fons del monestir de Poblet : Madrid, *Archivo Histórico Nacional*, Col. Sellos, carp. 55, núm. 8. Pergamí amb segell.
Not. dors. : 1. *1282. Electio sepulture domini Ermengaudi, comitis Urgelli*. 2. *N 34, Cal 50*.

α Segle XVIII : *Espéculo. Rúbrica y repertori general de tots los privilegis y indults, tant reals com apostòlichs, actes y demés escriptures són en lo arxiu del real monastir y sant convent de Nostra Senyora de Pobblet* : Madrid, *Archivo Histórico Nacional*, sec. Códices, L. 1385, calaix 50, doc. 34 (fol. 324v).

A Segle XVIII : [*Regestos i còpies de les escriptures de Poblet*], *Calaix 50, Menargues y alguns privilegis dels comptes de Urgell*: Madrid, *Archivo Histórico Nacional*, sec. Códices, L. 1230, doc. 34 (p. 97–99).

Del pergamí penja el segell que reproduïm a la coberta, el qual Ferran de Sagarra descriu així en la seva *Sigil·lografia Catalana* (vol. 2, p. 9): Rodó, 45 mm. Cera bruna. Representació del comte a cavall; porta llança amb senyera i escut amb el senyal dels escacs. Llegenda: *SIGILLVM ARMENGAVDI, DEI GRACIA COMITIS VRGELLENSIS*. Penja d'un cordó teixit amb fils de seda blanca i groga que termena amb unes borles de seda negra, roja i blanca.

[1] *Noverint universsi presentem paginam inspecturi quod* ⌊*nos*⌋, *Ermengaudus, Dei gracia comes Urgellensis, non deceptus aut illectus, set divina inspirati gracia et compuncti, illud salomonicum pre oculis* |[2] *habentes quo dicitur "memorate novissima tua et in eternum non peccabis", Sanctorum Patrum Eclesia vestigiis inherendo, qui in paternis et avitis sepulcris sepeliri volue-*|[3]*runt, gratis et ex bona voluntate apud venerabile monasterium Populeti devovemus sollenniter et eligimus sepeliri. Quod votum a nobis solenniter, ut dictum est, in manu fratris* |[4] *B*[*ernardi*]*, abbatis ejusdem loci, a nobis emissum, sine ulla spe revocacionis in posterum promitimus observare, ita, videlicet quod ubicumque in toto comitatu nostro et dominio vel extra ubiubi,* |[5] *in*

Que sàpiguen tots els qui hauran d'examinar aquest escrit que nos, Ermengol, comte d'Urgell per la gràcia de Déu, no enganyat ni seduït, sinó inspirat i empès per la gràcia divina, tenint davant dels ulls aquella sentència salomònica en la qual es diu "recorda les teves darreries i no pecaràs mai", seguint les petjades dels sants pares de l'Església, els quals volgueren ser sepultats dins les tombes de llurs pares i avis, desinteressadament i de bon grat fem vot solemne i elegim ser sepultat dins el venerable monestir de Poblet. Aquest nostre vot solemne, com s'ha dit, emès per nos en mà de fra Bernat, abat del mateix lloc, sense cap esperança de revocació posterior, prometem complir-lo, de manera que, arreu del nostre comtat i domini

habitu seculari vel eciam habitu religionis assumto, in infirmitate de qua contingeret nos decedere extremi diei nos finis occupaverit, fratres dicti monasterii, presentis instrumenti |[6] auctoritate infulti, corpus nostrum ad suum monasterium libere valeant asportare. Et si forte, inspirante divina gracia, habitum Cisterciensis ordinis vellemus assumere, |[7] vovemus iterum Deo, et in manu dicti abbatis et conventus promitimus et spondemus, quod ipsum in monasterio in loco Populeti et non alibi assumm⌊e⌉mus. Hoc autem, nostrum arbitrium |[8] ultime voluntatis a nobis salubriter ordinatum nos semper firmiter observaturos et nunquam aliqua varietate in irritum deducturos, Deo promitimus, spondemus atque devo-|[9]vemus. Et si forte, quod abssit, aliqua temeritate vel temera levitate, aliquid feceremus contra hoc quod a nobis cum tanta deliberacione gestum est et ordinatum, ipso jure et de nostra |[10] voluntate irritum et vaccum habeatur, ac presentis voluntatis nostre judicium stabile conssistat et inconcussum.

i fora d'ell, vestit de seglar i fins i tot de religiós, en plena malaltia per la qual s'esdevingués la nostra mort i ens arribés la fi del darrer dia, els frares de l'esmentat monestir, proveïts de l'autoritat del present document, puguin lliurement traslladar el nostre cos al seu monestir. I, si per cas, sota la inspiració de la gràcia divina, volguéssim vestir l'hàbit de l'orde cistercenc, fem novament vot a Déu i, en mà de dit abat i comunitat, prometem i garantim que el vestirem en el monestir de Poblet i enlloc més. I nos davant Déu prometem, garantim i fem vot solemne que aquest nostre albir de darrera voluntat, salvíficament ordenat per nos, el guardarem fermament sempre i mai no deixarem que sigui anul·lat per cap alteració. Però, si per cas, Déu nos en guard!, per una irreflexió o insolent frivolitat féssim cap acte contra això que nos tan deliberadament hem dut a terme i ordenat, s'ha de considerar nul i sense valor de ple dret i per voluntat nostra i s'ha de mantenir estable i inconcussa la determinació present de la nostra voluntat.

Renunciantes ex certa sciencia illis racionibus sive juribus |[11] quibus dicitur "ambulatoriam esse voluntatem defuncti usque ad supremum vite exitum". Illi eciam quo dicitur "neminem posse sibi legem dicere ut a priore recedere non liceat". Omnique |[12] alii juri, canonico et civili, divino vel humano, que hanc nostram voluntatem saluberrimam possent infringere, voluntarie atque conssulte, penitus renunciamus, nullaque |[13] racione nos vel aliquem nomine nostro juvari volumus quoquomodo.

Amb ple coneixement, renunciem a les raons o drets en el quals es diu que "la voluntat del difunt no és immòbil fins a la desaparició final de la vida". Renunciem també al dret que diu que "ningú no es pot aplicar una llei que no li permeti deslligar-se d'una altra d'anterior". I, voluntàriament i deliberada, renunciem absolutament a qualsevol altre dret, canònic i civil, diví i humà, que poguessin infringir aquesta nostra voluntat enormement salvífica i tampoc no volem de cap manera ni per

cap raó que ni nos ni ningú en el nostre nom pugui donar-hi suport.

Ad mayorem autem firmitatem omnium supradictorum, juramus per Deum et per sancta Dei evangelia, coram nobis posita |[14] *et a nobis corporaliter tacta, omnia supradicta et singula firmiter attendere et complere et nos non venturos contra predicta vel sequencia per nos vel interpositam personam aliquo* |[15] *jure vel racione, constituentes nos nichilominus custodes defenssores et protectores monasterii Populeti et personarum ac rerum ipsius, ubicumque sint, quas sub* |[16] *speciali nostra emparancia esse volumus sicut nostras.*

I per a major fermesa de tot allò esmentat més amunt, jurem, per Déu i pels seus divins sants evangelis, posats davant nos i per nos tocats físicament, que fermament atendrem i complirem totes i cadascuna de les promeses fetes anteriorment i que nos no atemptarem contra allò acordat ni contra el que d'allò dimani, ni personalment ni per persona interposada, per cap dret ni raó, ans al contrari, ens erigim nos en guardians, defensors i protectors del monestir de Poblet i de les seves persones i pertinences, siguin on siguin, les quals volem que estiguin sota el nostre emparament especial com a nostres.

Ad mayorem autem hujus rei auctoritatem et testimonium, presentem paginam sigilli nostri impressione fecimus corro-|[17]*borari, comuniri et eciam confirmari.*

I per a major autoritat i testimoniatge d'aquest afer, hem fet que el present escrit fos reforçat, enfortit i fins i tot refermat per la impressió del nostre segell.

Actum est hoc VI kalendas madii, anno Domini MCCLXXXII^{o}. |

S'ha fet això el dia 6 abans de les calendes de maig, en l'any del Senyor 1282.

[18] *Sig+num domini Ermengaudi, Dei gracia comitis supradicti, qui hoc laudamus et firmamus et a testibus firmari rogamus.*

Sig+ne del senyor Ermengol, l'esmentat comte per la gràcia de Déu, que això lloem i signem i també preguem que ho signin els testimonis.

Sig+num nobilis viri Berengarii de Podio |[19] *Viridi, sig+num R*[*aimundi*] *de Guàrdia, militis, sig+num Petri Adam, de Monte Albo, testium.* |

Sig+ne del noble baró Berenguer de Puigverd, sig+ne de Ramon de Guàrdia, cavaller, sig+ne de Pere Adam, de Montblanc, testimonis.

[20] *Ego, Raimundus de Medullo, capellanus de Gauterio et notarius publicus domini comitis antedicti, hoc scripsi et meum sig*(signe notarial)*num inposui.*

Jo, Ramon de Meüll, capellà de Gualter i notari públic del senyor comte esmentat, he escrit això i hi he col·locat el meu sig(*signe notarial*)ne.

2

1282/1298

Primer testament del comte Ermengol [X] d'Urgell. En ell feia hereu el seu primer fill mascle; en absència d'aquest, l'hereu seria el vescomte Àlvar, germà del testador.

× O Arxiu comtal d'Urgell.

▸ α 1298, juny, 9, breu referència en el document **3**.

Del notari Guillem de Bellveí estan documentades altres actuacions de 1278–1281 [*Pere el Gran*, doc. 118, 133, 222, 257], una altra entre 1285 i 1288 [*Mora 2020*, ítem 677] i una altra del 16 de novembre de 1299 [*Mora 2010*, doc. 5, exemplar C] (on cal corregir el cognom Bellvís per Bellveí). Noti's també que cal distingir-lo de l'escrivà de cancelleria del mateix nom i cognom que actua en el període 1330–1342 (almenys).

[·····] *testamento nostro confecto per manum Guilelmi de Pulcrovicino, notarium civitatis Ilerdensis,*

[·····] el nostre testament, fet per mà de Guillem de Bellveí, notari de la ciutat de Lleida,

[·····] *nobilem et karissimum fratrem nostrum Alvarum, vicecomitem Agerensem, heredem per nos relictum in dicto testamento in casu non existencium liberorum masculorum ex nobis,*

[·····] el noble i estimadíssim germà nostre Àlvar, vescomte d'Àger, hereu deixat per nos en l'esmentat testament en cas que nos no tinguem fills mascles,

3

9 juny 1298

Codicil testamentari del comte Ermengol [X] d'Urgell. En el seu testament anterior havia establert que en absència de fills mascles seus, el comtat fós heredat pel seu germà Àlvar. Aquí afegeix que si tant ell, el comte, com el seu germà Àlvar moríssin sense fills legítims mascles que arribessin a l'edat adulta, llavors el comtat sigui heredat pel comte Roger [Bernat III] de Foix i els seus fills mascles. Tanmateix, això es condiciona a que dit comte de Foix es reconciliï amb el rei d'Aragó.

× O Arxiu comtal d'Urgell.

► A 1314, juliol, 10, còpia inserida en el document 5.

× B 1314, setembre, 3–13, Guillem Ferrer, notari, habitant de Castellfollit de Riubregós, còpia inserida en un acte notarial de certes reclamacions fetes per Gastó, comte de Foix. : Arxiu comtal de Foix, caixa 29 (segons C).

C 1667, novembre, 19, Gratian Capot, uixer de la Cambra de Comptes de Navarra, *ex* B : Paris, *Bibliothèque nationale de France*, Manuscrits, Collection Languedoc Doat, vol. 180, fol. 242v, lin. 19 – fol. 248r, lin. 12.

108v,12 *In nomine Domini. Cum nichil magis debeatur* |13 *hominibus quam ut supreme voluntatis liber sit stilus, idcirco, nos,* |14 *Ermengaudus, Dei gracia comes Urgellensis, animatvertentes quod* |15 *in testamento nostro, confecto per manum Guilelmi de Pulcrovicino,* |16 *notarium civitatis Ilerdensis, ad plenum juxta voluntatem quam nunc* |17 *nobis Dominus inspiravit non est cautum nec in futurum pro-*|18*visum in casibus qui possint contingere nostre anime et regimini* |19 *subditorum nostrorum, freti libertate ex potestate a jure nobis concessa,* |20 *que cuilibet testabili et habenti faccionem testandi ante testamentum* |21 *et post codicillando est in talibus atributa, per modum codicillorum* |22 *voluntatem nostram extra dictum testamentum, ipso tamen in omnibus aliis* |23 *remanente in suo robore firmitatis, circa institucionem heredis* |24 *et substitucionem ejusdem in eodem testamento factam, in modum qui* |25 *sequitur exprimimus, statuimus seu eciam declaramus:*

En nom de Déu. Considerant que allò que més s'ha de facilitar a l'home és que l'escriptura de la seva darrera voluntat sigui lliure, nos, Ermengol, comte d'Urgell per la gràcia de Déu, en adonarnos que, en el nostre testament, fet per mà de Guillem de Bellveí, notari de la ciutat de Lleida, plenament d'acord amb la voluntat que Déu ara ens ha inspirat, no s'han pres garanties ni previsions per al futur, en els casos que puguin afectar a la nostra ànima i al govern dels nostres súbdits, confiant en la llibertat per la potestat que ens ha estat jurídicament concedida, la qual s'atribueix en tals casos a qualsevol persona autoritzada a testar i amb capacitat de fer-ho, abans del testament i, posteriorment, per mitjà de codicil, nos, en forma de codicils, fora de l'esmentat testament, però mantenint-lo en totes les altres coses amb tot el seu vigor i fermesa, expressem, establim i declarem la nostra voluntat, pel que fa a la institució i substitució d'hereu feta en l'esmentat testament, en els termes següents:

Nos, Ermen-|26*gaudus, Dei gracia comes Urgellensis, hiis presentibus codicillis* |27 *volumus et per fideicomissum rogamus nobilem et karissimum fratrem* |28 *nostrum Alvarum, vicecomitem Agerensem, heredem per nos relictum in*

Nos, Ermengol, comte d'Urgell per la gràcia de Déu, amb aquests presents codicils, volem i per fideïcomís proposem el noble i estimadíssim germà nostre Àlvar, vescomte d'Àger, hereu deixat per nos en l'esmentat testament

|[29] *dicto testamento in casu non existencium liberorum masculorum ex nobis,* |[30] *et nichilominus statuimus ac jubemus quod si contingeret nos et nobilem* ||**109r**,1 *Alvarum, fratrem nostrum predictum, sine filiis masculis* |[2] *venientibus ad etatem adultam ex carnali et legittimo matrimonio* |[3] *procreatis decedere, in eo casu, scilicet, liberorum masculorum premissorum* |[4] *non existencium, totus noster comitatus Urgelli, cum fortaliciis,* |[5] *castris, villis et locis et juribus omnibus et pertinenciis suis et* |[6] *appendenciis, cum vassallis, franchalibus hominibus, servis,* |[7] *censuus solidis vel de masata et cujuscumque alterius con-*|[8]*diciones, cristianis, judeis et sarracenis districtibus mero et mixto* |[9] *imperio et jurediccione alia qualibet, et leudis et ceteris aliis* |[10] *juribus et dominacionibus que nos nostrique predecessores habemus et* |[11] *actenus habuerunt in dicto comitatu et nunc habemus vel* |[12] *habere debemus, que ad ipsum Alvarum pervenerint ex insti-*|[13]*tucione nostra vel substitucione predictis a nobis factis in testamento* |[14] *predicto, plene et integre, et absque deduccione quarte Trebellia-*|[15]*nice et alia quacumque Falcidia, nobili viro domino Rogerio, Dei* |[16] *gracia comiti Fuxensi ejusque liberis masculis heredibus* |[17] *universalibus restituat et restituere teneatur. Et in hoc predictum* |[18] *fratrem nostrum volumus honorari et in eo casu substituimus nobis* |[19] *et dicto Alvaro comitem supra dictum, et excludimus alios sub-*|[20]*stitutos in eo testamento eidem, quibuscumque verbis fuerint substituti,* |[21] *ipsam substitucionem eo casu expresse adimentes eidem.*

en cas que nos no tinguem fills mascles, i tanmateix, establim i manem que, si s'esdevingués que nos i el noble Àlvar, germà nostre esmentat, moríssim sense fills mascles que arribessin a l'edat adulta procreats de carnal i legítim matrimoni, en aquest cas, és a dir, d'inexistència dels esmentats fills mascles, tot el nostre comtat d'Urgell, amb les seves fortaleses, castells, viles i llocs i tots els seus drets i pertinences i dependències, amb els vasalls, homes lliures, serfs, censos complets o de masada i de qualsevol altra condició, cristians, jueus i sarraïns sotmesos al mer i mixt imperi i a qualsevol altra jurisdicció i taxes i la resta d'altres drets i senyoratges, que nos i els nostres predecessors tenim i fins aquí han tingut en l'esmentat comtat i ara tenim i hem de tenir i que al mateix Àlvar li pervinguin per les esmentades institució o substitució nostra, fetes per nos en el testament esmentat, plenament i íntegra, i sense deducció de la quarta trebel·liànica i qualsevol altra falcídia, cal que tot ho restitueixi i tingui l'obligació de restituir-ho al noble baró senyor Roger, comte de Foix per la gràcia de Déu, i als seus fills mascles com a hereus universals. I amb això, volem que el nostre esmentat germà sigui dignificat i, en aquest cas, designem l'esmentat comte, com a substitut nostre i del citat Àlvar, i excloem els altres substituts d'ell en el testament, fossin quines fossin les paraules de tals substitucions, prohibint expressament, en aquest cas, dites substitucions d'ell.

Item |[22] *addicimus quod si forte filia vel filie sole nobis vel dicto* |[23] *Alvaro superfuerint tempore mortis nostre et Alvari supra dicti, ⌊predicta⌉ resti-*|[24]*tucio comitatus et aliorum bonorum facienda dicto domino comiti* |[25] *et suis filiis masculis in nullo minuatur. Set si esset una* |[26] *sola filia habeat quinque mille aureorum Alfonsinorum. Si essent plu-*|[27]*res, quemlibet aliarum habeat duo mille aureorum jure insti-*|[28]*tucionis, et ipsos aureos supra dictos ex nunc eis relinquimus* |[29] *et dicta peccunia per sua legittima sint contente. Addicimus tamen* ||[109v,1] *specialiter et expresse quod, in dicto casu, ad omnes restituciones, quot-*|[2]*cumque et quantecumque sint et fuerint quantitatis debita, legata* |[3] *fideicomissa ⌊et universa⌉ omnia et singula que nos ordinavimus, jussimus* |[4] *restitui, solvi et fieri in testamento predicto, dictus comes* |[5] *Fuxensis et sui heredes predicti teneantur et sint perpetuo obli-*|[6]*gati secundum formam et modum ordinacionis testamenti nostri predicti,* |[7] *et quod per ipsum comitem vel ejus heredes predictos vel alium* |[8] *quem prohibere possit, manumissores nostri in dicto testamento scripti* |[9] *non impediantur quominus voluntatem nostram secundum potestatem* |[10] *a nobis eis in dicto testamento traditam valeant exsequi libere* |[11] *quandocumque eis videbitur expedire. Alioquin, si ipsum comitem* |[12] *Fuxensem vel heredes ejus predictos contra dictum testamentum et* |[13] *contenta in eo seu eorum aliquod in quantum tangint officium* |[14] *manumissorum nec non restituciones, debita et legata et fidei-*|[15]*comissa et libertates et inmunitates a nobis concessas, or-*

Igualment, afegim que, si per cas, només ens sobrevisquessin a nos i a Àlvar una o diverses filles en l'hora de la nostra mort i de l'esmentat Àlvar, no s'afebleixi en absolut la citada restitució que cal fer del comtat i altres béns a l'esmentat senyor comte i als seus fills mascles. Però, si fos només una filla, cal que tingui cinc mil auris alfonsins. Si fossin més, cal que cadascuna de les altres tingui dos mil auris per dret d'institució i aquests mateixos auris els hi deixem des d'ara, i que elles es considerin satisfetes amb aquests diners com a llur legítima. No obstant, afegim, especialment i expressa, que, en aquest cas, pel que fa a totes les restitucions, siguin quantes i de quin volum siguin i puguin ser de quantitat els deutes, llegats, fideïcomissos i totes i cadascuna de les disposicions que nos vam ordenar, vam manar que es restituïssin, es paguessin i es duguessin a terme en el testament esmentat, el citat comte de Foix i els seus hereus han d'atenir-se i ser perpètuament obligats d'acord amb la forma i manera de l'ordenació del nostre citat testament i que per part del mateix comte o dels seus hereus ja esmentats o d'altri al qual pugui prohibir, cal que als nostres marmessors assenyalats en el citat testament no se'ls impedeixi que puguin, sempre que els sembli convenient, acomplir lliurement la nostra voluntat segons la potestat donada a ells per nos en el citat testament. Altrament, si s'esdevingués en qualsevol moment que el mateix comte de Foix o els seus esmentats hereus procedissin contra el citat testament i contra allò contingut en ell o alguna de les seves

|[16]dinatas vel mandatas in ipso testamento venire contingeret quando-|[17]cumque, vel non solverit et restituerit predicta temporibus compe-|[18]tentibus ex quo esset requisitus, vel impedimentum prestaret |[19] dictis manumissoribus circa exsecucionem sui officii, ut |[20] est dictum, predicta institucio seu substitucio ipsius |[21] comitis Fuxensis et suorum predictorum filiorum masculorum, ut |[22] predicitur, ex nunc ut ex tunc, et ex tunc ut ex nunc, in omni |[23] sui parte pro irrita, nulla et pro infecta penitus habeatur et |[24] presens codicillus et contenta in eo, quantum ad dictam institu-|[25]cionem seu substitucionem, omni careat firmitate.

parts en quant afecten la funció dels marmessors així com les restitucions, els deutes, llegats, fideïcomissos, llibertats i immunitats concedides, ordenades o manades en el mateix testament, o bé que no pagués ni restituís allò ja dit en els terminis corresponents a partir del moment que fos requerit, o bé que causés impediment als esmentats marmessors quant a l'execució de llur funció, tal com s'ha dit, cal que la citada institució o substitució del mateix comte de Foix i dels seus esmentats fills mascles, com es diu abans, des d'ara com des d'aleshores i des d'aleshores com des d'ara, sigui considerada absolutament sense efecte, nul·la i no acordada en tot el seu abast, i que el present codicil i el seu contingut no tinguin cap vigència pel que fa a l'esmentada institució o substitució.

*Volumus, |[26] tamen, quod si nobis vel fratri nostro predicto, tempore mortis |[27] nostre et dicti vicecomitis, fratris nostri, supersit tum filie, |[28] una vel plures, vel nepotes masculi ex eis, premissa institucio ||**110r**,1 seu substitucio cum presenti codicillo seu codicillis, et |[2] omnibus et singulis ibi contentis, ut in casu superiori, sit ir-|[3]rita penitus et inanis.*

D'altra banda, volem que, si a nos o al nostre germà esmentat, en l'hora de la nostra mort i del citat vescomte germà nostre, ens sobreviu aleshores una filla o més d'una o bé nets mascles descendents d'elles, la institució o substitució esmentada, juntament amb el present codicil o codicils i tots i cadascun dels seus continguts, sigui totalment nul·la i sense efecte.

Item volumus et ordinamus quod si nos |[4] vel dictum Alvarum, fratrem nostrum, tempore mortis nostre vel ejusdem |[5] Alvari, filium seu filios masculos ex carnali et legittimo |[6] matrimonio procreatis habere contigerit, et ad etatem adultam per-|[7]venerint, simili modo premissa institucio seu substitucio |[8] cum presenti codicillo seu codicillis et omnibus et singulis in eis |[9] contentis sint nulla, irrita penitus

Igualment, si s'esdevingués que nos o l'esmentat Àlvar, germà nostre, tinguéssim un fill o fills mascles procreats de matrimoni carnal i legítim i arribessin a l'edat adulta, volem i ordenem que, de la mateixa manera, l'esmentada institució o substitució, conjuntament amb el present codicil o codicils i tots i cadascun dels seus continguts, sigui nul·la, sense cap validesa ni efecte i considerada com

et inanis et habita pro infecta. |

[10] *Volumus etiam et statuimus quod si contingeret dictum Alvarum, fratrem nostrum,* |[11] *nobis premori, filio seu filiis ex eo masculis non supersti-*|[12]*tibus, vel superstitibus ad etatem adultam non pervenien-*|[13]*tibus, nobis vivo existente vel postea nobis masculo seu mas-*|[14]*culis filiis non superstitibus, ut est dictum, in eo casu predictum do-*|[15]*minum comitem Fuxensem et ejus filios masculos predictos* |[16] *eidem Alvaro substituimus, et jubemus quod in ipsum casum tota nostra* |[17] *hereditas ad eum et ad dictos ejusdem masculos filios devolvatur,* |[18] *cum modis, tamen, retencionibus et condicionibus supra dictis.*

Predictam |[19] *substitucionem, autem, seu fideicomissariam, heredis institucionem* |[20] *et omnia alia et singula supra dicta eidem comiti Fuxi ejusque* |[21] *liberis memoratis relinquimus et facimus si in graciam domini regis* |[22] *Aragonum qui nunc est pervenerit et eidem fuerit reconciliatus omnino.* |[23] *Alioquin nichil ex presenti codicillo eum vel ejus liberos supra dictos* |[24] *habere volumus, set pro non scriptis et pro infectis et nullis, in quantum* |[25] *ad eum vel dictos liberos posset pervenire, ipsa penitus habeantur,* |[26] *cum non intendimus alicui qui sit in discordia et non in gracia domini* |[27] *regis de hereditate nostra aliquid elargiri, set tunc demum predicta* |[28] *roboris habeant firmitatem cum eidem domino regi, ut predicitur,* ||**110v**,1 *reconciliatus fuerit et in gracia ejusdem receptus.*

Insuper non intendimus |[2] *predictam institucionem et substitucionem*

a no acordada.

I també, si s'esdevingués que el citat Àlvar, germà nostre, morís primer que nos, sense fill o fills seus mascles sobrevivents o bé que, tot i sobreviure-hi, no arribessin a l'edat adulta, seguint nos viu, o posteriorment sense tenir nos fills mascles supervivents, com ja s'ha dit, volem i establim que, en aquest cas, substituïm l'esmentat senyor comte de Foix i els seus citats fills mascles, en lloc del mateix Àlvar, i manem que, en aquest mateix cas, li sigui retornada a ell i als esmentats seus fills mascles tota la nostra herència, amb les mesures, emperò, retencions i condicions esmentades.

Ara bé, nos deixem i donem al mateix comte de Foix i als seus fills citats l'esmentada substitució o fideïcomís, institució d'hereu i totes i cadascuna de les altres coses esmentades, si ell accedeix a l'amistat amb l'actual senyor rei d'Aragó i es reconcilia totalment amb ell. En cas contrari, del present codicil no volem que ni ell ni els seus esmentats fills tinguin res, sinó que aquestes mateixes coses es tinguin totalment per no escrites, no acordades i nul·les, en quant li pogués pervenir a ell o als esmentats fills seus, car no pretenem prodigar res de la nostra herència a ningú que estigui en discòrdia i no en amistat amb el senyor rei, sinó que les decisions esmentades només aleshores tinguin força de validesa quan ell s'hagi reconciliat amb el mateix senyor rei i hagi estat rebut en la seva amistat, com es diu abans.

A més, no pretenem efectuar l'esmentada institució i substitució si per

facere si jure, scripto |[3] *vel non scripto, dictum dominum comitem Fuxensem non possemus* |[4] *instituere seu substituere in comitatu predicto racione condicionis* |[5] *feudalis vel aliquo modo quocumque.*

dret, escrit o no escrit, no poguéssim instituir o substituir en l'esmentat comtat el citat senyor comte de Foix per motiu de condició feudal o de qualsevol altra manera.

Presentem, autem, scripturam vim |[6] *codicillorum habere volumus quam non liceat nobis mutare quo ad predictam* |[7] *fideicomissariam substitucionem. Immo eam valere volumus perpetuo et* |[8] *tenere, salvis tamen condicionibus, modis et retencionibus et aliis* |[9] *omnibus et singulis supra dictis. Et si fortassis aliam ordinacionem* |[10] *quamcumque contra presentem nos facere contigerit, predictis omnibus et* |[11] *singulis semper salvis, illam volumus penitus non valere nisi de notario* |[12] *qui presentem codicillum confecit et de testibus in eodem scriptis* |[13] *et de omnibus et singulis contentis in predicto codicillo seu codicillis* |[14] *de verbo ad verbum faceremus mencionem singulariter et expressim.*

Volem, emperò, que la present escriptura tingui la validesa dels codicils, la qual no ens sigui permès de canviar pel que fa a l'esmentada substitució fideïcomissària. Més aviat la volem amb validesa i permanència perpètues, salvades, no obstant, les condicions, formes i retencions i també tots i cadascun dels altres aspectes esmentats. I, si potser s'esdevingués que nos efectuéssim qualsevol altra disposició contra la present, volem que, salvant sempre tots i cadascun dels aspectes esmentats, aquesta no tingui cap valor en absolut, llevat que literalment féssim menció singular i expressa del notari que ha fet el present codicil i dels testimonis que hi són inclosos i també de tots i cadascun dels aspectes continguts en l'esmentat codicil o codicils.

Et |[15] *ad majorem codicilli seu codicillorum presencium firmitatem, promittimus,* |[16] *bona fide et stipulacione sollempni ac juramus ad sancta Dei euvangelia* |[17] *et crucem + Domini coram nobis posita et tacta propria manu nostra* |[18] *corporaliter et libenter, presentem ordinacionem et omnia et singula supra* |[19] *scripta rata et firma semper habere et tenere et non contra facere vel* |[20] *venire, de jure vel de facto, aliquo casu vel ingenio, prout superius* |[21] *tamen continetur et predictis per omnia semper salvis. Sic nos Deus* |[22] *adjuvet et hec sancta.*

I per a major fermesa del codicil o codicils presents, prometem, amb bona fe i solemne estipulació, i, en presència dels sants evangelis de Déu i la creu + del Senyor, col·locada davant nos i tocada físicament i lliurement per la nostra pròpia mà, jurem que la present ordenació i totes i cadascuna de les clàusules escrites més amunt les tindrem i mantindrem sempre per ratificades i fermes i que no actuarem ni procedirem en contra, ni de dret ni de fet, en cap circumstància ni amb cap ardit, tal i com, amb tot, és contingut més amunt, i salvat tot allò esmentat sempre i per tot.

Que així ens vulgui ajudar Déu i aquests sants símbols.

Et nos, Alvarus, vicecomes predictus, |[23] cercioratus de jure nostro, de assensu ejusdem domini Ermengaudi, comitis, |[24] predicta omnia et singula approbamus, laudamus, ratificamus et eis ex certa |[25] sciencia consensimus et promittimus bona fide, stipulacione sollempni ac |[26] legittima accedente, ac juramus ad sancta Dei euvangelia et crucem + |[27] Domini coram nobis posita et tacta propria manu nostra corporaliter et libenter, |[28] presentem ordinacionem et omnia et singula supra scripta, prout superius continetur |[29] et predictis omnibus et singulis semper salvis, rata et firma semper habere ‖[111r,1] et tenere, servare et complere, et non contra facere vel venire, |[2] de jure vel de facto, aliquo casu vel ingenio. Sic nos Deus |[3] adjuvet et hec sancta.

I per la nostra part, nos, Àlvar, vescomte esmentat, informat del nostre dret, d'acord amb el mateix senyor Ermengol, comte, aprovem, lloem, ratifiquem i, amb ple coneixement, acceptem totes i cadascuna de les disposicions esmentades i les prometem de bona fe, amb la inclusió d'estipulació solemne i legítima, i, en presència dels sants evangelis de Déu i la creu + del Senyor col·locada davant nos i tocada físicament i lliurement per la nostra pròpia mà, jurem que la present ordenació i totes i cadascuna de les disposicions escrites abans, com més amunt és contingut i salvades sempre totes i cadascuna de les parts esmentades, les tindrem i mantindrem sempre per ratificades i fermes, les guardarem i complirem, i no actuarem ni procedirem en contra, ni de dret ni de fet, en cap circumstància ni amb cap ardit. Que així ens vulgui ajudar Déu i aquests sants símbols.

Insuper nos, Rogerius Bernardi, Dei gracia |[4] comes Fuxensis et vicecomes Castri Boni, predictam institucionem |[5] seu substitucionem recipientes et ex certa sciencia acceptantes, |[6] promittimus vobis, nobili Alvaro predicto, et vobis, notario infra scripto, |[7] nomine dictorum manumissorum et omnium quorum interest vel interesse |[8] poterit legittime stipulanti, de assensu et voluntate nobilis |[9] Ermengaudi, comitis supra dicti, bona fide et stipulacione sollempni, |[10] ac juramus ad sancta Dei euvangelia et crucem + Domini coram nobis |[11] posita et tacta propria manu nostra corporaliter

A més, nos, Roger Bernat, comte de Foix i vescomte de Castellbò per la gràcia de Déu, en rebre aquesta institució o substitució i acceptant-la amb ple coneixement, us prometem a vós, esmentat noble Àlvar, i a vós, notari infrascrit, estipulant legítimament en nom dels citats marmessors i de tots als quals els interessa o els pugui interessar, segons l'acord i la voluntat del noble Ermengol, comte esmentat, de bona fe i amb estipulació solemne, i, en presència dels sants evangelis de Déu i de la creu + del Senyor col·locada davant nos i tocada físicament i lliurement per

et libenter, presentem |[12] *ordinacionem et omnia et singula supra dicta rata et firma semper* |[13] *habere et tenere, servare et complere, prout superius continetur, et non* |[14] *contra facere vel venire, de jure vel de facto, aliquo casu vel* |[15] *ingenio. Sic nos Deus adjuvet et hec sancta.*

la nostra pròpia mà, jurem que sempre tindrem i mantindrem per ratificades i fermes la present ordenació i totes i cadascuna de les disposicions esmentades i que les guardarem i complirem, com es conté més amunt, i que no actuarem ni procedirem en contra, de dret ni de fet, en cap circumstància ni amb cap ardit. Que així ens vulgui ajudar Déu i aquests sants símbols.

Et tam nos, dictus |[16] *Rogerius Bernardi, comes Fuxensis, quam nos, Ermengaudus, comes* |[17] *Urgelli, et Alvarus, vicecomes Agerensis, predicti, ad majorem cautelam* |[18] *sigilla nostra fecimus hic apendi.*

I tant nos, l'esmentat Roger Bernat, comte de Foix, com nos, Ermengol, comte d'Urgell, i el citat Àlvar, vescomte d'Àger, hem fet penjar aquí els nostres segells per a major garantia.

Quod est actum V^o idus junii, |[19] *anno Domini M^{o}CC^{o}XC^o octavo.*

I això s'ha fet el dia 5è abans de les idus de juny, en l'any del Senyor 1298.

Sig(signe comtal)*num Ermengaudi, comitis* |[20] *Urgellensis, sig*(signe comtal)*num Alvari, vicecomitis Agerensis, sig*(signe comtal)*num* |[21] *Rogerii Bernardi, comitis Fuxensis et vicecomitis Castri Boni, juratorum* |[22] *predictorum, qui hec predicta concedimus et firmamus.*

Sig(*signe comtal*)ne d'Ermengol, comte d'Urgell, sig (*signe comtal*) ne d'Àlvar, vescomte d'Àger, sig(*signe comtal*)ne de Roger Bernat, comte de Foix i vescomte de Castellbò, jurador citats, els quals concedim i signem això esmentat.

Sig+num venerabilis |[23] *domini fratris Arnaldi, abbatis Fontis Frigidi, sig+num venerabilis* |[24] *domini fratris Bernardi, abbatis de Pulcro Podio, sig+num Raymundi* |[25] *de Guàrdia, sig+num Bernardi de Fluviano, sig+num Jordani de* |[26] *Castro Verdú, militum, testium.*

Sig+ne del venerable senyor fra Arnau, abat de Fontfreda, sig+ne del venerable senyor fra Bernat, abat de Bellpuig, sig+ne de Ramon de Guàrdia, sig+ne de Bernat de Fluvià, sig+ne de Jordà de Castellverdú, cavallers, testimonis.

Sig (signe notarial) *num nostri, Arnaldi* |[27] *de Gerunda, publici notarii Balagarii et per totam terram et* ||[111v,1] *jurediccionem domini regis Aragonum, qui hoc scripsi.*

Sig (*signe notarial*) ne nostre, d'Arnau de Girona, notari públic de Balaguer i per tota la terra i jurisdicció del senyor rei d'Aragó, que això he escrit.

4

Larmont, 22 octubre 1308

El papa [Climent V] absol el comte Ermengol [X] d'Urgell del jurament que havia fet de jove de ser enterrat a Poblet, i li permet que elegeixi sepultura al monestir de Bellpuig, on descansen els cossos dels seus pares, o en qualsevol altre lloc.

- ▸ P *Arxiu Secret Vaticà*, Reg. Vat. 55, cap. 915, f. 184v.
- α 1885–1892 : *Regestum Clementis papae V*, doc. 3299.
- a 2014, Santiago Domínguez Sánchez : *Documentos de Clemente V (1305-1314) referentes a España*, doc. 377.
- β 2015, Santiago Domínguez Sánchez : *Documentos pontificios relativos al mecenazgo papal del primer arte gótico hispano (1198–1314)*, doc. 430.
- b 2017, Santiago Domínguez Sánchez, *ex* a : *Documentos pontificios medievales del monasterio de Santa María de Poblet (1132-1499)*, doc. 179.

184v,19 *Dilecto filio nobili viro Ermengardo, comiti Urgellensi et vicecomiti de Ager.* |

20 *Ad hoc Deus in apostolica sede constituit plenitudinem potestatis, ut Romanus pontifex, qui claves in beato Petro potestatis et discretionis accepit, nunc rigorem* |21 *exerceat, nunc mansuetudinem ante ponat, presertim cum personarum conditione pensata id utiliter viderit expedire.*

Sane petitio tua nobis exhibita continebat quod, cum |22 *tu olim in etate sexdecim annorum vel circa constitutus existeres, seductus et illectus sugestione quarundam personarum, tam regularium quam secularium, apud monasterium Sancte* |23 *Marie de Populeto, Cisterciensis ordinis, Terraconensis diocesis, sepulturam propriam elegisti, de non mu-*

A l'estimat fill, el noble baró Ermengol, comte d'Urgell i vescomte d'Àger.

Per a això establí Déu la plenitud de la potestat en la seu apostòlica, a fi que el romà pontífex, el qual rebé les claus de la potestat i la discreció en Sant Pere, unes vegades exerceixi el rigor i altres anteposi la mansuetut, especialment quan vegi que això és útil i convenient un cop ponderada la condició de les persones.

Certament la teva petició que ens ha estat mostrada deia que, trobant-te tu fa temps a l'edat de setze anys o similar, seduït i incitat pels suggeriments de certes persones, tant religioses com seglars, vas elegir la pròpia sepultura en el monestir de Santa Maria de Poblet, de l'orde cistercenc, de la diòcesi de Tarragona, i vas prestar jurament

tando sepulturam hujusmodi corporali a te prestito juramento. Set, cum |[24] *in monasterio Bellopodio, Premostratensis ordinis, Urgellensis diocesis, in comitatu tuo Urgellensi sicut asseris constituto, progenitorum tuorum corpora requiescunt,* |[25] *propter quod affectas una cum eis inibi sepeliri, nobis humiliter supplicasti ut providere tibi super hoc paterna diligentia curaremus.*

corporal que no canviaries aquesta sepultura. Però, atès que els cossos dels teus progenitors reposen en el monestir de Bellpuig, de l'orde premostratenc, de la diòcesi d'Urgell, situat, com dius, en el teu comtat d'Urgell, per la qual cosa desitges ser sepultat allí al costat d'ells, ens has suplicat humilment que miréssim d'ocupar-nos de tu sobre això amb diligència paternal.

Nos, itaque, affectum tuum in hac |[26] *parte favore benivolo prosequentes, tuis et dilecti filii nobilis viri Gastonis, comitis Fuxensis, pro te in hac parte apostolicam gratiam implorantis, supplicationibus inclinati, tibi, ut non obstante* |[27] *hujusmodi juramento, a quo te de plenitudine potestatis absolvimus, possis in dicto monasterio de Bello Podio, vel alibi ubi malueris, sepulturam tuam eligere, tenore presentium* |[28] *indulgemus.*

Així doncs, nos, acollint el teu afecte en aquest sentit amb favor benèvol, inclinant-nos favorablement a les súpliques teves i de l'estimat fill, el noble baró Gastó, comte de Foix, que implora la gràcia apostòlica a favor teu en aquest sentit, no obstant aquest teu jurament, del qual t'absolem amb plena potestat, et concedim, pel tenor del present document, que puguis elegir la teva sepultura en el citat monestir de Bellpuig o allà on prefereixis.

Nulli [*ergo omnino hominum liceat hanc paginam*][a] *nostre concessionis et absolutionis* [*infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum Ejus se noverit incursurum*][a].

Així doncs, que no li sigui permès a ningú d'infringir aquest document de concessió i absolució ni tenir la gosadia de contradir-lo. Altrament, si algú es plantegés d'intentar-ho, que sàpiga que incorre en la indignació de Déu omnipotent i dels seus sants apòstols Pere i Pau.

Datum apud Laureummontem, Burdegalensis diocesis, XI kalendas novembris, anno tertio.

Donat a Larmont[b], de la diòcesi de Bordeus, el dia 11 abans de les calendes de novembre, en l'any tercer.

[a] P: *et cetera*; ho reconstruïm d'acord amb una fórmula molt habitual [b] En francès: Lormont

5

Camporrells, 10 juliol 1314

Segon i últim testament del comte Ermengol [X] d'Urgell. Elegeix ser enterrat a l'església de Santa Maria del monestir Bellpuig, de l'orde premostratenc. Destina el comtat d'Urgell a l'infant Alfons [el Benigne], fill segon del rei d'Aragó, Jaume [el Just], a condició que dit Alfons es casi amb Teresa d'Entença, reneboda del testador, i que dit rei pagui 100 000 lliures agramunteses i 15 000 lliures barceloneses. Les primeres han de permetre reparar deutes i injustícies i pagar els diversos llegats testamentaris que s'especifiquen. Les segones han de servir per pagar l'aixovar i escreix a Faidida, esposa del testador. (Vegi's l'apartat 2 per més detalls)

× O Arxiu comtal d'Urgell.

× A 1314, setembre, 11, còpia autenticada per Arnau de Girona, notari de Balaguer, el mateix que dona fe en l'original : *Arxiu Reial de Barcelona*, armari d'Urgell, núm. 31.

▷ B *circa* 1314, *ex* A : *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 346, f. 1r–9v. Molt danyat, amb pèrdua de text.

× C 1340, maig, 22, còpia autenticada per Guillem de Sant Martí, notari públic de Lleida, i decretada per Pere d'Aguilar, gerent del bisbe de Lleida en absència del seu oficial.

▶ D *circa* 1343, *ex* A : *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 545, f. 101r–113v.

× E 1394, març, 27, còpia autenticada per Guillem Camps, notari, decretada per Pere Solsona, batlle d'Agramunt, i subscrita pels notaris Guillem Milà, d'Agramunt, i Berenguer de Montsonís, *ex* C : Arxiu de Ponts.

F 1662, octubre, 6, còpia autenticada per Antoni Reart, arxiver reial i protonotari, *ex* A : *Archivo Histórico Provincial de Zaragoza*, Fondo de la Casa Ducal de Híjar-Aranda, P/2-98-10-3, p. 2–52. Segellat amb un segell de placa.

G 1758, Jaume Caresmar, *ex* E : *Cartophylacium ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodii Avellanarum ordinis canonicorum præmonstratensium*, vol. I, fol. XLIX v – LIV v.

α 1642–1650, Diego Monfar : *Historia de los Condes de Urgel* (publicada el 1853 per Próspero de Bofarull y Mascaró), vol. II, p. 45–54.

En els exemplars B i F el text que transcrivim està precedit d'un preàmbul comú que especifica que es tracta d'un trasllat fet l'11 de setembre de 1314. D'altra banda, tant aquests exemplars com l'exemplar D continuen amb una segona signatura del mateix notari Arnau de Girona, com a fedatari del trasllat, i una relació de les esmenes que aquest contenia. Per tant, queda clar que els tres exemplars esmentats tenen com a predecessor comú aquest trasllat, el qual hem anomenat A. A més, l'exemplar F està signat per l'arxiver reial Antoni Reart, el qual descriu el predecessor A com una *pergamanea carta de numero XXXI, recondita in regio archivo Barcinonæ, in armario Urgelli extra saccos*. Aquest exemplar A és avui perdut, però encara es conservava vers 1740–50, en què l'*Yndice antiguo de los armarios*, fet amb caràcter previ a la reestructuració de l'arxiu, en deixa constància i el situa a l' *armario de Urgel, saco San Armengol, número 31*. Aquest *Yndice* també especifica que *contiene el testamento de Don Armengol, conde de Urgel*, però no en dona la data correcta, sinó el *5 de los idus de junio de 1298*, que és la data del document **3** que es troba inserit en el testament.

Tot i que la còpia B seria temporalment més propera a l'original, el seu mal estat ens ha portat a basar-nos majorment en la còpia D i indicar mitjançant notes les (poques) variacions que presenta B. En l'exemplar D són relativament freqüents les esmenes per cancel·lació i subseqüent escriptura de la paraula correcta; en la transcripció que segueix ens abstenim d'indicar tals esmenes.

L'exemplar G conté diverses llacunes i molts errors, la qual cosa fa creure que el seu predecessor E es deuria trobar en molt mal estat.

A més de les còpies completes que s'enumeren més amunt, també existeixen o han existit les següents còpies literals de clàusules concretes:

R 1314, agost, 13, autenticada per Arnau de Girona, notari de Balaguer : Madrid, *Archivo Histórico Nacional*, sec. Clero, perg., carp. 2408, núm. 3.

× S 1314, setembre, 5, autenticada per Joan Gavalor, notari de Lleida.

T 1321, novembre, 11, autenticada per Pere Cardonet, escriptor jurat d'Àger, en nom d'Arnau Cardonet, notari del mateix lloc, *ex* S : Barcelona, *Biblioteca Nacional de Catalunya*, perg. 202, reg. 4257.

U 1413, desembre, 18 : *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 2393, f. 103r–104r.

V 1773, Jaume Caresmar, *ex* G : *De rebus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodiensis Avellanarum in Cathalonia, ordinis canonicorum regularium Sancti Agustini premonstratensium* (manuscrit al monestir de Bellpuig), p. 713–715.

a 1913, Josep M. Pou, *ex* U : *Història de la Ciutat de Balaguer*, doc. 23.

b 1963, Eduardo Corredera, *ex* V : Los condes soberanos de Urgel y los premonstratenses. *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 36, p. 33–102, 209–282, nota 171.

c 1977, Eduardo Corredera, *ex* V : *Historia de Santa María de Bellpuig de las Avellanas* (traducció del manuscrit *De Rebus* de Jaume Caresmar), p. 254–255.

1 **101r,2** *Quoniam omnia que in hoc mundo possidentur transitoria sunt et labilia, ea* |3 *vero que in celesti gloria a cunctis Christi fidelibus haberi sperantur eterna* |4 *erunt semper et durabilia sine fine, et sic quilibet ipsam perempnem* |5 *gloriam possidere peroptans ad id debet precipue intendere per quod misera* |6 *ejus anima ipsam eternam paradisi gloriam consequatur, idcirco, nos, Er-* |7 *mengaudus, Dei gracia comes Urgelli, quadam detentus infirmitate,* |8 *volentes et intendentes mortis eventum disposicionem testamentariam* |9 *prevenire, nostrum scribi facimus testamentum et ordinacionem omnium bonorum* |10 *nostrorum, mobilium et immobilium.*

Com que tot allò que es posseeix en aquest món és transitori i làbil i, en canvi, allò que tots els fidels del Crist esperen tenir a la glòria del cel serà etern per sempre i durarà sense fi, i així, tothom qui desitgi intensament posseir aquesta mateixa glòria perenne ha de tendir sobretot vers allò pel qual la seva dissortada ànima aconsegueixi la mateixa eterna glòria del paradís, per això, nos, Ermengol, comte d'Urgell per la gràcia de Déu, impedit per una malaltia, volent i intentant que la nostra disposició testamentària s'anticipi a l'esdeveniment de la nostra mort, fem escriure el nostre testament i l'ordenació de tots els nostres béns, mobles i immobles.

In quo, quidem, testamento eligimus nostros |[11] *manumissores et executores hujus nostre ultime voluntatis, videlicet,* |[12] *reverendum patrem in Christo ac dominum episcopum Urgellensem, nobilem* |[13] *Guilelmum de Montechateno*[a], *karisimum amicum ac consanguineum* |[14] *nostrum, Bernardum de Peramola, dominum de Peramola, Bernardum de Guàr-*|[15]*dia, milites, et Arnaldum de Murello, habitatorem Balagarii, qui* |[16] *de voluntate, consilio et assensu venerabilis fratris Bernardi Pictoris,* |[17] *ordinis Minorum, confesssoris nostri, et in ejus defectu, scilicet, per* |[18] *mortem ejus, de consilio guardiani Fratrum Minorum domus* |[19] *civitatis Ilerde, faciant, exsequantur*[b] *et compleant hanc nostram ul-*|[20]*timam voluntatem, nec non dividant et distribuant omnia bona nostra* |[21] *prout in hoc presenti testamento et ordinacione seu ultima voluntate nostra scriptum* |[22] *invenerint seu eciam ordinatum, sine eorum dampno et rerum suarum. Ex* |[23] *quibus predictis et infra scriptis credantur dicti manumissores nostri suo* |[24] *plano simplicique verbo, sine testibus et juramento, calumpnia atque bello.* |[25] *Set si forsan omnes predicti nostri manumissores circa hanc nostram ultimam* |[26] *voluntatem complendam et exequendam voluerint aut non* |[27] *potuerint interesse, in hoc casu volumus et statuimus quod quicquid tres* |[28] *vel duo ipsorum fecerint vel ordinaverint in execucione hujus nostri* |[29] *testamenti, de consilio tamen voluntate et assensu predicti consiliarii, robur semper* |[30] *obtineat perpetuo firmitatis.*

En el qual testament elegim els nostres marmessors i executors d'aquesta nostra darrera voluntat, concretament: el reverend pare en Crist i senyor bisbe d'Urgell, el noble Guillem de Montcada, estimadíssim amic i consanguini nostre, Bernat de Peramola, senyor de Peramola, Bernat de Guàrdia, cavallers, i Arnau de Murell, habitant de Balaguer, els quals, seguint la voluntat, el consell i l'acord del venerable fra Bernat Pintor, de l'orde dels Framenors, confessor nostre, i, en el seu defecte, és a dir, per mort d'ell, seguint el consell del guardià de la casa dels Framenors de la ciutat de Lleida, facin, executin i compleixin aquesta nostra darrera voluntat, i que també divideixin i distribueixin tots els nostres béns, tal com en aquest present testament i ordenació o darrera voluntat nostra trobin escrit o fins i tot ordenat, sense dany seu ni de les seves coses. I que sobre aquestes coses esmentades i infrascrites siguin creguts els citats marmessors nostres per la seva senzilla i simple paraula, sense testimonis ni jurament, calúmnia ni disputa. Però, si per cas la totalitat dels nostres marmessors esmentats no volguessin o no poguessin prendre part pel que fa al compliment i execució d'aquesta nostra darrera voluntat, en aquest cas volem i establim que allò que tres o dos d'ells facin o ordenin en l'execució d'aquest nostre testament, sota el consell, la voluntat i l'acord, però, del consiliari esmentat, tingui sempre i perpètuament el vigor de la fermesa. 2

3 *In primis, siquidem, eligimus nostri corporis se-|[31]pulturam in ecclesia Beate Marie monasterii Bellipodii, Premostatensis ordinis |[32] sacrosancte. Et dimitimus eidem monasterio pro sepultura nostra centum aureos et equm ||[101v,1] nostrum et arma. Et si forte tempore mortis nostre equm non habuerimus, volumus |[2] quod ematur per dictos manumissores unus equs valoris mille solidorum Acrimontensium, quem |[3] habeant abbas et conventus d[icti][c] monasterii die sepulture nostre, quam fieri |[4] mandamus optime, honorifice et complete, prout nobis convenit. |*

En primer lloc, realment, elegim la sepultura del nostre cos a l'església de Santa Maria de Bellpuig, del sacrosant orde premostratenc. I deixem al mateix monestir per la nostra sepultura cent auris i el nostre cavall i les armes. I, si per cas no tinguéssim cavall a l'hora de la nostra mort, volem que els citats marmessors comprin un cavall per valor de mil sous agramuntesos i que el tinguin l'abat i comunitat de l'esmentat monestir el dia de la nostra sepultura, la qual manem que sigui feta de manera òptima, honorífica i completa, tal i com ens correspon.

4 [5] *Item dimittimus eidem monasterio pro anima nostra ⌊et⌋ intuitu pietatis ac in remissione |[6] peccatorum nostrorum M aureos, quos specialiter assignamus pro opere ecclesie ejusdem monasterii |[7] construendo.*

Igualment, deixem al mateix monestir per la nostra ànima, per consideració a la pietat i en remissió dels nostres pecats, mil auris, que assignem especialment a l'obra de construcció de l'església del mateix monestir.

5 *Item volumus quod solvantur eidem monasterio duo mille aureorum |[8] racione injuriarum nostri et predecessorum nostrorum et specialiter et expresse pro restitucione |[9] illarum injuriarum quas peciit abbas dicti monasterii et probavit coram venera-|[10]bilibus fratre Bernardo Pictoris, ordinis Fratrum Minorum, confessore nostro, fratre Petro |[11] Olivonis, ordinis Predicatorum, magistro Raymundo de Vilalta, rectore ecclesie de |[12] Balagarii, et Berengario Sala, jurisperito Ilerde, determinatoribus peticionum |[13] contra nos oblatarum in manu Arnaldi de Gerunda, publici notarii Balagarii, ad |[14] ea per nos specialiter assignati. Et volumus ac mandamus quod solvantur eidem |[15] monasterio omnia legata eidem facta per dominos Poncium, avum nostrum, et |[16] Alvarum, patrem*

Igualment, volem que es paguin al mateix monestir dos mil auris per raó de les injustícies nostres i dels nostres predecessors i, en especial i expressament, per la restitució de les injustícies que reclamà l'abat de l'esmentat monestir i les provà davant els venerables fra Bernat Pintor, de l'orde dels Framenors, confessor nostre, fra Pere Olivó, de l'orde de Predicadors, mestre Ramon de Vilalta, rector de l'església de Balaguer, i Berenguer Sala, jurisperit de Lleida, determinadors de les reclamacions presentades contra nos en mà d'Arnau de Girona, notari públic de Balaguer, tots ells designats per nos especialment per a aquest afer. I volem i manem que es paguin al mateix monestir tots els llegats fets en llurs darrers testaments pels senyors Ponç, avi nostre, i Àlvar,

nostrum, in suis ultimis testamentis.

pare nostre.

Consequenter mandamus |[17] quod omnia debita nobilium patris et matris, avii et avie, comitum seu |[18] comitissarum Urgelli, et omnes eorum injurie que vera et vere apparuerint, |[19] plenarie exsolvantur et restituantur de nostro per nostros predictos manu-|[20]missores simpliciter et de plano.

Conseqüentment, manem que tots els deutes dels nobles pare i mare, de l'avi i àvia, comtes o comtesses d'Urgell, i totes llurs injustícies, que resultin ser certs i certes, es paguin plenament i es restitueixin del nostre erari per part dels nostres esmentats marmessors de manera simple i senzilla. *6*

Et similiter mandamus per ipsos |[21] manumissores omnia debita solvi et omnes restitui injurias que |[22] vera et vere apparuerint, et specialiter debita et injurias quas et que |[23] scribi fecimus in inventario nostro scripto per Arnaldum de Gerunda, notarium supra |[24] scriptum ac eciam illas que determinate fuerint per cognitores et deter-|[25]minatores predictarum peticionum contra nos oblatarum. Et quod hoc fiat |[26] sumarie et de plano et sine omni difugio et malicia ac figura ju-|[27]dicii et sine causarum strepitu, secundum Deum forum anime eo videlicet |[28] ordine et modo quo determinatum et declaratum fuit per determinatores |[29] seu cognitores predictos. Et quod hoc fiat per nostros predictos manumissores |[30] de bonis nostris, de consilio tamen consiliarii supradicti. Ad que, |[31] quidem, debita exsolvenda et injurias restituendas nostri et |[32] parentum et avorum nostrorum predictorum, et legata eciam nostra predicta et infra ||[102r,1] scripta similiter exsolvenda, obligamus in presenti omnia bona nostra |[2] ubicumque sint et quecumque habita et habenda et omnia jura et res |[3] nostras, mobiles et inmobiles ac eciam semoventes.

I de forma semblant, manem que per part dels mateixos marmessors siguin pagats tots els deutes i restituïdes totes les injustícies que resultin certs i certes, i especialment els deutes i les injustícies, els quals i les quals hem fet escriure en el nostre inventari, escrit per Arnau de Girona, notari ja citat, i també aquelles que siguin determinades pels coneixedors i determinadors de les esmentades reclamacions presentades contra nos. I que això es faci de manera breu i senzilla, sense cap dispersió ni malícia ni aparença de judici i sense soroll de litigis, segons Déu i el fur de l'ànima, això és, d'acord amb l'ordre i manera que fou determinat i declarat pels esmentats determinadors i coneixedors. I que això ho facin els nostres citats marmessors a partir dels nostres béns, però sota consell del consiliari esmentat. I de fet, per tal que siguin pagats aquests deutes i restituïdes aquestes injustícies nostres i dels citats nostres pares i avis, i perquè també siguin igualment pagats els nostres llegats esmentats i infrascrits, obliguem en aquest acte tots els nostres béns, siguin quins siguin i on siguin, haguts i per haver, i tots els drets i coses nostres, mobles i immobles i també semovents. *7*

Et volumus et man-|[4]damus quod

I volem i manem que a la senyora *8*

domine Fayçide, comitisse Urgelli, uxori nostre, solvantur |[5] *per nostros manumissores exovarium quod habuimus racione ipsius matrimonii* |[6] *et sponsalicium juxta quantitatem dotis solute vel eo modo quo* |[7] *fieri debeat de jure vel consuetudine hujus racione. Et dimitimus* |[8] *eidem domine comitisse de gracia speciali M aureos Alfonsinos et cameram* |[9] *suam et vestes suas atque omnia sua jocalia ad omnes suas vo-*|[10]*luntates penitus faciendas.*

Faidida, comtessa d'Urgell, muller nostra, li siguin pagats pels nostres marmessors l'aixovar que hem tingut per raó del mateix matrimoni i l'escreix d'acord amb la quantitat del dot pagat o de la manera que s'hagi de fer jurídicament o consuetudinària per aquesta raó. I deixem a la mateixa senyora comtessa, com a gràcia especial, mil auris alfonsins i la seva cambra i els seus vestits i totes les seves joies per tal de fer-hi absolutament tot el que ella vulgui.

9 *Item dimitimus venerabili fratri Bernardo* |[11] *Pictoris, de ordine Fratrum Minorum, confessori nostro, L morabatinos pro* |[12] *helemosina ad opus necessariorum persone ejus.*

Igualment, deixem al venerable fra Bernat Pintor, de l'orde dels Framenors, confessor nostre, cinquanta morabatins com a almoina per a ajut de les necessitats de la seva persona.

10 *Et dimitimus monasterio* |[13] *Populeti M morabatinos alfonsinos in auro pro anima nostra et parentum nostrorum et* |[14] *in remissione pecatorum nostrorum, ac etiam pro restitucione injuriarum in quibus* |[15] *eidem monasterio tenemur. Et monasterio Franquesiarum M morabatinos et sub eadem* |[16] *forma, qui mitantur*[d] *et expendantur*[e] *in empcionibus rerum imobilium*[f], |[17] *vel in operibus vel aliis nececitatibus utiliter ad cognicionem predictorum* |[18] *manumissorum et consiliarii supradicti. Et monasterio de Tregó CC morabatinos sub* |[19] *eadem forma. Volumus, tamen, quod si monasterium Populeti, vel Franchesiarum,* |[20] *vel de Tragó, petierint et probaverint quod nos et predecessores nostri teneamur* |[21] *eis racione injuriarum, quod accipiant legatum quod eis facimus in solucione predictarum* |[22] *injuriarum. Et si non sufficeret*[g] *legatum ad illas injurias, quod fiat eis* |[23] *complete restitucio de bonis*

I deixem al monestir de Poblet mil morabatins alfonsins en or per la nostra ànima i dels nostres pares i en remissió dels nostres pecats, i també per la restitució de les injustícies en les quals estem obligats davant el mateix monestir. I al monestir de les Franqueses mil morabatins i sota la mateixa forma, els quals siguin lliurats i pagats en compres de béns immobles o en obres o altres necessitats de caràcter utilitari, a coneixement dels esmentats marmessors i del citat consiliari. I al monestir de Tragó dos-cents morabatins sota la mateixa forma. Volem, no obstant, que si el monestir de Poblet o el de les Franqueses o el de Tragó reclamessin i provessin que nos i els nostres predecessors estem en deute amb ells per raó d'injustícies, cal que rebin el llegat que els fem en pagament de les esmentades injustícies. I si el llegat no fos suficient per a les injustícies, cal que se'ls faci restitució

nostris, computando tamen semper legatum |[24] *predictum. Et dimittimus*[h] *monasterio Vallis Bone, et monasteriis Petregal, Vallis* |[25] *Sancte et Bone Quietis, unicuique L morabatinos. Et operi Beate Marie de Perrellis CC* |[26] *morabatinos.*

completa mitjançant els nostres béns, tenint en compte sempre, però, el llegat esmentat. I deixem al monestir de Vallbona i als monestirs de Pedregal, Vallsanta i Bonrepòs cinquanta morabatins, a cadascun d'ells. I a l'obra de Santa Maria de les Parrelles dos-cents morabatins.

Et ecclesie Beate Marie de Monteserrato CCCC morabatinos, de |[27] *quibus unum cimbalum ematur ita magnum quod omnes ipsi aurei in precio* |[28] *ipsius cimbali expendantur. Item dimitimus eidem ecclesie de Montserrat CL aureos,* |[29] *de quibus emant nostri manumissores X quintalia olei censualia* |[30] *vel C solidos Acrimontensium censuales in Balagario vel ejus termino ad opus* ||**102v**,1 *illarum X lampadarum quas constituimus in predicta ecclesia de Monserrat,* |[2] *que lampade ardeant die ac notte semper continue coram altari Beate* |[3] *Marie ad honorem Dei et Beate Marie, matris ejus, pro salute anime nostre. Et* |[4] *volumus quod ipsum censuale sit semper franchum, liberum et immune ab* |[5] *omni questia, tallia et collecta et quacumque*[i] *exaccione, et ex nunc ipsum em-*|[6]*franquimus ab omnibus supra dictis et franchum et inmune semper esse* |[7] *volumus et mandamus.*

I a l'església de Santa Maria de Montserrat quatre-cents morabatins, amb els quals es compri una campana tan gran que tots aquells mateixos auris es gastin en el preu d'aquesta campana. Igualment, deixem a la mateixa església de Montserrat cent cinquanta auris, amb els quals comprin els nostres marmessors deu quintars d'oli censuals o cent sous agramuntesos censuals a Balaguer o en el seu terme per a les deu làmpades que vam instal·lar a la citada església de Montserrat, les quals làmpades han de cremar sempre dia i nit contínuament davant l'altar de Santa Maria a honor de Déu i de la seva mare Santa Maria per la salvació de la nostra ànima. I volem que el citat censal sigui sempre franc, lliure i immune de tota quèstia, talla i contribució i de qualsevol exacció, i des d'ara l'afranquim de totes les càrregues esmentades i volem i manem que sigui sempre franc i immune. *11*

Et dimittimus mense Fratrum Predicatorum et mense |[8] *Fratrum Minorum Ilerde, unicuique CC morabatinos.*

I deixem a la mensa dels Frares Predicadors i a la mensa dels Framenors de Lleida dos-cents morabatins a cadascuna. *12*

Et priori Fratrum Predicatorum |[9] *et guardiano Fratrum Minorum domorum civitatis Ilerde, et comendatori* |[10] *Sancte Eulalie mercedis captivorum, et ministro Sancte Trinitatis domorum*

I al prior dels Frares Predicadors i al guardià dels Framenors de les cases de la ciutat de Lleida, i al comanador de Santa Eulàlia de la Mercè dels Captius, i al ministre de la Santa Trinitat de les *13*

Ilerde |[11] pro captivis redimendis, et operi Sancte Eulalie domus Acrimontis, et ecclesie Sancte |[12] Marie de Pontibus pro uno calice argenti, et ecclesie Beate Marie Albesie eodem |[13] modo, et ecclesie Beate Marie de Sérvoles et operi ecclesie de Monmagastre, unicuique |[14] triginta morabatinos, et operi ecclesie Beate Marie Sedis Ilerde septuaginta aureos, |[15] et ecclesie Sancte Marie de Sales C morabatinos ad emendum ornamenta, et operi ecclesie |[16] Beate Marie d·Almatà de Balagario C morabatinos, et confratrie Sancte Marie d·Almatà, |[17] cujus nos sumus confrater, C morabatinos ad emendum censuale, quod semper habeat |[18] franchum ab omni questia et aliis quibuscumque, et operi Sancti Salvatoris de |[19] Balagario XL[a] morabatinos. Et dimittimus ecclesie Beate Marie Acrimontis et ecclesie |[20] Sancti Petri de Pontibus et ecclesie Beate Marie de Gualter, unicuique C morabatinos |[21] pro helemosina et restitucione injuriarum et pro calicibus argenteis. |[22] Et ecclesie Sancti Petri de Agere et ecclesie Beate |[23] Marie ville Castilionis, unicuique viginti morabatinos pro calicibus argenteis. |[24] Et ecclesiis de Osse, de Tartareu, de Ivarcio, unicuique XV morabatinos pro |[25] cali⌊ci⌋bus argenti. Et unicuique aliarum ecclesiarum et hospitalium et domorum |[26] infirmorum tocius terre nostre, et ecclesie Beate Quiterie d·Ayre de Vasconia[j], |[27] in cujus comanda nos misimus, LXX morabatinos.

cases de Lleida per a la redempció de captius, i a l'obra de Santa Eulàlia de la casa d'Agramunt, i a l'església de Santa Maria de Ponts per a un calze d'argent, i a l'església de Santa Maria d'Albesa de la mateixa manera, i a l'església de Santa Maria de Cérvoles i a l'obra de l'església de Montmagastre, trenta morabatins a cadascun d'ells, i a l'obra de l'església de Santa Maria de la Seu de Lleida setanta auris, i a l'església de Santa Maria de Sales cent morabatins per a la compra d'ornaments, i a l'obra de l'església de Santa Maria d'Almatà de Balaguer cent morabatins, i a la confraria de Santa Maria d'Almatà, de la qual nos en som confrare, cent morabatins per a la compra d'un censal, el qual tingui sempre franc de qualsevol quèstia i d'altres impostos qualssevol, i a l'obra de Sant Salvador de Balaguer quaranta morabatins. I deixem a l'església de Santa Maria d'Agramunt i a l'església de Sant Pere de Ponts i a l'església de Santa Maria de Gualter cent morabatins a cadascuna per a almoina i restitució d'injustícies i per a calzes d'argent. I a l'església de Sant Pere d'Àger i a l'església de Santa Maria de la vila de Castelló vint morabatins a cadascuna per a calzes d'argent. I a les esglésies d'Os, Tartareu i Ivars, quinze morabatins a cadascuna per a calzes d'argent. I a cadascuna de les altres esglésies i hospitals i cases de malalts de tota la nostra terra i a l'església de Santa Quitèria d'Aira de Gascunya, a la comanda de la qual nos ens vam lliurar, setanta morabatins.

14 *Item accipimus de bonis nostris, |[28] pro salute anime nostre et pro re-*

Igualment, prenem dels nostres béns, per a la salvació de la nostra

stituendis nostris injuriis oblitis, decem |[29] *mille morabatinos Alfonsinos in auro, qui dividantur inter pauperes comitatus* |[30] *Urgelli et jurediccionis ac regalie nostre ad cognicionem manumissorum* ||**103r**,1 *et consiliarii predictorum.*

ànima i per a la restitució de les nostres injustícies oblidades, deu mil morabatins alfonsins en or, els quals han de ser dividits entre els pobres del comtat d'Urgell i de la nostra jurisdicció i regalia, a coneixement dels marmessors i del consiliari esmentats.

Item legamus nobili Guylelmo de Montecatheno, |[2] *manumissori nostro predicto, quingentos morabatinos, et unicuique aliorum* |[3] *manumissorum nostrorum C morabatinos. Et Berengario de Muntclús et Poncio de Casteylló,* |[4] *unicuique C morabatinos. Item Jacmeto, nepoti nostro, filio Petri Martiniç, C* |[5] *morabatinos. Et Petro Eimerici, Guylelmo Ja*|*y*|*, Foxete, uxori quondam Petri Cortit,* |[6] *Raymundo den Destre, Matheo de Murello, Petro de Penavera, Andree* |[7] *ça Costa, et Antuniç, et Arnaldo de Corçà, Berengario de Monrabeg, unicuique quinqua-*|[8]*ginta morabatinos. Item Guilelmo de Fox L morabatinos. Et Bernardo de Tamarit, Guilelmo* |[9] *Sala, unicuique XL*[a] *morabatinos. Et Guilelmo Çirera, Stephano Caçador, Burdo* |[10] *de Belveer, Raymundo d·Alentorn, Petro Uriol, Bartholomeo Salet,* |[11] *Guilelmo Paris, Bortolomeo Barber, Guilelmo Cohina, Jacobo de Cas, por-*|[12]*tario nostro, et Bernardo Cohina et Petro Salvatoris, unicuique triginta* |[13] *morabatinos. Item Berengario de Conques, Burdo d·Urgell, Guilelmo ça Guàrdia,* |[14] *Bernardo de Casserres, Petro Sanccii, Ferrario d·Areyn, Berengario de Fontibus,* |[15] *Berengario ça Guàrdia, Raymundo çes Puyades, Petro de Castellarnau, Jacobo* |[16] *de Calders, Arnaldo d·Alçamora, Guilelmo d·Uliola, Guilelmo d·Entença et* |[17] *Guilelmo de*

Igualment, lleguem al noble Guillem de Montcada, marmessor nostre citat, cinc-cents morabatins, i a cadascun dels altres marmessors nostres, cent morabatins. I a Berenguer de Montclús i a Ponç de Castelló, cent morabatins a cadascú. Igualment a Jaumet, nebot nostre, fill de Pere Martinis, cent morabatins. I a Pere Eimeric, Guillem Jay, Foxeta, muller del difunt Pere Cortit, Ramon d'en Destre, Mateu de Murell, Pere de Penavera, Andreu ça Costa, i Antunis, i Arnau de Corsà, Berenguer de Montrebeig, a cadascun d'ells cinquanta morabatins. Igualment, a Guillem de Fox, cinquanta morabatins. I a Bernat de Tamarit, Guillem Sala, a cadascun d'ells quaranta morabatins. I a Guillem Cirera, Esteve Caçador, Bord de Bellveser, Ramon d'Alentorn, Pere Oriol, Bartomeu Salet, Guillem París, Bartomeu Barber, Guillem Cohina, Jaume de Cas, porter nostre, i a Bernat Cohina i Pere Salvador, trenta morabatins a cadascú. Igualment, a Berenguer de Conques, Bord d'Urgell, Guillem ça Guàrdia, Bernat de Casserres, Pere Sanç, Ferrer d'Areny, Berenguer de Fonts, Berenguer ça Guàrdia, Ramon ces Pujades, Pere de Castellarnau, Jaume de Calders, Arnau d'Alçamora, Guillem d'Oliola, Guillem d'Entença i Guillem de Montoliu, cent auris a cadascú. Igualment, a Arnau de 15

Montoliu, unicuique centum aureos. Item Arnaldo de Mi-|[18]ravet, Ferrario de Lorenç et Foxeto, filio quondam Bernardi de Fox, unicuique CL morabatinos. |[19] Item Raymundo de Muro, Jordano de Fontibus et Boneto d·Areyn, |[20] unicuique CC morabatinos. Item Burdo de Capraria C morabatinos. Item Bernardo |[21] de Capdevila, Guilelmo Fresch, Petro Liot, Burdo Sala, Petro |[22] Vidall, Dominico Coq, Natali Anrich, Berengario de Barberà, Raymundo de |[23] Merita, Gombaldo Aembler, Guilelmo ça Torre, Petro de Sancta Columba, [k] Guilelmo |[24] ça Vila, Petro d·Oscha et Guilelmo Çeboli, unicuique viginti morabatinos. |

Miravet, Ferrer de Llorenç i Foxet, fill del difunt Bernat de Fox, cent cinquanta morabatins a cadascú. Igualment, a Ramon de Mur, Jordà de Fonts i Bonet d'Areny, dos-cents morabatins a cadascú. Igualment, a Bord de Cabrera cent morabatins. Igualment a Bernat de Capdevila, Guillem Fresc, Pere Liot, Bord Sala, Pere Vidal, Domènec Coq, Nadal Enric, Berenguer de Barberà, Ramon de Merita, Gombau Aembler, Guillem ça Torre, Pere de Santa Coloma, Guillem ça Vila, Pere d'Osca i Guillem Ceboli, vint morabatins a cadascú.

16 [25] *Item mandamus statui per nostros manumissores quinque aniversaria que |[26] semper fiant in die obitus nostri, unum videlicet in ecclesia Beate Marie |[27] de Almatano de Balagario et aliud in ecclesia Beate Marie de Acrimonte, |[28] aliud in ecclesia Sancti Petri d·Ager, aliud in ecclesia Beate Marie de Pontibus |[29] et aliud in monasterio Bellipodii, quibus assignamus CCL s. Acrimontensium |[30] censuales, quos mandamus emi de nostro per dictos manumissores, de ||**103v**,1 consilio consiliarii supra dicti, quod censuale mandamus et volumus |[2] esse franchum et liberum ab omni questia et exaccione quacumque im·perpetuum, |[3] et de eodem censuali volumus quod habeant L s. abbas et conventus |[4] monasterii Bellipodii supra dicti annuatim, et residui CC solidi dentur |[5] et distribuantur inter presbiteros Balagarii, Acrimontis, Ageris et de Pontibus. |[6] Qui abbas et conventus et presbiteri supra dicti missas et alia divina officia |[7] celebrent pro anima nostra*

Igualment, manem que siguin establerts pels nostres marmessors cinc aniversaris que es facin sempre el dia del nostre òbit, concretament, un a l'església de Santa Maria d'Almatà de Balaguer i un altre a l'església de Santa Maria d'Agramunt, un altre a l'església de Sant Pere d'Àger, un altre a l'església de Santa Maria de Ponts i un altre al monestir de Bellpuig, per als quals assignem doscents cinquanta sous agramuntesos censuals i manem que els citats marmessors els comprin del nostre erari, d'acord amb el consell del consiliari esmentat; el qual censal volem i manem que sigui franc i lliure de tota què stia i qualsevol exacció perpètuament, i del mateix censal volem que l'abat i comunitat de l'esmentat monestir de Bellpuig tinguin anualment cinquanta sous i que els restants doscents sous es donin i distribueixin entre els preveres de Balaguer, Agramunt, Àger i de Ponts. I que els esmentats abat i comunitat i preveres celebrin misses i

in tali die qua nos migraverimus ab hoc mundo. |[8] Et quod clerici uniuscujusque loci predictorum habeant annuatim L solidos de |[9] eisdem.

altres oficis divins per la nostra ànima en tal dia en el qual nos migrem d'aquest món. I que els clergues de cadascun dels llocs esmentats tinguin anualment cinquanta sous dels mateixos diners.

Item mandamus emi censuale per eosdem manumissores ad opus |[10] sex cereorum, quorum quilibet sit ponderis VI librarum cere, quorum semper unus |[11] portetur ante sacrosanctum corpus Christi dum portatur[l] ad infirmum in ci-|[12]vitate Balagarii, et alius in villa Acrimontis, et alius in villa de Pontibus, |[13] et alius in villa de Albesia et alius in villa Ageris et alius in villa Castilionis. |

Igualment, manem que els mateixos marmessors comprin un censal per a sis ciris, cadascun dels quals tingui un pes de sis lliures de cera i que un d'ells sigui portat sempre davant del sacrosant cos del Crist quan és portat a un malalt a la ciutat de Balaguer, un altre a la vila d'Agramunt, un altre a la vila de Ponts, un altre a la vila d'Albesa, un altre a la vila d'Àger i un altre a la vila de Castelló. *17*

[14] Item volumus et mandamus quod manumissores nostri, de consilio consiliarii supra |[15] dicti, emant sexcentos solidos Acrimontensium censuales in terra nostra, quos semper |[16] volumus esse franchos ab omnibus questiis et aliis exaccionibus, qui dentur |[17] et distribuantur semper anno quolibet in sacrosancta die veneris seu |[18] Parasceves pauperibus induendis in locis predictis de Balagario, de Acrimonte, |[19] et de Pontibus, videlicet CC solidi in quolibet predictorum locorum.

Igualment, volem i manem que els nostres marmessors, d'acord amb el consell del citat consiliari, comprin siscents sous agramuntesos censuals a la nostra terra, els quals volem que siguin sempre francs de qualsevol què stia i altres exaccions, per a ser donats i distribuïts sempre, cada any, el Divendres Sant o Parasceve, per a vestir pobres en els llocs esmentats de Balaguer, Agramunt i Ponts, és a dir, dos-cents sous a cadascun dels llocs citats. *18*

Ad hec |[20] quia credimus Dominum nostrum Jesum Christum et beatissimam gloriosissimam |[21] Virginem, matrem ejus, multipliciter offendisse, ideo, ad honorem indi-|[22]vidue Trinitatis, Patris et Filii, Spiritus Sancti, et Beate Marie Virginis ante |[23] dicte, mandamus et volumus construi et hedificari de bonis nostris per |[24] manumissores nostros, de consilio consiliarii supradicti, termino Balagarii, |[25] in orta seu plana Ville Nove, circa capud pontis, unum monasterium

A més d'això, com que creiem haver ofès moltes vegades nostre Senyor Jesucrist i la seva mare, la santíssima i gloriosíssima Verge, per això, a honor de la indivídua Trinitat, Pare i Fill i Esperit Sant, i de l'esmentada Verge Santa Maria, manem i volem que, dels nostres béns, els nostres marmessors, d'acord amb el consell del citat consiliari, construeixin i edifiquin, en el terme de Balaguer, a l'horta o plana de Vila Nova, prop del cap del pont, un monestir *19*

|[26] *Fratrum Predicatorum et emi libros, calices argenti, cruces,* |[27] *pannos et ornamenta quilibet et omnia alia aparamenta et jocalia que* |[28] *necessaria fuerint monasterio antedicto. In quo, quidem, monasterio sint prior* |[29] *et XII fratres. Ad quod, quidem, monasterium possint mitere, ducere et* |[30] *habere aquam de cequia qua irrigatur orta predicta quantum eis et ipsi* |[31] *monasterio fuerit necessarium imperpetuum, sine prohibicione et persone* |[32] *cujuslibet contradicto. Qui, quidem, fratres jugiter et im·perpetuum serviant* ||**104r**,[1] *Deo et divina ibidem celebrent officia, missas, videlicet, et alia omnia* |[2] *divina officia, diurna pariter et nocturna, assidue et continue, in monasterio* |[3] *supradicto, et oraciones efundant Domino Jesu Christo et Beate Marie Virgini,* |[4] *matri ejus, et orent Dominum Deum pro anima nostra et parentum nostrorum et omnium fi-*|[5]*delium defunctorum. Et mandamus assignari et emi priori et fratribus* |[6] *supradictis et eidem monasterio per manumissores nostros usque ad quantitatem* |[7] *mille et quingentorum solidorum Acrimontensium censualium im·perpetuum, qui, quidem, mille* |[8] *et quingenti solidi Acrimontensium censuales colligantur et dentur priori et con-*|[9]*ventui supradictis per majorales confratrie Beate Marie de Almatano de Balagario,* |[10] *et ipsos majorales patronos et procuratores constituimus, ponimus et ordinamus* |[11] *ad colligendum dictum censuale et tradendum semper annuatim priori* |[12] *et conventui supradictis. Et volumus et mandamus quod ipsum censuale et* |[13] *redditus omnes et hedifficia omnia*

de Frares Predicadors, i que comprin llibres, calzes d'argent, creus, draperia i ornaments qualssevol i tots els altres paraments i joies que siguin necessàries per al monestir esmentat. En el qual monestir hi hagi un prior i dotze frares. I que, per suposat, a aquest monestir puguin enviar, conduir i tenir aigua de sèquia, amb la qual reguin l'horta citada en la mesura que ells i el propi monestir ho necessiti perpètuament, sense prohibició ni contradicció de cap persona. I que, de fet, aquests frares, contínuament i a perpetuïtat, hi prestin servei a Déu i celebrin els oficis divins, misses i tots els altres oficis divins, diürns i nocturns, de manera assídua i contínua, en el monestir esmentat, i emetin pregàries a nostre Senyor Jesucrist i a la seva mare Santa Maria Verge i preguin Déu nostre Senyor per la nostra ànima i dels nostres pares i de tots els fidels difunts. I manem que els nostres marmessors assignin i comprin per al prior i els frares esmentats i el mateix monestir fins a una quantitat de mil cinc-cents sous agramuntesos censuals perpètuament i que, realment, aquests mil cinc-cents sous agramuntesos censuals siguin aplegats i donats als citats prior i comunitat per part dels majorals de la confraria de Santa Maria d'Almatà de Balaguer, i constituïm, posem i ordenem aquests mateixos majorals com a patrons i procuradors per a aplegar el censal esmentat i lliurar-lo sempre cada any als citats prior i comunitat. I volem i manem que el mateix censal i totes les rendes i tots els edificis del mateix monestir, com també els horts, les terres

ipsius monasterii, nec non ortos, terras et |[14] *possessiones quas largicione seu oblacione fideliumm aut aliquo alio quocumque* |[15] *titulo prior et fratres potuerunt adipisci, francha, libera et inmuna habeant,* |[16] *teneant et possideant ab omni questa, tallia et collecta et alia exaccione* |[17] *quacumque. Et constructo seu hedificato monasterio supra dicto, volumus et* |[18] *ordinamus quod manumissores nostri predicti dent et solvant priori et conventui* |[19] *dicti monasterii, vel loco eorum majoralibus supra dictis, mille et quingentos solidos* |[20] *Acrimontensium anno quolibet tam diu quousque ipsi censuale emerint supra dictum* |[21] *ad opus monasterii predicti.*

i les possessions que pogueren aconseguir amb la generositat o les ofrenes dels fidels o per qualsevol altre títol, que tot això el prior i els frares ho tinguin, mantinguin i posseeixin franc, lliure i immune de tota quèstia, talla, contribució i de qualsevol altra exacció. I, construït o edificat l'esmentat monestir, volem i ordenem que els citats marmessors nostres donin i paguin al prior i comunitat de l'esmentat monestir, o, en lloc d'ells, als citats majorals, mil cinc-cents sous agramuntesos cada any durant el temps fins que comprin el censal citat per a ajuda del monestir esmentat.

Preterea volumus, statuimus et ordinamus quod si contigeret |[22] *nos habere filium ex carnali et legittimo matrimonio procreatum et nobis* |[23] *supervixerit, quod ille sit noster heres universalis, et sibi comitatum nostrum* |[24] *et omnia alia bona nostra dimittimus ipsumque heredem universalem instituimus* |[25] *in omnibus bonis nostris. Si, autem, filius masculus legittimus ut premittitur* |[26] *nobis supervixerit, et similiter filia cum eo nobis supervixerit ex legittimo* |[27] *matrimonio procreata, ipse filius ut premittitur sit heres noster, et ipsa* |[28] *filia habeat decem mille aureos pro legittima sua de bonis nostris. Si,* |[29] *vero, duos filios masculos et legitimos habuerimus, volumus quod prius* |[30] *natus sit heres universalis noster in comitatu nostro et in omnibus* ||**104v**,1 *aliis bonis nostris, alius vero habeat legittimam se contingentem in bonis* |[2] *nostris. Set si habuerimus filiam solam nobis superviventem ex legali*

A més d'això, volem, establim i *20*
ordenem que, si s'esdevingués que nos tinguéssim un fill procreat de carnal i legítim matrimoni i ens sobrevisqués, que ell sigui el nostre hereu universal i a ell li deixem el nostre comtat i tots els altres béns nostres i l'instituïm hereu universal en tots els béns nostres. Ara bé, si un fill mascle legítim, com s'ha dit, ens sobrevisqués y, si igualment una filla procreada de legítim matrimoni ens sobrevisqués juntament amb ell, que aquest fill, com s'ha dit, sigui el nostre hereu i que la filla tingui deu mil auris dels nostres béns com a legítima seva. Si, emperò, tinguéssim dos fills mascles i legítims, volem que el primer nascut sigui el nostre hereu universal en el nostre comtat i en tots els altres béns nostres, en canvi, l'altre tingui la legítima que li pertoqui en els nostres béns. Però, si tinguéssim una sola filla, procreada de matrimoni legal, que ens sobrevisqués,

|[3] *matrimonio procreatam, illam heredem nostram volumus esse in omnibus bonis nostris.* |[4] *Et si due vel plures fuerint filie, prima sit heres et unaquaque aliarum* |[5] *habeat decem mille aureos pro legittima sua.*

volem que ella sigui la nostra hereva en tots els nostres béns. I que si hi hagués dues o més filles, la primera sigui l'hereva i cadascuna de les altres tingui deu mil auris com a legítima seva.

21 *Verum, si contingat nos* |[6] *decedere sine prole legittima, in dicto casu statuimus, ordinamus, volumus et* |[7] *mandamus quod manumissores nostri predicti in continenti post obitum nostri* |[8] *accipiant et teneant integre et potenter, sine alicujus persone contra-*|[9]*dicto ac etiam impedimento, totum comitatum nostrum totamque terram nostram* |[10] *et omnia jura nostra quecumque et bona omnia, mobilia et inmobilia, ubicumque* |[11] *sint et quecumque, et totum ipsius comitatum nostrum et totam terram, villas,* |[12] *videlicet, et castra et loca quecumque, nec non et civitatem Balagarii, et omnia* |[13] *jura nostra et ad nos spectancia ubique et quocumque jure, cum omnibus militibus* |[14] *et vassallis, hominibus et feminis, ibidem habitantibus* [*et habitaturis*], *et cum omnibus juribus,* |[15] *juredicciones, dominiis, dominacionibus et omnibus aliis que nos ibidem vel alibi* |[16] *habemus vel habere debemus aut possumus ullo modo, nec non et omnia alia* |[17] *bona, mobilia et inmobilia ac semovencia et res omnes quascumque nostras.* |[18] *Et ipsi manumissores nostri, de consilio, voluntate et assensu consiliarii* |[19] *nostri predicti, faciant, adimpleeant et ordinent de comitatu et tota terra nostra* |[20] *et bonis omnibus et juribus nostris, prout inferius scribitur ac plenarie or-*|[21]*dinatur.*

No obstant, si s'esdevé que nos morim sense prole legítima, en tal cas establim, ordenem, volem i manem que els esmentats marmessors nostres immediatament després del nostre òbit es facin càrrec i mantinguin de manera íntegra i potent, sense contradicció ni tampoc impediment de cap persona, tot el nostre comtat i tota la nostra terra i tots els nostres drets qualssevol, i tots els béns, mobles i immobles, siguin on siguin i quins siguin, i tot el nostre comtat i tota terra, viles i castells i llocs qualssevol, i també la ciutat de Balaguer, i tots els drets nostres i que a nos ens pertoquen allà on siguin i sota el dret que sigui, juntament amb tots els cavallers i vasalls, homes i dones que hi habitin i habitaran, i amb tots els drets, jurisdiccions, dominis, dominacions i totes les altres coses que nos allí mateix o en altres llocs tenim o hem de tenir o podem d'alguna manera, així com també tots els altres béns, mobles i immmobles i semovents i totes les nostres coses qualssevol. I que els mateixos marmessors nostres, seguint el consell, la voluntat i l'acord del nostre citat consiliari, facin, compleixin i ordenin en el comtat i tota la nostra terra i tots els béns i drets nostres, tal i com més avall s'escriu i s'ordena plenament.

22 *In primis, volumus et mandamus, statuimus et ordinamus quod manumis-*

En primer lloc, volem i manem, establim i ordenem que els nostres

sores |[22] *nostri predicti non sequantur nec impleant nec ratas nec firmas habeant in* |[23] *aliquo donaciones nec aliquam earundem quas nos et nobilis Alvarus, frater* |[24] *noster, quondam fecimus nobili Rogerio Bernardo, comiti Fuxensi et vicecomiti*[m] |[25] *Castri Boni, quondam defuncto, de quibusdam locis nostris de alodio et de* |[26] *vicecomitatu Agerensi cum publicis instrumentis scriptis per manum Arnaldi de* |[27] *Gerunda, publici notarii Balagarii. Donaciones, tamen, ipsas et instrumenta super eis* |[28] *confecta expresse revocamus et eas ac ea volumus esse penitus imperpetuum ir-*|[29]*ritas et irrita et inania et carere omnibus suis viribus et effectu, ex* |[30] *eo quia de jure nunquam valuerunt nec eas de jure fieri potuerunt nec stare* |[31] *debent jure aliquo nec valere propter causas et raciones multas, specialiter quia* ||**105r**,1 *ipse donaciones et unaquaque earum excedebat et excedebant summam* |[2] *quingentorum* ⌊*aureorum*⌉ *et non fuerunt facte cum debita insinuacione nam* |[3] *caruit illa insinuacio judice ordinario et* ⌊*tempore*⌉ *debito, sicut patet per* |[4] *instrumenta inde confecta, ex eo etiam quia constat nobis, per verba nobis perso-*|[5]*naliter et presencialiter dicta et nunciis ac procuratoribus nostris a nobis missis* |[6] *ad requirendum nobilem Gastonem, comitem Fuxensem infra scriptum, super* |[7] *solucionibus debitorum, restitucionum et injuriarum nostrarum per ipsum nobilem* |[8] *Gastonem, modo comitem Fuxensem, filium et heredem nobilis Rogerii Bernardi,* |[9] *quondam comitis Fuxensis, cui predicta donata fuerunt, quod ipse comes qui* |[10] *nunc est non vult adimplere nec im·posterum adimpleret pacta,*

marmessors esmentats no segueixin ni compleixin ni tinguin per ratificades ni fermes en absolut les donacions ni alguna d'elles, que nos i el noble Àlvar, germà nostre, vàrem fer, temps enrera, al noble Roger Bernat, comte de Foix i vescomte de Castellbó, fa temps difunt, sobre uns llocs nostres d'alou i del vescomtat d'Àger, mitjançant documents públics escrits per mà d'Arnau de Girona, notari públic de Balaguer. Tanmateix, revoquem expressament aquestes donacions i els documents fets sobre elles i volem que elles i ells siguin totalment i per sempre sense validesa ni vigència i que no disposin de cap força ni efecte, ja que jurídicament mai no han tingut cap valor ni es pogueren fer d'acord amb dret ni s'han de mantenir ni tenir valor per cap dret degut a moltes causes i raons, especialment perquè les mateixes donacions i cadascuna de elles ultrapassaven i ultrapassava la suma de cinccents auris i no es feren amb la deguda insinuació, car la insinuació no disposava de jutge ordinari ni del temps degut, com és patent en els documents fets d'això, i també perquè, per paraules dites, en persona i en presència, a nos i als missatgers i procuradors nostres enviats per nos a requerir el noble Gastó, comte de Foix infrascrit, sobre pagaments de deutes, restitucions i injustícies nostres per part del mateix noble Gastó, ara comte de Foix, fill i hereu del noble Roger Bernat, difunt comte de Foix, al qual foren fetes les donacions esmentades, ens consta que aquest que ara és el comte no vol complir ni posteriorment compliria els pactes, convencions i prometences

con-|[11]venciones et promissiones nobis et nobili Alvaro, fratri nostro, factas per |[12] nobilem Rogerium Bernardi, quondam comitem Fuxensem, predictum, nec servat |[13] nec servare vult nec servaret condiciones positas in instrumentis donacionum |[14] predictarum, specialiter illas, videlicet, de solucionibus debitorum et restitucionibus |[15] injuriarum nostri et dicti nobilis Alvari et aliorum predecessorum nostrorum, quod, quidem, |[16] verteretur in magnum dampnum illorum quibus tenemur et magnum eciam peri-|[17]culum ac detrimentum anime nostre ⌊et anime⌋ ipsius comitis supradicti. Quare, ex |[18] predictis causis et pluribus aliis sufficientibus nobis notis, quas ex causa |[19] hic exprimere non opportet, predictas donaciones et quemlibet earum et omnia |[20] instrumenta super ipsis confecta, ut predictum est, expresse, omnino, non inmerito, |[21] ex certa sciencia nostra, deliberate et consulte ac perinde, revocamus, volentes |[22] ac statuentes ac expresse mandantes dictis nostris manumissoribus, ut est |[23] dictum, ne ipsas donaciones nec earum aliquam adimpleant, teneant vel in aliquo |[24] non observent.

fetes a nos i al noble Àlvar, germà nostre, pel noble Roger Bernat, difunt comte de Foix, ni guarda ni vol guardar ni guardaria les condicions posades en els documents de les donacions esmentades, especialment les de pagaments de deutes i les de restitucions d'injustícies nostres i de l'esmentat noble Àlvar i d'altres predecessors nostres; i això, sens dubte, es convertiria en un gran dany d'aquells envers els quals estem obligats i també en un gran perill i detriment de la nostra ànima i de la del mateix comte esmentat. I per tant, per les causes esmentades i per diverses altres suficients que ens són conegudes, les quals amb motiu no convé espressar aquí, revoquem expressament, totalment, merescudament, amb el nostre ple coneixement, deliberadament i reflexivament, les esmentades donacions i qualsevol d'elles i tots els documents fets sobre elles, com s'ha dit abans, i volem i establim i expressament manem als nostres marmessors esmentats, com s'ha dit, que no compleixin, mantinguin ni observin en absolut les citades donacions ni cap d'elles.

23 *Consequenter statuimus, ordinamus, volumus et mandamus quod dicti |[25] manumissores nostri, de consilio, voluntate et assensu consiliarii predicti |[26] in vita sua, et ejus defectu de consilio predicti guardiani, vendant et tradant, |[27] et vendere et tradere possint propria auctoritate im·perpetuum, sine impedimento et |[28] contradiccione cujuscumque persone, nullius licencia exspectata, totum comitatum |[29] Urgelli et vicecomitatum Agerensis, cum omnibus*

En consequència, establim, ordenem, volem i manem que els esmentats marmessors nostres, seguint el consell, voluntat i acord del citat consiliari mentre visqui i, en el seu defecte, seguint el consell de l'esmentat guardià, venguin i lliurin i puguin vendre i lliurar per pròpia autoritat al senyor rei d'Aragó, amb caràcter perpetu, sense impediment ni contradicció de cap persona, sense esperar llicència de ningú, tot el comtat d'Urgell i el vescomtat d'Àger, amb totes

suis pertinenciis totamque aliam |[30] *terram nostram et castra et loca et jura omnia nostra, jurediccciones et dominia,* ||[105v,1] *quecumque et ubicumque ea vel eas habemus vel habere possumus vel debemus* |[2] *quocumque modo, jure, racione vel causa, domino regi Aragonum, sub modis* |[3] *vero et condicionibus infra scriptis. Videlicet, quod illustris Alfonsus, filius* |[4] *suus secundus genitus, ducat in uxorem Teresiam, filiam mayorem nobilis* |[5] *Gombaldi d·Entença, quondam, et Constancie, nepotis nostre, statim cum ipsa erit* |[6] *in etate nubili. Et quod dictus illustris Alfonsus faciat et portet insignia* |[7] *nostra consueta, videlicet, insignia comitis Urgelli*[n]*, in armis, sigillo* |[8] *et vaxillo, et in omnibus aliis in quibus consuetum est insignia propria* |[9] *deportari, sine aliquibus aliis insignis ibi mixtis, et quod vocetur comes* |[10] *Urgelli. Sic tamen intelligendo, et sub modis et condicionibus infra scriptis, quod* |[11] *infans, qui comes erit, teneat et possideat totum comitatum et viceco-*|[12]*mitatum nostrum et totam terram nostram et omnia jura et jurediccciones nostras* |[13] *eo modo quo nos tenemus et possidemus, scilicet, quod terram quam nos ad franchum* |[14] *alodium tenemus similiter* ⌊*ipse*⌋ *liberam et quitiam et ad franchum alodium* |[15] *teneat, et eam quam ad feudum tenemus simili modo ad feudum* |[16] *teneat.*

les seves pertinences, i tota l'altra terra nostra i els castells i els llocs i tots els nostres drets, jurisdiccions i dominis, siguin quins siguin i en qualsevol lloc que els tinguem o les tinguem o poguem o haguem de tenir-los o tenir-les, de qualsevol manera, dret, raó o causa, però de la manera i amb les condicions infrascrites. A saber: que l'il·lustre Alfons, fill seu segon nat, prengui per muller Teresa, filla gran del noble Gombau d'Entença, difunt, i de Constança, neboda nostra, tan bon punt arribi a l'edat núbil. I que l'esmentat il·lustre Alfons faci i porti les nostres insígnies acostumades, això és, les insígnies del comte d'Urgell, en les armes, segell i estendard, així com en tots els altres elements en els quals és costum de portar les pròpies insígnies, sense barrejar-hi cap altra insígnia, i que sigui denominat comte d'Urgell. Però amb el benentès, i sota les formes i condicions infrascrites: que l'infant, que serà comte, tingui i posseeixi tot el nostre comtat i vescomtat i tota la nostra terra i tots els nostres drets i jurisdiccions de la manera com nos els tenim i posseïm, o sigui, que la terra, que nos tenim per alou franc, la tingui ell igualment lliure i quítia i per alou franc, i que la que tenim per feu, que de la mateixa manera ell la tingui per feu.

Ita, tamen, quod si illustris dominus Jacobus, primogenitus illustrissimi domini |[17] *regis Jacobi, premoreretur dicto Alfonso, fratri suo predicto, prius quam contraheretur* |[18] *matrimonium predictum inter ipsum Alfonsum et Teresiam supra dictam, ita quod in* |[19] *ipso casu dictus*

De manera, emperò, que si l'il- *24*
lustre senyor Jaume, primogènit de l'il-lustríssim senyor rei Jaume, morís abans que el citat Alfons, germà seu esmentat, i abans que fos contret el citat matrimoni entre el mateix Alfons i l'esmentada Teresa, de manera que, en aquest cas,

Alfonsus esset rex Aragonum, quod tunc in illo casu dicta |[20] *Teresia faceret matrimonium cum Petro, quarto filio dicti domini regis, cum* |[21] *pactis et condicionibus infra scriptis. Item quod si, quod absit, ante quam dictum* |[22] *matrimonium consumetur contingeret dictam Teresiam mori, fiat matri-*|[23]*monium inter dictum infantem Alfonsum et Urraquam, sororem ejusdem* |[24] *Teresie, filiamque dicti nobilis Gombaldi d·Entença, quondam, et domine Gostancie* |[25] *supra dicte, simili modo. Et similiter si, quod absit, contingeret dominum infantem* |[26] *Alfonsum tolli de medio, fiat matrimonium inter infantem Petrum predictum* |[27] *et dictam Teresiam vel, ea deficiente, cum Urraqua, ejus sorore, filia* |[28] *ejusdem nobilis Gombaldi et domine Gostancie supra dicte. Item quod si ambe* |[29] *filie dicti Gombaldi, ante quam alterum de dictis matrimoniis contrahendis,* |[30] *ut predicitur, fieret, vita deficerent, dicti comitatus et vicecomitatus et omnia* |[31] *predicta bona vendita domino regi remaneant dicto infanti* ⌊*Alfonso vel dicto infanti*⌉ *Petro, suo* ||**106r**,1 *ordine ut supra, dum modo tempore apto dictum matrimonium contrahere non* |[2] *recusset quilibet eorum. Item quod si, quod absit, dominus infans Jacobus* |[3] *deficeret et contingeret dictum Alfonsum post contractum matrimonium cum* |[4] *Teresia vel Urraqua, ejus sorore, predictis, assumi in regem Aragonum, secundo* |[5] *genitus ejusdem Alfonsi esset comes Urgelli et quod ferret nomen et in-*|[6]*signia comitis Urgelli, et quod alia condicta subiret.*

el citat Alfons seria rei d'Aragó, que aleshores, en aquell cas, l'esmentada Teresa faria matrimoni amb Pere, quart fill del citat senyor rei, amb els pactes i condicions infrascrits. Igualment, que si, Déu nos en guard!, abans que es consumés l'esmentat matrimoni, s'esdevingués la mort de la citada Teresa, que es faci matrimoni entre el citat infant Alfons i Urraca, germana de la mateixa Teresa i filla de l'esmentat noble Gombau d'Entença, difunt, i de la citada madona Constança, de la mateixa manera. I igualment, si, Déu nos en guard!, s'esdevingués que el senyor infant Alfons fos eliminat, que es faci matrimoni entre l'esmentat infant Pere i la citada Teresa o, en defecte d'ella, amb Urraca, la seva germana, filla del mateix noble Gombau i de la citada madona Contança. Igualment, que si ambdues filles de l'esmentat Gombau morissin abans que es fes un dels citats matrimonis pendents de contreure, com s'ha dit, cal que els esmentats comtat i vescomtat i tots els béns citats venuts al senyor rei romanguin per a l'esmentat infant Alfons o per al citat infant Pere, en el seu ordre com es diu més amunt, sempre que cap d'ells no refusi contreure el citat matrimoni en temps oportú. Igualment, que si, Déu nos en guard!, morís el senyor infant Jaume i s'esdevingués que l'esmentat Alfons fos proclamat rei d'Aragó després de contreure matrimoni amb Teresa o Urraca, la seva germana, ja citades, llavors el segon nat del mateix Alfons seria comte d'Urgell i portaria el nom i les insígnies del comte d'Urgell, i compliria els altres acords.

25 *Item quod dominus* |[7] *rex predictus det et dare habeat pro precio vendicionis terre nostre* |[8] *predicte, prius quam filius suus vel aliquis loco ejus, qui comes ut predicitur* |[9] *esse debet, intret nec percipiat possessionem terre predicte, nec aliquid teneat*[o] |[10] *vel percipiat*[p] *de eadem, centum mille libras bone monete Jacchensium.* |[11] *Et quod teneatur ultra dictam quantitatem solvere et tradere dictis nostris* |[12] *manumissoribus quindecim mille libras Barchinonensium, de quibus ipsi solvant* |[13] *dotem et sponsalicium domine Fehide, uxori nostre, prout jam superius* |[14] *est expressum, et eas teneatur solvere et tradere, et solvat et tradat* |[15] *dictis nostris manumissoribus.*

Igualment, que el senyor rei esmentat doni i hagi de donar, pel preu de la venda de la citada nostra terra, cent mil lliures de bona moneda jaquesa, abans que el seu fill o algú en lloc seu, el qual, com s'ha dit, ha de ser comte, entri ni prengui possessió de l'esmentada terra ni tingui ni rebi res d'ella. I que, a més d'aquesta quantitat, estigui obligat a pagar i lliurar als esmentats marmessors nostres quinze mil lliures barceloneses, de les quals ells paguin el dot i la donació esponsalícia a madona Faidida, muller nostra, com ja s'ha expressat més amunt, i que ell hagi de pagar-les i lliurar-les i les pagui i lliuri als esmentats marmessors nostres.

Et interim, usque quo dicta solucio fiat com-|[16]*plete tocius precii predicti, scilicet, C milium librarum Jaccensium et XV milium* |[17] *librarum Barchinonensium predictarum, dicti manumissores teneant totum comitatum* |[18] *et vicecomitatum predictos totamque terram nostram predictam et jura omnia* |[19] *nostra et percipiant omnes redditus atque fructus, exitus et proventus complete,* |[20] *et de ipsis faciant ea*[q] *que superius et inferius, ad salutem anime nostre, duximus* |[21] *ordinandum. Et volumus et mandamus quod ipsi manumissores solvant nostra* |[22] *debita et legata et predecessorum nostrorum et injurias restituant nostri et nostrorum* |[23] *predecessorum de precio dicte vendicionis et de fructibus et redditibus quos* |[24] *percipient et perceperint ipsius terre, ut superius est jam dictum.*

I mentrestant, fins que es faci 26
completament el citat pagament del preu total esmentat, és a dir, de les cent mil lliures jaqueses i de les quinze mil lliures barceloneses esmentades, cal que els citats marmessors tinguin tot el comtat i vescomtat esmentats i tota la nostra terra citada i tots els nostres drets i que en rebin completament totes les rendes i fruits, beneficis i resultats, i que amb ells facin allò que hem decidit ordenar més amunt i més avall, per a la salvació de la nostra ànima. I volem i manem que els mateixos marmessors paguin els deutes i llegats nostres i dels nostres predecessors i restitueixin les injustícies nostres i dels nostres predecessors amb el preu de l'esmentada venda i amb els fruits i les rendes que rebran i rebrien de la mateixa terra, com més amunt ja s'ha dit.

Et si forte |[25] *dominus rex nollet emere dictam terram nostram pro dicto precio et sub pactis* |[26] *et condicionibus*

I, si per cas el senyor rei no 27
volgués comprar la citada terra nostra pel preu esmentat i sota els pactes i

⌊*supra dictis*⌋ *nec facere vellet fieri dictum matrimonium juxta formam* |[27] *superius comprehensam, volumus, statuimus, ordinamus et eciam expresse mandamus* |[28] *quod nostri predicti manumissores, de voluntate, consilio et assensu consiliarii* |[29] *supra dicti, et in ejus defectu de consilio dicti guardiani, vendant, tradant* ‖**106v**,1 *et vendere et tradere possint propria auctoritate cuicumque vel quibuscumque* |[2] *voluerint, simul vel particulariter seu divisim, sine impedimento et* |[3] *contradiccione cujuscumque persone, nullius licencia expectata, salvo tamen* |[4] *pleno jure domini regis in locis que pro ipso in feudum tenemus. Ad que* |[5] *facienda penitus et complenda, manumissoribus nostris predictis nunc ut* |[6] *ex tunc, et ex tunc ut ex nunc, posse plenum ac licenciam* |[7] *integram conferimus atque damus, volentes ac firmiter statuentes quod* |[8] *quecumque vendicio seu vendiciones per dictos manumissores nostros,* |[9] *de consilio, volunate et assensu consiliarii nostri predicti, de terra nostra* |[10] *et aliis juribus ac bonis nostris, tam mobilibus quam inmobilibus ac se-*|[11]*moventibus, facte fuerint, semper habeant et obtineant roboris plenariam* |[12] *firmitatem, ac si a nobis personaliter essent facte. Et ex tunc ut* |[13] *ex nunc, et ex nunc ut ex tunc, omnes eas vendiciones approbamus,* |[14] *concedimus et laudamus, et eas volumus perpetuo ab omnibus inviolabiliter observari* |[15] *firmiter et teneri et habere plenariam roboris firmitatem. De precio vero* |[16] *quod dicti manumissores nostri habuerint de vendicione seu vendi-*|[17]*cionibus quam vel quas fecerint de terra nostra et aliis bonis*

condicions citades ni volgués fer que s'efectués l'esmentat matrimoni en la forma expressada més amunt, volem, establim, ordenem i fins i tot manem expressament que els esmentats marmessors nostres, seguint la voluntat, el consell i l'acord del citat consiliari o, en el seu defecte, d'acord amb el consell del guardià esmentat, venguin, lliurin i puguin vendre i lliurar, per pròpia autoritat, a qui o als qui vulguin qualssevol, conjuntament o bé particularment o separadament, sense impediment ni contradicció de cap persona, sense esperar llicència de ningú, llevat, no obstant, del ple dret del senyor rei en els llocs que per ell tenim com a feu. I per tal de fer i complir totalment això, conferim i donem ple poder i íntegra llicència als esmentats nostres marmessors, des d'ara com des d'aleshores i des d'aleshores com des d'ara, i volem i fermament establim que qualsevol venda o vendes fetes per part dels citats marmessors nostres, seguint el consell, la voluntat i l'acord de l'esmentat consiliari nostre, sobre la nostra terra i altres drets i béns nostres, tant mobles com immobles i semovents, tinguin i obtinguin sempre plena seguretat de validesa, tal com si nos les haguéssim fetes personalment. I, des d'aleshores com des d'ara i des d'ara com des d'aleshors, aprovem, concedim i lloem aquestes vendes i volem que siguin perpètuament, inviolablement i fermament observades i guardades per tothom i que tinguin plena seguretat de validesa. Respecte al preu, emperò, que els esmentats marmessors nostres obtinguin de la venda o vendes que facin

*nostris, |[18] tam mobilibus quam inmobilibus ac semoventibus, et juribus nostris quibus-|[19]cumque, ordinamus et volumus quod solvant omnia debita nostra et legata |[20] et omnes nostras injurias restituant, nec non et debita omnia et in-|[21]jurias parentum et avorum nostrorum, prout superius expressatur similiter |[22] restituant atque solvant, et hoc ut citius poterint prout discrecioni |[23] eorum videbitur faciendum. Et solutis omnibus et singulis debitis et |[24] injuriis restitutis nostri et parentum nostrorum et a[v]orum[r] predictorum, solutis |[25] etiam omnibus nostris legatis superius expressatis et etiam legatis parentum |[26] nostrorum, prout est jam superius expressatum, totum illud quod superfuerit |[27] de bonis seu rebus nostris, parum vel plurimum, quantumcumque fuerit quan-|[28]titatis, volumus et ordinamus ac expresse mandamus quod detur et |[29] destribuatur, in remissione peccatorum nostrorum omniumque fidelium de-||**107r**,[1]functorum, per nostros manumissores, de voluntate, consilio et assensu |[2] consiliarii supra dicti et in ejus defectu de consilio predicti guardiani, |[3] pauperibus Jesu Christi. Et in hoc eos, Jesu Christi pauperes, universales |[4] heredes nostros facimus, instituimus ac etiam ordinamus.*

de la nostra terra i d'altres béns nostres, tant mobles com immobles i semovents, i de drets nostres qualssevol, ordenem i volem que paguin tots els nostres deutes i llegats i que restitueixin totes les nostres injustícies, així com també que igualment restitueixin i paguin tots els deutes i injustícies dels nostres pares i avis, com s'expressa més amunt, i que això es faci el més aviat possible, d'acord amb l'opinió de llur discreció. I després de pagar tots i cadascun dels deutes i de restituir les injustícies nostres i dels nostres pares i avis citats, i després de pagar també tots els nostres llegats expressats més amunt i també els llegats dels nostres pares, com ja s'ha dit més amunt, tot allò que sobrés dels béns o pertinences nostres, poc o molt, sigui quina en sigui la quantitat, volem i ordenem i manem expressament que sigui donat i distribuït entre els pobres de Jesucrist, per a remissió dels nostres pecats i de tots els fidels difunts, i pels nostres marmessors, segons voluntat, consell i acord dels consiliari esmentat i, en defecte d'ell, segons el consell del citat guardià. I amb això, a ells, els pobres de Jesucrist, els fem, instituïm i fins i tot els ordenem els nostres hereus universals.

Preterea ordinamus, |[5] volumus ac expresse mandamus quod Arnaldus de Murello, manumissor noster |[6] predictus, sit bajulus et procurator generalis tocius terre nostre pro |[7] manumissoribus nostris et administrator generaliter omnium negociorum ipsorum |[8] manumissorum post obitum nostrum, prout modo est pro nobis, dum ipsi tene-|[9]bunt ipsam terram

D'altra banda, volem i manem *28*
expressament que Arnau de Murell, esmentat marmessor nostre, sigui batlle i procurador general de tota la nostra terra en nom dels nostres marmessors i administrador en general de tots els negocis dels mateixos marmessors després del nostre òbit, com ho és ara en nom nostre, mentre ells tinguin l'expressada

vel dum durabit officium manumissorie predicte. |[10] *Et quousque omnia que nos in predicto testamento mandavimus et jussimus fieri* |[11] *sint completa, in quibus omnibus et singulis* ⌊*ei*⌋ *damus ac conferimus* |[12] *licitum ac liberam potestatem prout ei dedimus et concessimus in instrumentis* |[13] *super ipsis concessionibus factis per Arnaldum de Gerunda, publicum notarium* |[14] *Balagarii, et quod utatur dictis officiis integre et plenarie, sicut modo utitur* |[15] *pro nos, videlicet, in vendicionibus reddituum terre nostre, et in recipiendo* |[16] *precium ipsorum redditum venditorum pro se et aliis comanumissoribus, nec-*|[17]*non in audiendo computa et raciones a bajulis dicte terre nostre,* |[18] *et in recipiendo omnes redditus, exitus et proventus et denarios omnes* |[19] *quoscumque, tam de redditibus dicte terre quam de precio vendicionis seu* |[20] *vendicionum ipsius terre, et in solucionibus de ipsis* |[21] *denariis et de omnibus aliis receptis per eum faciendis, pro se et aliis* |[22] *comanumissoribus, personis omnibus quibuscumque, et in omnibus aliis* |[23] *faciendis, gerendis et administrandis que juxta dicta officia et eorum* |[24] *quolibet occurrerint facienda, volentes et mandantes quod provideatur* |[25] *eidem Arnaldo de salario et de missionibus super suo labore predicto, prout* |[26] *nos modo ei providemus, prout in suis instrumentis inde confectis plenius* |[27] *videbitur contineri. Et de sua administracione omnium predictorum, tam* |[28] *de receptis quam solucionibus, missionibus atque datis aliis comanumisso-*|[29]*ribus, teneatur rendere et racionem reddere quocumque ipsi voluerint* ‖[**107v**,1] *vel cui aut*

terra o mentre duri la funció de la citada marmessoria. I fins que sigui acomplert tot allò que nos hem manat i ordenat que es faci en l'esmentat testament, en totes i cadascuna de les quals disposicions li donem i conferim la licitud i la lliure potestat, com li hem donat i concedit en els documents sobre les concessions fetes per Arnau de Girona, notari públic de Balaguer, i que, íntegrament i plenària, faci servir les funcions citades, tal com ara ho fa en lloc nostre, és a saber, en les vendes de les rendes de la nostra terra i en la recepció del preu de les mateixes rendes venudes en nom seu i dels altres comarmessors, i també en l'audiència dels comptes i raons dels batlles de l'esmentada terra nostra, i en la recepció de totes les rendes, resultats i productes i de tots els diners qualssevol, tant de rendes de la terra citada com del preu de venda o vendes de la mateixa terra, i en fer àpoques dels mateixos diners i de tots els altres rebuts per ell, en nom seu i dels altres comarmessors, a totes les persones qualssevol, i en totes les altres realitzacions, gestions i administracions que, d'acord amb les funcions esmentades o qualsevol d'elles, sorgissin com a pendents de fer, i volem i manem que es proveeixi el mateix Arnau del salari i les despeses sobre la seva feina citada, com nos ara el proveïm, tal i com hom veurà que es conté més plenament en els seus documents fets per això. I, quant a la seva administració de totes les actuacions esmentades, tant de les recepcions com dels pagaments, despeses i altres donacions als comarmessors, cal que estigui obligat a pagar renda i retre

quibus ipsi mandaverint loco ipsorum. Confirmamus insuper |[2] *dicto Arnaldo de Murello bajuliam civitatis Balagarii, quam hac presenti* |[3] *die ei dedimus et concessimus cum publico instrumento scripto per Arnaldum* |[4] *de Gerunda, publicum notarium Balagarii supra dictum, prout melius et sincerius* |[5] *ad comodum et utilitatem ipsius et suorum potest dici, intelligi sive* |[6] *scribi. Item statuimus et mandamus quod dictus Arnaldus de Murello, nomine proprio* |[7] *et aliorum comanumissorum nostrorum, possit petere et recipere, petat et reci-*|[8]*piat in continenti post obitum nostrum omnes res nostras mobiles* |[9] *et semoventes quascumque et ubicumque sint ad nos* |[10] *spectancia, et debita omnia quecumque nobis debeantur seu debentur* |[11] *per bajulos terre nostre seu alios quoscumque, pro se et aliis manumisso-*|[12]*ribus, et de ipsis et aliis solvantur per dictos nostros manumissores debita* |[13] *et legata et injurie restituantur nostri et predictorum nostrorum predecessorum.* |

comte allà on ells vulguin o a la persona o persones que ells manessin en lloc d'ells. Confirmem, a més, al citat Arnau de Murell la batllia de la ciutat de Balaguer, la qual li hem donat i concedit el dia d'avui amb document públic escrit per Arnau de Girona, ja citat notari públic de Balaguer, com millor i més sincerament es pot dir, entendre o escriure per a conveniència i utilitat d'ell i dels seus. Igualment, establim i manem que l'esmentat Arnau de Murell, en nom propi i dels altres comarmessors nostres, pugui reclamar i rebre i que reclami i rebi immediatament després del nostre òbit totes les pertinences nostres mobles i semovents, siguin les que siguin i allà on siguin i que ens pertoquin a nos, i tots els deutes que se'ns deguin o se'ns deuen per part dels batlles de la nostra terra o d'altres qualssevol, en nom seu i dels altres marmessors; i que d'aquests i d'altres fons siguin pagats per part dels citats marmessors nostres els nostres deutes i llegats i restituïdes les nostres injustícies i les dels nostres predecessors esmentats.

[14] *Et volumus et mandamus quod manumissores nostri post obitum nostrum* |[15] *in continenti faciant inventarium de omnibus bonis, tam mobilibus* |[16] *quam inmobilibus repertis* [s] *in hereditate nostra ubique ea sint ad nos* |[17] *pertinencia quoquo modo.*

I volem i manem que els nostres marmessors, després del nostre òbit, facin immediatament un inventari de tots els béns, tant mobles com immobles, trobats en la nostra heretat, siguin on siguin i que ens pertanyin a nos de qualsevol manera. *29*

Ad memoriam verumtamen reducentes quod nos |[18] *quondam fecimus codicillum et in publicam formam redigi mandavimus per* |[19] *Arnaldum de Gerunda, notarium publicum Balagarii et per totam terram et jure-*|[20]*diccionem domini*

Però, no obstant això, portant de nou al record que nos vam fer fa temps un codicil i vam manar que es redactés en forma pública per part d'Arnau de Girona, notari públic de Balaguer i per tot el territori i jurisdicció del senyor rei *30*

regis Aragonum V^o idus junii anno Domini M^{o}CC^{o}XC^o |^{21} VIII°, in quo substituimus nobilem Rogerium Bernardum, quondam comitem Fuxensem, |^{22} ejusque liberos masculos et heredes universales nobili Alvaro, quondam |^{23} fratri nostro. Quam, quidem, substitucionem seu fidecomissarium, heredis |^{24} institucionem et omnia alia et singula contenta in ipso codicillo relin-|^{25}quivimus et fecimus si idem comes Fuxensis in graciam domini regis |^{26} Aragonum qui nunc est perveniret et eidem esset reconciliatus omnino. |^{27} Alioquin nichil ex ipso codicillo ipsum comitem vel ejus |^{28} liberos habere voluerimus, set pro non scriptis et pro infectis et nullis |^{29} in quantum ad eum et predictos liberos posset pervenire ipsa penitus |^{30} haberentur, cum non intenderemus alicui qui esset in discordia et ||$^{\mathbf{108r},1}$ non in gracia domini regis de hereditate nostra aliquid elargiri, set |^{2} tunc demum predicta roboris haberent firmitatem cum domino regi, |^{3} ut predicitur, esset reconsiliatus et in gracia ejus receptus. Insuper diximus |^{4} in eodem codicillo quod non intendebamus predictam institucionem |^{5} seu substitucionem facere si jure scripto vel non scripto dictum |^{6} comitem Fuxensem non poteramus instituere seu substituere in co-|^{7}mitatu Urgelli racione condicionis feudalis vel alio modo quo-|^{8}cumque. Diximus etiam in eodem quod si aliam ordinacionem quamcumque contra |^{9} illum codicillum facere nos contingeret, illam volumus penitus non |^{10} valere nisi de notario qui ipsum codicillum confecit et de testibus in eodem |^{11} scriptis et de omnibus et singulis contentis in ipso co-

d'Aragó, el dia 9 de juny de l'any del Senyor 1298, en el qual vam substituir el noble Roger Bernat, difunt comte de Foix, i els seus fills mascles i hereus universals en lloc del noble Àlvar, difunt germà nostre. La qual substitució o fideïcomís, institució d'hereu i totes i cadascuna de les altres disposicions contingudes en el mateix codicil, les vam deixar acordades i les vam fer a condició que el mateix comte de Foix accedís a l'amistat de l'actual senyor rei d'Aragó i es reconciliés totalment amb ell. Però que, altrament, no voldríem que el mateix comte ni els seus fills obtinguessin res del mateix codicil, sinó que aquells mateixos acords fossin tinguts per no escrits ni redactats en absolut i per nuls en quant al que li pogués passar a ell i als esmentats fills, car no pretendríem tenir cap mena de generositat sobre la nostra herència amb ningú que es trobés en discòrdia i no en amistat amb el senyor rei, sinó que els esmentats acords només tiguessin validesa quan, com s'ha dit, es trobi reconciliat amb el senyor rei i rebut en la seva amistat. D'altra banda, vam dir en el mateix codicil que no preteníem fer la institució o substitució esmentades si en dret, escrit o no escrit, no podíem instituir o substituir el citat comte de Foix en el comtat d'Urgell per raó de condició feudal o d'altra manera qualsevol. Vam dir també en el mateix codicil que si s'esdevingués que nos féssim una altra ordenació qualsevol contra aquell codicil, volíem que no valgués en absolut, llevat que féssim menció literal, singular i expressa del notari que feu el mateix codicil i dels testimonis escrits en ell i

dicillo de verbo |[12] *ad verbum faceremus mencionem singulariter et expressim, prout hec* |[13] *et alia in dicto codicillo cujus tenorem inferius inseri mandamus* |[14] *de verbo ad verbum plenius continetur. Et, licet idem codicillus* |[15] *et omnia et singula contenta in eo pro non scriptis et pro* |[16] *infectis et nullis in quantum ad comitem Fuxi vel ejus liberos* |[17] *posset pervenire, penitus sint habenda, pro eo quia tempore quo nos* |[18] *dictum fecimus codicillum et tempore mortis sue dictus comes* |[19] *Fuxi erat in guerra et discordia cum illustrissimo* |[20] *domino Jacobo, Dei gracia rege Aragonum, qui nunc est et erat* |[21] *etiam tempore confeccionis dicti codicilli, nec fuit idem comes* |[22] *reconciliatus omnino ipsi domino regi nec pervenit in graciam* |[23] *ejus nec in graciam ejusdem domini regis fuit receptus. Presertim* |[24] *quod dictus nobilis Alvarus, heres noster institutus, predecessit eidem* |[25] *Fuxensi comiti substituto nobis vivo etiam existente. Tamen,* |[26] *ex superhabundanti cautela, mencionem facimus in presenti de dicto* |[27] *codicillo et de contentis in eo omnibus et singulis prout in ejus* |[28] *tenore qui inferius ponitur continetur, et de Arnaldo de Gerunda, notario* |[29] *supradicto qui ipsum confecit et de fratre Arnaldo, abbate Fontis* |[30] *Frigidi, et de fratre Bernardo, abbate Belli Podii, Raymundo de Guàrdia,* ||**108v**,1 *Bernardo de Fluviano, Jordano de Castro Verduno, militibus, testibus* |[2] *scriptis in codicillo predicto. Et insuper ipsum codicillum et omnia et* |[3] *singula contenta in eo dicimus et volumus non valere, ipsum et omnia* |[4] *et singula contenta* ⌊*in eo*⌋ *revocantes ex certa sciencia*

de tots i cadascun dels acords continguts en el mateix codicil, tal com aquests i altres aspectes literals es contenen més plenament en el citat codicil, el tenor del qual manem que s'inclogui més avall. I, tot i que el mateix codicil i tots i cadascun dels acords continguts en ell han de ser tinguts per no escrits en absolut i no fets i per nuls, en quant li pogués passar al comte de Foix o als seus fills, pel fet que, en el temps que nos vam fer l'esmentat codicil i en el temps que ell va morir, el citat comte de Foix era en guerra i discòrdia amb l'il·lustríssim senyor Jaume, rei d'Aragó per la gràcia de Déu, el qual ho és ara i ho era també en temps de la confecció de l'esmentat codicil, i no es va reconciliar en absolut el citat comte amb el mateix senyor rei ni va arribar a la seva amistat ni fou rebut en l'amistat del mateix senyor rei. Sobretot perquè el citat noble Àlvar, instituït hereu nostre, morí abans que el mateix comte de Foix, substitut nostre encara vivent. No obstant, amb sobreabundant cautela, fem menció en aquest moment de l'esmentat codicil i de totes i cadascuna de les disposicions en ell contingudes, com es troba recollit en el seu tenor que s'inclou més avall, i d'Arnau de Girona, notari citat, que el va redactar, i de fra Arnau, abat de Fontfreda, i de fra Bernat, abat de Bellpuig, Ramon de Guàrdia, Bernat de Fluvià, Jordà de Castellverdú, cavallers, testimonis escrits en l'esmentat codicil. I a més, diem i volem que no sigui vàlid tal codicil ni cap ni cadascuna de les disposicions en ell contingudes, revocant-lo i invalidant-lo amb ple coneixement,

et evacuantes, |[5] omnino vacuum esse dicimus et volumus omnibus viribus et efectu. |[6] Et ad majorem cautelam, ut de verbo ad verbum de omnibus et singulis |[7] contentis in ipso codicillo seu codicillis faciamus mencionem |[8] singulariter et expressim, ipsam facimus de verbo ad verbum de omnibus |[9] et singulis contentis in ipso codicillo seu codicillis men-|[10]cionem singulariter et expressim prout in ipso codicillo continetur, |[11] cujus tenorem hic fecimus inseri plene de verbo ad verbum, cujus |[12] tenor talis est:

i diem i volem que sigui totalment buit de tota validesa i efecte. I per a major cautela, de manera que, singularment i expressa, fem menció literal de totes i cadascuna de les disposicions contingudes en el mateix codicil o codicils, fem aquesta menció literal, de forma singular i expressa, de totes i cadascuna de les disposicions contigudes en el mateix codicil o codicils, tal i com s'hi contenen en el mateix codicil, el tenor del qual l'hem fet incloure aquí plenament i literalment i és aquest:

(Inserció: document **3**)

31 **111v**,[1] *Item recognoscimus et re vera confitemur et pro certo invenimus et scimus |[2] quod nec nos nec predecessores nostri nec successores habemus |[3] nec habere debemus bovaticum nec monetaticum in hominibus |[4] locorum nostrorum nec in hominibus locorum religiosorum vel aliarum |[5] quarumlibet personarum et recognoscimus quod illud quod nos |[6] ab ipsis hominibus habuimus, habuimus injuste, quare volumus et |[7] mandamus quod eis fiat plenaria restitucio omnium predictorum. |*

Igualment, reconeixem i en veritat confessem i trobem com a cert i sabem que ni nos ni els predecessors ni els successors nostres tenim ni hem de tenir bovatge ni monedatge en els homes dels nostres llocs ni en els homes de llocs religiosos o d'altres persones qualssevol i reconeixem que allò que nos hem tingut d'aquests mateixos homes ho hem tingut injustament i per això volem i manem que se'ls faci plena restitució de tot l'esmentat.

32 *[8] Mandamus, insuper, ut firmius possumus, riquis hominibus, mi-|[9]litibus et vassallis et aliis hominibus nostris tocius terre nostre |[10] et sub fide homagii et naturalitatis quibus nobis tenentur, |[11] quod statim audita morte nostra attendant cum castris, villis |[12] et fortitudinibus tocius terre nostre manumissoribus nostris pre-|[13]dictis et nobili Guilelmo de Montechateno[a], manumissori nostro*

A més, amb la major fermesa que podem, als rics-homes, cavallers i vasalls i als altres homes nostres de tota la nostra terra i sotmesos a la fidelitat de l'homenatge i la naturalesa, pel quals ens estan obligats, els manem que, immediatament després que coneguin la nostra mort, atenguin, conjuntament amb els seus castells, viles i fortaleses de tota la nostra terra, els esmentats marmes-

|[14] predicto, pro se et aliis comanumissoribus suis, homagium faciant |[15] ac fidelitatem et juramentum prestent et se cum eis teneant[t], |[16] cum castris, villis et locis et cum personis, familia et omnibus |[17] bonis suis, et eis obediant in omnibus et per omnia tanquam nobis |[18] modo tenentur obedire, et eos defendant, manuteneant et |[19] protegant viriliter et potenter pro toto posse et contra heredem |[20] nostrum, si quem habuerimus, et contra quascumque alias personas |[21] venientes in aliquo contra hoc nostrum testamentum vel que exse-|[22]cucionem ejusdem in aliquo impedirent vel perturbent vel |[23] perturbare velint. Et ipsos manumissores dominos habeant |[24] in omnibus et per omnia quousque omnia ea que per eos fieri mandamus |[25] plenarie sint completa juxta ordinacionem nostram in presenti |[26] testamento scripta. Et dictum heredem nostrum, si quem habuerimus, ||[112r,1] pro domino non habeant neque ei obediant tanquam domino, nec in aliquo |[2] obedire teneantur donech predicta legata et fideicomissa |[3] ac injurie parentum et predecessorum avorum nostrorum et nostri ac nobilis |[4] Alvaro, fratris nostri, soluta sint ac integre restituta. Et quod |[5] de predictis redditibus, fructibus, exitibus et proventibus rendeant |[6] manumissoribus nostris predictis vel quibuscumque aut cuicumque |[7] voluerint loco sui, videlicet, Arnaldo de Murello predicto vel cui seu |[8] quibus ipse mandaverat, et non heredi nostro seu persone |[9] alii cuicumque, salvis obligacionibus domine Sibilie, quondam uxoris |[10] nostre, et domine Fehide predicte, comitissarum.

sors nostres i facin homenatge al noble Guillem de Montcada, marmessor nostre citat, en nom seu i dels altres comarmessors seus, i els prestin fidelitat i jurament i es tinguin amb ells, amb els castells, viles i llocs i amb les persones, família i tots llurs béns, i que els obeeixin en tot i per tot com estan ara obligats a obeir-nos a nos, i que els defensin, mantinguin i protegeixin de forma viril i potent davant de tot poder i contra el nostre hereu, si en tinguéssim, i contra qualssevol altres persones que vinguin d'alguna manera contra aquest testament nostre o que en alguna forma impedeixin o pertorbin o vulguin pertorbar la seva execució. I que tinguin per senyors en tot i per tot els mateixos marmessors fins que tot allò que els manem que facin sigui plenament acomplert d'acord amb la nostra ordenació escrita en el present testament. I que l'esmentat hereu nostre, si en tinguéssim, no el tinguin per senyor ni l'obeeixin com a senyor ni se sentin obligats en absolut a obeir-lo fins que els citats llegats i fideïcomissos i injustícies dels pares i avis predecessors nostres i de nos i del noble Àlvar, germà nostre, estiguin pagats i restituïts íntegrament. I que, de les esmentades rendes, fruits, resultats i productes, paguin una renda als citats marmessors nostres o a qualsevol o a qui vulguin en lloc seu, és a dir, a l'esmentat Arnau de Murell o a qui o quins ell havia manat, i no al nostre hereu ni a cap altra persona, excepte les obligacions de madona Sibil·la, en altre temps muller nostra, i de la citada madona Faidida, comtesses.

33 *Item volumus, statuimus |[11] et ordinamus quod heres noster, si quis fuerit, vel successor quicumque, |[12] prius quam recipiat homagium et juramentum ab hominibus terre nostre |[13] nec ei attendant in aliquo tanquam domino, laudet, aprobet ex certa |[14] sciencia et confirmet et juret cum publico instrumento seu |[15] instrumentis omnes libertates, immunitates et privilegia omnibus |[16] hominibus terre nostre generaliter et specialiter concessa, prout eis |[17] a nostris predecessoribus et a nobis plenius ac melius sunt in-|[18]dulta, et omnia etiam instrumenta absolucionum et difinicionum |[19] et indulgenciarum et alia quecumque.*

Igualment volem, establim i ordenem que el nostre hereu, si n'hi hagués, o el successor que sigui, abans que rebi l'homenatge i jurament de part dels homes de la nostra terra i que l'atenguin en res com a senyor, cal que lloï amb ple coneixement, aprovi i confirmi i juri amb document o documents públics totes les llibertats, immunitats i privilegis concedits en general i en especial a tots els homes de la nostra terra, tal i com els van ser atorgats pels nostres predecessors i més plenament i millor per nos, i també tots els documents d'absolucions i liquidacions i d'indulgències i altres qualssevol.

34 *Rogantes predictos manumissores |[20] nostros et eis suplicantes, sicut possumus per fidem, debitum et |[21] amorem que eis adhibemus, ut circa hanc voluntatem nostram |[22] ultimam exsequendam sint solliciti et intenti sicut de eis fi-|[23]duciam gerimus et habemus pleniorem. Comittentes hoc nichilominus |[24] suarum periculo animarum.*

Pregant els esmentats marmessors nostres i suplicant-los, com podem fer-ho per la fidelitat, obligació i amor que posem en ells, que, sobre l'execució d'aquesta nostra darrera voluntat, siguin sol·lícits i rigorosos d'acord amb la plena confiança que mantenim i tenim en ells. Encomanant això fins i tot sota el risc de llurs ànimes.

35 *Et si forsitan ipsi manumissores nostri circa |[25] exsecucionem hujus nostri testamenti et ordinata et contenta in |[26] eodem remissi vel necligentes fuerint, quod absit, in hoc |[27] casu suplicamus humiliter et devote reverendo patri domino ||[112v,1] episcopo Urgellensi, comanumissori nostro, quod ipse, ex debito sui officii |[2] et ob nostri amorem, compellat per censuram ecclesiasticam et alios |[3] modos quibus poterit dictos nostros manumissores ad complendum |[4] et exsequendum nostram ultimam voluntatem ac etiam omnes alias |[5] personas que contra testamentum seu ordinacionem*

I, si per cas els mateixos marmessors nostres, davant l'execució d'aquest nostre testament i d'allò ordenat i contingut en ell, fossin remisos i negligents, Déu nos en guard!, en aquest cas supliquem humilment i devotament al reverend pare senyor bisbe d'Urgell, comarmessor nostre, que ell, per obligació de la seva funció i per amor a nos, obligui, per mitjà de la censura eclesiàstica i per altres formes que pugui, els esmentats marmessors nostres a complir i executar la nostra darrera voluntat i també totes les altres persones que vinguessin contra el present

presentem venirent |[6] seu exsecucionem ejusdem testamenti in aliquo impedirent.

testament o ordenació o que impedissin d'alguna manera l'execució del mateix testament.

Insuper |[7] suplicamus humiliter et devote excellentissimo domino regi Aragonum, |[8] per fidem quam ei adhibemus, quod si forte manumissores nostri quicumque |[9] seu aliqui alii contra hanc nostram voluntatem venirent, quod, requisitus |[10] per dictos manumissores nostros, det eis consilium et juramentum ut |[11] hoc nostrum ultimum testamentum in omnibus compleatur et quod non per-|[12]mitat per aliquem seu aliquos execucionem dicti testamenti aliquatenus |[13] impedire.

D'altra banda, supliquem humilment i devotament a l'excel·lentíssim senyor rei d'Aragó, per la fidelitat que li tenim, que, si per cas qualsevol del nostres marmessors o alguns altres vinguessin contra aquesta nostra voluntat, que, a requeriment dels citats marmessors nostres, els doni consell i jurament que el nostre darrer testament sigui acomplert en tot i que no permeti impedir l'execució de l'esmentat testament de cap manera per ningú. *36*

Item volumus, statuimus et ordinamus quod si qua persona vel |[14] personе cui vel quibus nos in presenti testamento aliquod relinquimus |[15] peticionem aliquam facerent vel moverent ultra |[16] legatum quod sibi facimus, quod eo ipso in continenti amitant totum |[17] legatum illud et quod fiat ei vel eis super peticione vel peticionibus |[18] quem vel quas facerent contra heredem vel manumissores nostros |[19] justicie complementum.

Igualment, volem, establim i ordenem que si alguna persona o persones a la qual o a les quals nos fem alguna deixa, fessin o promoguessin alguna reclamació més enllà del llegat que els fem, cal que, per això mateix, perdin immediatament tot aquell llegat i que a tal o tals persones se'ls apliqui justícia complementària sobre la petició o peticions que fessin contra l'hereu o marmessors nostres. *37*

Volumus insuper et statuimus quod si domina Fehida, |[20] comitissa, uxor nostra, pregnans est modo et peperierit filium |[21] masculum et ad lucem pervenerit, quod ille sit heres noster universalis. |[22] Et si filiam peperierit et ad lucem pervenerit, similiter sit heres |[23] universalis noster. Et si filium et filiam peperierit, filius sit heres |[24] universalis noster et filia habeat decem mille aureos pro sua |[25] parte legittima et fratrisca omnium bonorum nostrorum. Et si duos |[26] filios peperierit masculos, volumus

Volem, a més, i establim que si madona Faidida, comtessa, muller nostra, estigués actualment embarassada i parís un fill mascle i arribés a la llum, cal que ell sigui el nostre hereu universal. I si parís una filla i arribés a la llum, cal igualment que sigui l'hereva universal nostra. I si parís un fill i una filla, cal que el fill sigui l'hereu universal nostre i que la filla tingui deu mil auris per la seva part legítima i fraresca de tots els nostres béns. I si parís dos fills mascles, volem que un d'ells sigui l'hereu i que l'altre *38*

quod unus eorum sit heres |[27] *et quod alius habeat suam partem legittimam de bonis nostris. Et* ||[113r,1] *si duas filias peperierit, una earum sit heres et alia habeat* |[2] *X mille aureos pro sua parte et legittima omnium bonorum nostrorum.* |

tingui la seva part legítima dels nostres béns. I si París dues filles, cal que una d'elles sigui l'hereva i que l'altra tingui deu mil auris per la seva part i legítima de tots els nostres béns.

39 [3] *Item statuimus, volumus et mandamus quod si forte heres noster universalis,* |[4] *si quem habuerimus, contra manumissores nostros vel consiliarium* |[5] *eorundem vel contra ordinacionem hujus nostri testamenti veniret in* |[6] *aliquo, seu impedimentum aliquod faceret quominus omnia predicta* |[7] *et singula in hoc nostro testamento contenta penitus adimpleantur,* |[8] *in hoc casu volumus et satuimus quod privetur hereditate a nobis* |[9] *sibi relicta et in eo casu habeant dictam hereditatem pauperes* |[10] *Jesu Christi, quos sibi substituimus heredes in tota hereditate* |[11] *integre.*

Igualment, establim, volem i manem que, si per cas el nostre hereu universal, si en tinguéssim, vingués d'alguna manera contra els nostres marmessors o llur consiliari o contra l'ordenació d'aquest nostre testament, o si causés cap impediment per tal que no s'acompleixin totalment totes i cadascuna de les disposicions contigudes en aquest testament nostre, en aquest cas, volem i establim que sigui privat de l'heretat deixada per nos a ell i que, en el mateix cas, tinguin l'esmentada heretat els pobres de Jesucrist, els quals substituïm en lloc seu com a hereus en tota l'heretat íntegrament.

40 *Insuper confirmamus omnes donaciones et concessiones* |[12] *per nos factas Bernardo de Fox loci de Villaplana, et Raymundo* |[13] *de Muro de quarto d·Almatà de Balaguer, prout eis ea fecimus.*

També confirmem totes les donacions i concessions fetes per nos a Bernat de Foix del lloc de Vilaplana i a Ramon de Mur del quart d'Almatà de Balaguer, tal i com els les vam fer.

41 *Hec* |[14] *est autem ultima voluntas, quam volumus valere tanquam nostrum* |[15] *ultimum testamentum, quod si casu aliquo forsan inveniretur non va-*|[16]*lere jure testamenti volumus saltim quod valeat jure codicillorum nostrorum* |[17] *vel alterius cujuslibet nostre ultime voluntatis.*

Aquesta és, realment, la darrera voluntat, la qual volem que valgui com darrer testament i que si, per alguna circumstància, hom trobés potser que no era vàlida per dret de testament, volem que almenys tingui validesa per dret dels nostres codicils o d'altra darrera voluntat nostra qualsevol.

42 *Quod est actum* |[18] *in villa de Camporellis* ⌊*de*⌋ *Rippacurcia, VI° idus julii, anno Domini M^{o}CCC^o* |[19] *quartodecimo*[u].

Això s'ha fet a la vila de Camporrells de Ribagorça, el dia 6è abans de les idus de juliol, en l'any del Senyor 1314.

43 *Sig*(signe comtal)*num Ermengaudi, Dei gracia comitis Urgellensis,* |[20] *testatoris predicti, qui hec concedimus et firmamus, firmarique rogamus.* |

[21] *Sig+num fratris Raymundi, Dei gracia episcopi Urgellensis, sig+num Guilelmi* |[22] *de Montechateno, sig+num Bernardi de Peramola, sig+num Bernardi de* |[23] *Gàrdia, militum, sig+num Arnaldi de Murello, manumissorum predictorum,* |[24] *qui sine dampno nostro et rerum nostrarum hoc*[v] *concedimus et firmamus.* |

[25] *Sig+num fratris Petri de Podio, de ordine Minorum, naturalis* |[26] *Trempi, sig+num Berengarii de Monclús, militis, sig+num* |[27] *Petri Emerici, habitatoris Ageris, sig+num Boneti d·Areyn,* ||**113v**,1 *majoris domus dicti domini comitis, testium firmamenti et* |[2] *concessionis domini comitis, testatoris predicti.*

Sig+num Guilelmi |[3] *d·Alentorn, sig+num Petri de Meyà, sig+num Bernardi ça Clusa,* |[4] *militum, testium firmamentorum nobilis Guilelmi de Monchada, Bernardi de* |[5] *Guàrdia et Arnaldi de Murello, predictorum manumissorum, qui firmaverunt* |[6] *III*º *idus augusti, anno predicto.*

Sig+num Guilelmi de Puigvert, sig+num |[7] *Poncii de Casteylló, militum, testium firmamenti Bernardi de Peramola,* |[8] *manumissoris predicti, qui firmavit die et anno proxime dictis.* |

[9] *Sig*(signe notarial)*num mei, Arnaldi de Gerunda, publici notarii Balagarii* |[10] *et per totam terram et jurediccionem domini regis Aragonum,* |[11] *qui hoc scribi feci.*

Sig(*signe comtal*)ne d'Ermengol, comte d'Urgell per la gràcia de Déu, testador esmentat, qui concedim i signem i preguem que sigui signat això.

Sig+ne de fra Ramon, bisbe d'Urgell per la gràcia de Déu, sig+ne de Guillem de Montcada, sig+ne de Bernat de Peramola, sig+ne de Bernat de Guàrdia, cavallers, sig+ne d'Arnau de Murell, marmessors esmentats, els quals concedim i signem això sense perjudici nostre ni de les nostres coses. 44

Sig+ne de fra Pere de Puig, de l'orde dels menors, natural de Tremp, sig+ne de Berenguer de Montclús, cavaller, sig+ne de Pere Emeric, habitant d'Àger, sig+ne de Bonet d'Areny, majordom de l'esmentat senyor comte, testimonis de la signatura i concessió del senyor comte, testador esmentat. 45

Sig+ne de Guillem d'Alentorn, sig+ne de Pere de Meià, sig+ne de Bernat ça Clusa, cavallers, testimonis de les signatures de Guillem de Montcada, Bernat de Guàrdia i Arnau de Murell, marmessors esmentats, els quals signaren el dia 3r abans de les idus d'agost, en dit any. 46

Sig+ne de Guillem de Puigverd, sig+ne de Ponç de Castelló, cavallers, testimonis de la signatura de Bernat de Peramola, marmessor esmentat, el qual signà el dia i any acabats de dir. 47

Sig(*signe notarial*)ne de mi, Arnau de Girona, notari públic de Balaguer i per tota la terra i jurisdicció del senyor rei d'Aragó, que he fet escriure això. 48

[a] B: *Montecatheno* [b] B: *exequantur* [c] Ad lit.: *domini* [d] D: *mutantur* [e] D: *expediantur* [f] B: *inmobilium* [g] B: *suficeret* [h] B: *dimitimus* [i] D: *quecumque* [j] Aire-sur-l'Adour, departament de Landes [k] En aquest punt F afegeix *Guillelmo Cabré*, mentre que B està danyat [l] Ad lit.: *portaTr* [m] Esmenat; abans hi deia *vicecomitatu* [n] Al marge en D: dibuix d'un escut amb els escacs del comtat d'Urgell [o] D: *teneant* [p] D: *percipiant* [q] D: *eam* [r] D: *aliorum* [s] Esmenat; abans hi deia *reperitis* [t] *tenir-se amb algú*: estar unit amb algú, esser-ne partidari i obrar conjuntament amb ell [*DCVB*] [u] B: *XIIII°* [v] Omès a D

6

(16 juliol / 6 agost) 1314

Carta de Pere ¦Ferrer⁇ a Bernat des Fonollar, lloctinent de procurador general de Catalunya. En ella es dona notícia de l'estat de salut del comte [Ermengol X] d'Urgell, el qual ha estat visitat per l'autor de la carta. També s'hi dona notícia de certs preparatius per a la mort del comte.

▸ O *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, caixa 111, sèrie sense data, núm. 137. Al dors: *Al seynor en Bernat dez Fonoyllar, tinent loch de procurador en Cathalunya per lo molt alt seynor infant en Jacme*.

La referència a la missió de Ferrer Colom vers el comte de Foix permet situar aquesta carta després del 16 de juliol de 1314, quan se sap que va ser encarregada aquesta missió [*Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 346 : fol. 13r].

[1] *Al seynor Bernat dez Fonoyllar, tinent loch de procurador en Cathaluyna per lo molt alt seynor infant en Jaume.*

De mi, |[2] en Pere F¦errer⁇, saluts ab tota reverència e honor com a seynor.

Faz vos saber, seynor, que digous a vespre jo reebí vostra |[3] carta, e ja bé per VIII dies yo havia entès que·l comte ere règeament[a] *malalte en Ribacorça, en un loch d·en |[4] Guerau de Cabrera qui és appelat Camporels. E per tal que jo·n pogués certifiquar vos, tramís·hi*[b] *un messatge*[c]*. E trobé*[d] *|[5] per aquell que no ere tant règeu*[a] *malalte com hom m·avie dit. E axí no us o tramís*[b] *a dir.*

Mas ara, lo divenres segent |[6] aprés del digous que la vostra letra agí[e] *reebuda, jo ani a Balaguer e finalment viu*[f] *lo comte e parlí ab el, ja sie*[g] *|[7] que nuyl hom*[h] *guaix*[i] *no lexaven*[j] *entrar en la cambra on el ere. E sapiats, sèyner, que el és fort feble e |[8] escup en manera que segons que·s diu que escup los polmons, per que no·s penssen que puxe estorzre*[k] *d·aquesta malaltia, |[9] ja sie*[g] *que el m·a dit que·s sent meylorar.*

Emperò, jo doní a·n Arnau de Murel secretament la letra que vos li trametés |[10] e el fa·us respost segons que vos veurets en la sua letra. Mas quant aadés[l] *no par*[m] *mortal, mas emperò longament |[11] no par*[l] *que dege escapar d·aquela malaltia.*

Més enant[n] *e entès*[o] *per tot cert que el ha tramès messatge*[c] *per nom en Ferrer* |[12] *Colom al comte de Foix, mas no sap hom per què. Ni he pogut saber en neguna manera si el ha ordonat* |[13] *sos feyts o no, ni com ni en qui¦scuna¦ manera, mas és ver que·ls hòmens de Balaguer e d·Agremunt e dels altres* |[14] *lochs del comdat qui escombren los vals*[p] *e adoben les portes e·ls portals de quiscun loch e·s esconguayten*[q] |[15] *totes nits fort règeament*[a].

Altres coses quant a ara no us en puix fer saber de veritat, mas en continent que |[16] *als i aye, o sabrets sens tota fayla, que jo o tindré bé a prop.*

[a] *règeu, règea*: fort, forta [DCVB] [b] *tramís*: 1a persona del singular del passat simple del verb *trametre* [DCVB] [c] *messatge*: missatger [DCVB] [d] *trobé*: 1a persona del singular del passat simple del verb *trobar* [DCVB] [e] *hag(u)í*: 1a persona del singular del passat simple del verb *haver* [DCVB] [f] *viu*: 1a persona del singular del passat simple del verb *veure* [DCVB] [g] *jassia, jatsia*: encara que [DCVB] [h] *nul hom*: ningú [i] *guaix*: quasi [DCVB] [j] *lexar*: deixar [DCVB] [k] *estòrcer, estòrçre*: escapar-se, deslliurar-se, d'un mal, d'un perill [DCVB] [l] *aadés*: encontinent, tot seguit [DCVB] [m] *par*: 3a persona del singular del present del verb *parer* [n] *enant*: endavant [DCVB] [o] *entendre*: adquirir notícia [DCVB] [p] *vall* (masc.): Excavació fonda feta longitudinalment al voltant d'una fortificació per a dificultar el pas de l'enemic des de fora fins al mur [DCVB] [q] *conguaita, esconguaita*: sentinel·la [DCVB]

7

6 agost 1314

El comte Ermengol [X] d'Urgell promet a Bernat Pintor, confessor seu, i a Ramon de Vilalta, rector de l'església de Balaguer, pagar tots els deutes i corregir totes les injustícies, tant de dit comte com dels seus predecessors. Aquesta promesa complementa certes disposicions anteriors en el mateix sentit (vegi's l'apartat 2.2), *les quals són aquí confirmades. Per a poder donar-hi compliment, el comte obliga tots els seus béns i en especial lliura els seus béns mobles i semovents als esmentats Bernat Pintor i Ramon de Vilalta, per a que els venguin i així obtinguin els diners que siguin necessaris. En particular, el comte disposa que es restitueixin immediatament a Arnau Calaf, de Castelló [de Farfanya], els seus molins d'oli, que es respectin les franqueses de quèsties i altres privilegis concedits a esglésies, monestirs, religiosos i vassalls seus, i que es corregeixin les injustícies envers l'abat d'Àger i el seu capítol. En relació amb dits abat i capítol, mana que també facin el mateix en Pere Eimeric i qualsevol altre vassall del comte. Finalment, el comte confirma la validesa del testament que ja té fet en poder del notari Arnau de Girona.*

▸ O *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, pergamins Jaume II, núm. 3254. Not. dors.: 1. (Dues línies il·legibles). 2. *Promesa.* 3. *N°294.* 4. *16. Armari de Urgell, sach P.*

[1] *Noverint universi quod nos, Ermengaudus, Dei gracia comes Urgellensis, promitimus vobis, venerabilibus frater Bernardo Pintoris, confessori nostro, et magistro Raimundo de Vilalta, rectori* |[2] *ecclesie Balagarii, nos solvere omnia debita et restituere omnes injurias nostri et predecessorum nostrorum ad voluntatem et consilium vestri, in continenti cum a vobis requisiti fuerimus, prout jam* |[3] *determinatum fuit per vos et venerabiles fratrem Petrum Olivonis, de ordine Predicatorum, et Berengarium Sala, jurisperitum Ilerde, quas terminaciones per vos et predictos alios factas* |[4] *tenet Arnaldus de Gerunda, notarius publicus Balagarii. Quas omnes declaraciones seu terminaciones volumus firmiter teneri et servari, et eas habere volumus plenariam roboris* |[5] *firmitatem, obligando omnia bona nostra, mobilia et inmobilia, ubicumque sint et quecumque, habita et habenda. Et specialiter obligamus et tradimus vobis omnes res nostras mobiles* |[6] *et semoventes, quas in continenti volumus* ⌊*vos*⌋ *percipere et eas vendere ad complenda predicta. Que omnia bona predicta, tam mobilia quam inmobilia, confitemur vestro nomine preca-*|[7]*rio possidere donec de eisdem omnibus possessionem aprehenderitis corporalem, quam aprehendendi et retinendi vestra propria auctoritate, irrequisita licencia nostri et persone alterius cujus-*|[8]*cumque, potestatem, auctoritatem ac licenciam plenariam vobis damus, prout melius et sincerius ad firmitatem predictorum potest dici,*

Que sàpiguen tots que nos, Ermengol, comte d'Urgell per la gràcia de Déu, prometem a vosaltres, venerables pare Bernat Pintor, confessor nostre, i mestre Ramon de Vilalta, rector de l'església de Balaguer, pagar tots els deutes i corregir totes les injustícies nostres i dels nostres predecessors a voluntat i consell vostre, tan aviat com siguem requerits per vosaltres, tal com ja va ser determinat per vosaltres i els venerables pare Pere Olivó, de l'orde dels Predicadors, i Berenguer Sala, jurisperit de Lleida, les quals determinacions, fetes per vosaltres i els altres predits, obren en poder d'Arnau de Girona, notari públic de Balaguer. Totes aquestes declaracions o determinacions volem que siguin mantingudes i observades amb fermesa, i que tinguin plena seguretat de validesa, obligant tots els nostres béns, mobles i immobles, siguin on siguin, haguts i per haver. I especialment obliguem i us lliurem totes les nostres coses mobles i semovents, les quals volem que rebeu immediatament i que les vengueu per a complir el que s'ha dit. Els quals béns esmentats, tant mobles com immobles, reconeixem posseir provisionalment en nom vostre, de manera que prengueu possessió corporal de totes elles, i que en prendre i conservar aquesta possessió, sense que calgui llicència nostra ni de cap altra persona us donem plena potestat, autoritat i llicència com millor i més sincerament es pot dir, entendre o escriure per a la seguretat del que s'ha dit.

intelligi sive scribi.

Et volumus et ordinamus |[9] *quod in continenti restituantur Arnaldo Calaf de Castellione molendina olei que nos ibidem tenemus injuste, cum ad ipsum jure pertineant sive spectant. Et* |[10] *volumus et mandamus quod serventur et teneantur franquitates questiarum et rerum quarumcumque aliarum et privilegia super eis concessa a nobis vel predecessoribus nostris ecclesiis,* |[11] *monasteriis et religiosis quibuscumque et hominibus terre nostre, singulariter vel universaliter. Et volumus, ordinamus et mandamus quod in continenti sine causarum strepitu* |[12] *restituatur et tradatur abbati et capitulo Agerensi omne jus quodcumque habent vel habeant ubicumque in terra nostra, et serventur eis privilegia omnia eis concessa* |[13] *per nos vel predecessores nostros vel alios quoscumque. Et quod restituantur eis omnes injurie facte eis per nos vel nostros predecessores, secundum Deum et forum anime, simpliciter et* |[14] *de plano. Item volumus et mandamus quod Petrus Emerici vel quicumque alius terre nostre teneat privilegia aliqua vel alias scripturas quascumque pertinentes abbati vel capitulo Agerensi* |[15] *quod statim restituantur eisdem.*

Per hec autem predicta vel aliquod eorundem nolumus testamento nostro jam facto in posse Arnaldi de Gerunda predicti in aliquo derogari nec eum viciare, |[16] *minuere vel mutare, in totum vel in partem, immo ipsum volumus firmiter in suo robore permanere et stare perpetuo et durare in omnibus et per omnia. Cum presentis instrumenti* |[17] *et dicti testamenti unus et idem sit finis quoad anime*

I volem i ordenem que immediatament siguin restituïts a Arnau Calaf, de Castelló, els molins d'oli que nosaltres tenim allà injustament, ja que a ell pertanyen de dret i corresponen. I volem i manem que es guardin i mantinguin les franqueses de quèsties i qualssevol altres coses i privilegis sobre elles concedits per nos o els nostres predecessors a qualssevol esglésies, monestirs i religiosos i homes de la nostra terra, tant de manera singular com universal. I volem, ordenem i manem que immediatament i sense soroll de causes es restitueixi i lliuri a l'abat d'Àger i el seu capítol tot el dret qualsevol que tenen o tinguin, sigui on sigui de la nostra terra, i que els siguin guardats tots els privilegis a ells concedits per nos o pels nostres predecessors o per qualssevol altres. I que els siguin corregides totes les injustícies a ells fetes per nos o pels nostres predecessors, segons Deu i el fur de l'ànima, de manera simple i senzilla. Així mateix, volem i manem que Pere Emeric i qualsevol altre de la nostra terra [que] mantingui algun privilegi o qualssevol altres escriptures pertanyents a l'abat o capítol d'Àger, que immediatament els ho restitueixin.

Tanmateix, amb res del que s'ha dit volem derogar en cap manera el nostre testament ja fet en poder de l'esmentat Arnau de Girona, ni danyar-lo, disminuir-lo o modificar-lo, totalment o en part, sinó que volem fermament que mantingui la seva validesa i resti perpètuament i duri en tot i per tot. Ja que el fi del present instrument i de dit testament és un i el mateix pel que fa a

nostre salutem.

Quod est actum VIII° idus augusti, anno Domini millesimo trescentesimo quartodecimo.

Sig(signe comtal)*num nobi-*|[18]*lissimi domini comitis predicti, qui hoc firmamus et concedimus.*

Sig+num Arnaldi de Murello, sig+num Boneti d·Areyn, testium. |[19]

Sig(signe notarial)*num mei, Arnaldi de Gerunda, publici notarii Balagarii, qui hoc scribi feci, cum literis suprapositis in sexta linea, ubi dicitur "vos".*

la salut de la nostra ànima.

I això s'ha fet el dia 8è abans de les idus d'agost, en l'any del Senyor 1314.

Sig(*signe comtal*)ne del nobilíssim senyor comte dit més amunt, qui això signem i concedim.

Sig+ne d'Arnau de Murell, sig+ne de Bonet d'Areny, testimonis.

Sig(*signe notarial*)ne de mi, Arnau de Girona, notari públic de Balaguer, qui vaig fer escriure això, amb les lletres sobreposades en la linia sisena, on diu "vos".

8

Castell de Balaguer, 11 d'agost – 22 novembre 1314

L'11 d'agost de 1314 s'havien reunit al castell de Balaguer diversos nobles, cavallers i altres homes del comtat d'Urgell amb motiu de la publicació del testament del difunt comte Ermengol [X]. Abans de dita publicació, el notari Arnau de Girona va demanar la firma dels cinc marmessors, però un d'ells, el bisbe d'Urgell, es va negar a acceptar aquest encàrrec.

► O *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, pergamins Jaume II, núm. 3255. Not. dors.: 1. (Una línia il·legible). 2. *2 idus augusti 1314.* 3. *N^o^390.* 4. *16. Armari de Urgell, sach P.*

A *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 346, f. 9v. Danyat per bibliòfags. Epígraf: *Instrumentum quod episcopus Urgelli noluit esse manumissor comitis Urgelli.*

[1] *Noverint universi quod ego, Arnaldus de Gerunda, notarius Balagarii, confitheor in veritate cum hoc publico instrumento quod die dominica, tercio idus agusti, anno Domini millesimo treçentesimo quar-*|[2]*todecimo, ego, dictus Arnaldus, ad mandatum nobili Guiylelmo*[a] *de Moncada, Bernardi de Peramola,*

Que tothom sàpiga que jo, Arnau de Girona, notari de Balaguer, confesso veritablement amb aquest document públic que, el diumenge dia 3r abans de les idus d'agost, en l'any del Senyor 1314, jo, Arnau de Girona, ja esmentat, per mandat del noble Guillem de Montcada, Bernat de Peramola, Bernat de

Bernardi de Guàrdia et Arnaldi de Murello, manumisorum ultimi testamenti nobilis domini |[3] *Ermengaudi, quondam comitis Urgelli, in presencia nobilium Geraldi de Capraria, Poncii de Ripellis, Raymundi de Ripellis, Amorosi de Ripellis, Berenguarii Arnaldi de Angularia et plurium mili-*|[4]*tum et hominum terre domini comitis supra dicti, antequam publicaretur testamentum predictum in castro Balaguarii, requisivi reverendum patrem in Christo ac dominum fratrem Raymundum, Dei gracia episcopum* |[5] *Urgellensem, quod firmaret in manu mea ultimum testamentum dicti domini comitis Urgelli, qui dominus comes ipsum dominum episcopum fecerat manumissorem dicti sui testamenti, cum esset pluribus et diversis factis* |[6] *et negociis suis et aliorum multipliciter occupatus in tantum quod quatuor partes habebat facere de se. Et ego, dictus Arnaldus, dicxi eidem domino episcopo quod conveniens erat quod de illis quatuor parti-*|[7]*bus haberent unam negocia et facta dicti domini comitis, et quod firmaret dictum testamentum. Et ipse dominus episcopus iterum recusavit firmare dictum testamentum. Post que*[b]*, predicti alii* |[8] *manumissores, publicato dicto testamento et firmato per eos, requisiverunt et instanter roguaverunt dictum dominum episcopum, me presente, ut dictum testamentum firmaret. Et ipse dominus episcopus res-*|[9]*pondit et dixit quod nullo modo firmaret eum nec posset se intromitere de exsecucione ejusdem.*

Guàrdia i Arnau de Murell, marmessors del testament del noble senyor Ermengol, comte d'Urgell difunt, en presència dels nobles Guerau de Cabrera, Ponç de Ribelles, Ramon de Ribelles, Amorós de Ribelles, Berenguer Arnau d'Anglesola i de diversos cavallers i d'homes de la terra de l'esmentat senyor comte, abans que es publiqués el testament esmentat al castell de Balaguer, vaig requerir el reverend pare en Crist i senyor fra Ramon, bisbe d'Urgell per la gràcia de Déu, perquè signés en la meva mà el darrer testament de l'esmentat senyor comte d'Urgell, el qual senyor comte havia nomenat el mateix senyor bisbe marmessor del seu testament ja citat, trobant-se ell ocupat en múltiples i diversos fets i negocis seus i d'altres en tant que mostrava fer quatre parts per si mateix. I jo, Arnau, vaig dir al mateix senyor bisbe que era convenient que, d'aquelles quatre parts, en fessin una els negocis i fets de l'esmentat senyor comte, i que signés el citat document. I el mateix senyor bisbe va refusar de signar dit testament. Després d'això, els predits marmessors, un cop publicat dit testament i signat per ells, van requerir i pregar amb insistència a dit senyor bisbe, en presència meva, que signés dit testament. I el mateix senyor bisbe va respondre i va dir que de cap manera no el signaria ni es podria entremetre en la seva execució.

In cujus rei testimonium et ut melius veritas appareat de predictis, ego, dictus Arnaldus |[10] *de Gerunda, hoc*

I en testimoni d'això i a fi que millor aparegui la veritat sobre allò esmentat, jo, esmentat Arnau de Girona,

presens facio publicum instrumentum decimo kalendas decembris, anno Domini millesimo treçentesimo quartodecimo.

faig el present document públic el dia 10è abans de les calendes de desembre, en l'any del Senyor 1314.

Sig+num mei, Arnaldi de Gerunda, qui predictis inter-|[11]*fui, ut est dictum, et predicta concedo coram testibus infra scriptis.*

Sig+ne de mi, Arnau de Girona, el qual he intervingut en allò esmentat, com s'ha dit, i concedeixo el que s'ha citat davant els testimonis infrascrits.

Sig+num Bernardi dez Mas, presbiteri, sig+num Berengarii Toló, sig+num Berengarii Morela, testium. |

Sig+ne de Bernat des Mas, prevere, sig+ne de Berenguer Toló, sig+ne de Berenguer Morella, testimonis.

[12] *Sig* (signe notarial) *num mei, Arnaldi de Gerunda, publici notarii Balagarii et per totam terram et jurediccionem domini regis Aragonum, qui hoc scribi feci.*

Sig(*signe notarial*)ne de mi, Arnau de Girona, notari públic de Balaguer i per tota la terra i jurisdicció del senyor rei d'Aragó, el qual he fet escriure això.

[a] Hauria de dir *nobilium Guiylelmi ...* [b] A: *Postquam*

9

Lleida, 11 agost 1314

L'infant Jaume, fill primogènit del rei Jaume [el Just], explica al seu pare que s'ha assabentat de la mort del comte [Ermengol X] d'Urgell i de la publicació del seu testament, el qual és favorable al rei. També li explica que el comte de Foix s'ha acostat al comtat per a reclamar els seus drets. Per tot això, l'infant considera necessari i urgent que el rei acudeixi a ocupar-se d'aquest assumpte.

▸ O *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, caixa 40, sèrie general, núm. 5008.

[1] *Excellentissimo ac magnifico principi et domino dompno Jacobo, Dei gracia regi Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice, comitique Barchinone ac Sancte Romane Ecclesie* |[2] *vexillario, ammirato et capitaneo generali, karissimo patri suo.*

Excel·lentíssim i magnífic príncep i senyor dom Jaume, per la gràcia de Déu rei d'Aragó, València, Sardenya i Còrsega, comte de Barcelona i senyaler de la Santa Església Romana, almirall i capità general, pare estimadíssim.

Inffans Jacobus, ejus humilis primogenitus ac in regnis et terris suis generalis procurator ejusdem, de-|[3]vota manuum et pedum oscula, cum omni filialis subjeccionis debita reverencia et honore.

L'Infant Jaume, humil primogènit seu i procurador general del mateix en els seus regnes i terres. Afectuosíssims petons de mans i peus, amb tota la deguda reverència i honor.

Noscat vestra paternitas quod, nobis de civitate Cesarauguste venientibus apud |[4] Ilerdam juxta mandatum regium nobis factum, die qua fuimus in monasterio de Sexena, jam sero didis[i]mus [a] nobilem comitem Urgellensem ab hoc seculo transmi-|[5]grasse. Et sequenti die mane, vigilia beati Laurencii, tam de die quam nocte, ut celerius potuimus equitantes, versus civitatem eandem properavimus, eciam tantum |[6] sic quod ibi fuimus paulo ante auroram. Et statim, habito consilio super facto comitatus predicti, transivisimus [b] nobilem Acardum de Muro, consiliarium vestrum |[7] dilectum, ad nobilem Guilelmum de Montecatheno, ad fratrem Bernardum Pintor et ad Arnaldum de Morell, ut si ipsis, juxta ordinacionem dicti comitis, videbatur publicacionem |[8] testamenti ipsius usque ad adventum vestrum debere differri, quod ipsi omnino prorogarent eandem, quodque predicti frater Bernardus et Arnaldus de Morell nos certificarent de ordinacione dicti |[9] comitis quoad [co]mitatum eundem ac de solucionibus propterea faciendis. Qui nobis, litteratorie et per dictum nobilem, responderunt quod publicacio testamenti prefati erat |[10] valde necessaria et ad vestrum comodum r[edu]ndabat, eratque utilis propter quedam que super istis pericula inminebant, [cum] dictus nobilis posuisset totum factum co-|[11]mittatus

Sàpiga vostra paternitat que, quan veníem de la ciutat de Saragossa cap a Lleida, d'acord amb l'ordre reial que se'ns havia donat, el dia que vam ser al monestir de Sixena, ja cap al tard ens vam assabentar que el noble comte d'Urgell havia traspassat d'aquest món. I al matí de l'endemà, vigília de Sant Llorenç, cavalcant tant de dia com de nit i tan ràpidament com poguérem, ens afanyàrem a arribar a la mateixa ciutat, de forma que hi vam ser poc abans de trenc d'alba. I tot seguit, obtinguda informació sobre l'afer del comtat esmentat, enviàrem el noble Acard de Mur, dilecte conseller vostre, a parlar amb el noble Guillem de Montcada, el frare Bernat Pintor i Arnau de Morell, de manera que, si a ells, d'acord amb la disposició de dit comte, els semblava que s'havia de diferir la publicació del seu testament fins a la vostra arribada, que l'ajornessin fos com fos i el frare Bernat i Arnau de Morell ens informessin sobre la disposició de dit comte pel que fa al comtat i sobre els pagaments que caldrà fer en relació amb això. Ells, per escrit i per mitjà d'aquest noble personatge, ens respongueren que la publicació del testament esmentat era molt necessària, redundava al vostre favor i era útil degut a certs perills que amenaçaven sobre aquestes coses, ja que el noble esmentat havia posat tot l'afer del comtat a la

*in manu vestra vobisque dedisset fatica*m *in illo, prout inter vos et ipsum fuerat jam tractatum. Sicque, cum totum esset in vobis, testimonium debebat et* |[12] *poterat publicari. Propter quod, serenissime domine, die presenti dictum publicabatur testamentum, cum ipsius publicacio, prout ab illis accepimus ex premissis et aliis,* |[13] *vobis in aliquo non noceat, ymo prosit.*

Ceterum, nobilis comes Fuxi, qui dicebatur cum magna familia congregatus, audito quod dictus comes propera-|[14]*bat ad mortem, venit apud Tarregam vel in vicinio, prout fertur, die beati Laurencii cum modica comitiva. Et incedens in circuitu comita-*|[15]*tus predicti, conatus fuit de jure suo coram manumissoribus protestari, set cum ville et castra comitatus sint ydonee stabilita, protestacionem* |[16] *ipsam per se vel alium facere non potuit, cum eum vel quemquam pro eo ingredi non permiserint in locis aliquibus comitatus, nec ipsum aliqualiter receptarent* |[17] *seu recolligerent in eodem. Set dictus frater Bernardus et Arnaldus de Morell nos certificarunt quod ubi dictus nobilis protestetur, hujusmodi protestacio non obest in aliquo nec impe-*|[18]*dimentum aut obstaculum vobis inffert. Nam si vestra paternitas, ex fatica vobis debita ac ex ordinacione dicti comitis quondam, habere voluerit comitatum, v*⌊*alen*⌉*t* |[19] *per vos requiri quod idem comitatus per eos ab omni accione dicti Fuxensis comitis liberetur, quia ipsi statim parati sunt facere fidem promptam quod idem comes Fuxensis* |[20] *nullum habet penitus jus in illo, sicque dicunt quod nullum paternitas vestra scrupulum aut esitacionem susci-*

vostra mà i us hi havia donat la fadiga, tal com ja s'havia tractat entre vos i ell. I així, en ésser tota en vos, l'evidència calia i podia ser publicada. Per això, sereníssim senyor, el dia d'avui es publicava aquest testament, car la seva publicació no us perjudica en res, ans us és profitosa, segons hem après d'ells arran de tot el que s'ha dit més amunt i d'altres coses.

Tanmateix, el noble comte de Foix, del qual es deia que estava reunit amb un gran seguici, en sentir a dir que dit comte s'acostava a la mort, va venir a Tàrrega o a la seva rodalia, segons diuen, el dia de Sant Llorenç, amb una mòdica comitiva. I acostant-se al contorn de dit comtat, va intentar protestar sobre el seu dret davant els marmessors, però, com que les viles i castells del comtat es troben adequadament segurs, no va poder fer tal protesta per si mateix ni per altri, ja que no van permetre que ell ni cap altre en lloc seu entressin en cap dels llocs del comtat, ni que el rebessin o acollissin de cap manera en el mateix. És més, dit fra Bernat i Arnau de Morell ens informaren que encara que aquest noble protesti, tal protesta no us fa cap mal en absolut ni us causa cap impediment ni cap obstacle. Perquè, si vostra paternitat, per la fadiga que us és deguda i per la disposició de dit comte difunt, volgués tenir el comtat, poden ser requerits per vos que alliberin el mateix comtat de tota acció del comte de Foix, car ells ja estan preparats per donar fe immediata que el comte de Foix no hi té cap dret en absolut i, per tant, diuen que vostra paternitat no admeti cap escrúpol

piat que vos retrahat a premissis, cum ipsi parati |[21] *sint, ut premititur, omnem excludere jam dicti comitis accionem.*

ni cap dubte que us faci enrere del que s'ha dit més amunt, ja que ells estan preparats, com s'acaba de dir, a impedir qualsevol acció de dit comte.

Percepimus insuper dictum comitem Urgellensem debere in comittatu XXXV mille libras Jaccensium |[22] *vel circa. Set prout nobis aliqui tetigerunt, tanta est affectio quam homines comittatus ad vestrum gerunt dominium, quod si vos habere volueritis illum totum, id vobis* |[23] *spontanea voluntate remittent. Et etiam de proprio facient vobis auxilium ad alia si qua jussit idem nobilis exequenda.*

Hem sabut, a més, que dit comte d'Urgell deu en el comtat unes trenta cinc mil lliures jaqueses. Tanmateix, segons ens han dit alguns, és tan gran l'afecció que el homes del comtat mostren envers el vostre domini que, si vos el volguéssiu tenir totalment, us el donaran per voluntat espontània. I fins i tot, per pròpia iniciativa us donaran suport en altres empreses, si el mateix noble donà ordre d'executar-les.

Ex consilio, autem, et certificacione |[24] *predictorum manumissorum vobis significare curamus adventum vestrum summe fore necessarium circa ea. Quocirca, si placet dominacio regia ut citius et celerius* |[25] *poterit, omissis aliis, ad partes istas curet accedere, prout sibi videbitur expedire, mandet igitur dominacio regia quicquid super istis et aliis voluerit, nos factores.*

Ara bé, per consell i confirmació dels marmessors esmentats, volem significar-vos que la vostra vinguda seria summament necessària pel que fa a tot això. Per tant, si plau a la dominació reial que amb la màxima pressa i celeritat possibles, deixant de banda altres coses, vulgui venir a aquestes terres, segons li sembli més convenient, llavors mani la dominació reial tot el que vulgui que nos fem sobre aquestes i altres coses.

[26] *Data Ilerde, III° idus augusti, anno Domini M^{o}CCC^{o}XIIII°.*

Dada a Lleida, el dia 3r abans de les idus d'agost, en l'any del Senyor 1314.

[a] Per *didicimus* [b] Per *transivimus*

10

Lleida, 12 agost 1314

Carta de Bernat Pintor, de l'orde dels Frares Menors, al rei Jaume [el Just] arran de la mort del comte [Ermengol X] d'Urgell. Li resumeix el contingut del testament i li prega que acudeixi a ocupar-se de l'afer.

► O *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, caixa 99, sèrie general, núm. 12291. Al dors: *Magnifico at serenissimo principi domino Jacobo, regi Aragonum ilustri*.

[1] *Magnifico ac serenissimo principi domino Jacobo, regi Aragonum ilustri.*

Frater Bernardus Pictoris, de ordine Fratrum Minorum, ejus humilis |[2] *servus. Seipsum cum omni promtitudine famulatus.*

Vestre alte dominacioni[s] potestatibus intimatur die mercurii, VII° idus augusti, |[3] *nobilem comitem Urgelli universe carnis debitum exsolvisse. Quadam clausula sui testamenti vobis multum utilis et honorifica,* |[4] *illesa et integra permanente, et licet multi vanis modis conati fuerint clausulam illam destruere, divino cum adjutorio* |[5] *mediante prevalere minime potuerunt. Sentencia autem clausule est ista: Primo enim anullat et destruit quandam donacionem* |[6] *quam ipse et frater suus vocatus Alvarus fecerant de alodiis comiti Foxensi. Anullatio autem est per raciones que valent in foro* |[7] *contencioso et in foro anime. Et quia longum nimis esset, eas hic exprimere non curavi. Postea mandat quod manumissores sui,* |[8] *qui sunt nobilis Guilelmus de Monte Cathano, Bernardus de Peramola, Bernardus de Guàrdia, Arnaldus de Murello, vendant vobis totam terram* |[9] *suam pro C milibus libris Jacensium et XII milibus libris Barchinonensium, et quod fiat matrimonium inter inclitum infantem Alfonsum,* |[10] *secundo genitum vestrum, et Teresiam, filiam Gombaldi d·Entenza, cum condicionibus que valentencie in vestri presencia condicte* |[11] *fuerunt ac* [a] *or-*

Al magnífic i sereníssim príncep senyor Jaume, il·lustre rei d'Aragó

Fra Bernat Pintor, de l'orde dels Framenors, humil servent seu. Amb tota promptitud de servei.

A les potestats de la vostra alta dominació s'informa que el dimecres dia 7è abans de les idus d'agost el noble comte d'Urgell ha pagat el dèbit de tota la carn. Una certa clàusula del seu testament, molt útil i honorífica per a vos, segueix il·lesa i íntegra; tot i que molts han intentat infructuosament destruir-la, gràcies a l'auxili diví, no ho han pogut aconseguir. Doncs bé, el contingut de la clàusula és aquest: En primer lloc, anul·la i deixa sense efecte una donació d'alous, que havien fet ell i el seu germà anomenat Àlvar al comte de Foix. L'anul·lació, però, és per raons que valen en el fur contenciós i també en el fur de l'ànima. I com que seria massa llarg, no he mirat d'explicar-les aquí. Després, mana que els seus marmessors, que són el noble Guillem de Montcada, Bernat de Peramola, Bernat de Guàrdia i Arnau de Murell, us venguin tota la seva terra per cent mil lliures jaqueses i dotze mil lliures barceloneses, i que es contregui matrimoni entre l'ínclit infant Alfons, segon fill nat vostre, i Teresa, filla de Gombau d'Entença, amb les condicions que fermament foren acordades i ordenades en la vostra presència, de manera que no posseïu ni tingueu

dinate, ita est quod non possideatis nec teneatis terram predicti domini comitis quousque predicte quantitatis solucio |[12] fuerat adimpleta. Si igitur, domine mi, atenditis ad clausulam supra dictam et ad condiciones primi tractatus longe melior |[13] pro vobis est clausula quam tractatus.

terres del senyor comte esmentat fins que el pagament de la quantitat esmentada hagi estat acomplert. Així doncs, senyor meu, si ateneu a la clàusula citada abans i a les condicions del primer tractat, és molt millor per a vos la clàusula que el tractat.

Et ideo rogo et suplico, volens et zelans honorem vestrum, quatinus o[mni]bus dimissis, ad |[14] partes istas concito veniatis. Manumissores enim predicti non facient nisi illud quod vos et ego duxerimus |[15] ordinandum. Et vere consideranda impedimenta que occurrerunt procurata per maliciam hominum qui parum diligunt veritatem, reputo |[16] magnum miraculum quia ad talem finem negocium est deductum. Venite ergo, domine, cito et non respuatis munus quod |[17] vobis divinitus est oblatum. Manumissores autem tenent totam terram potenter et milites, et alii homines et Poncius de |[18] Ribellis fecerunt homagium Guilelmo de Monte Cathano in persona sui et aliorum manumissorum quod erun[t] eis hobedientes |[19] et fideles, et stabunt [et] laborabunt pro posse quod voluntas ordinata in testamento predicti domini comi[ti]s impleatur.

I, per tant, prego i suplico, volent i tenint zel pel vostre honor, que, deixant-ho tot, vingueu cap aquí ràpidament. Els marmessors esmentats, realment, no faran altra cosa que allò que vos i jo decidim ordenar-los. I, davant dels impediments veritablement considerables que han ocorregut, procurats per la malignitat dels homes que estimen poc la veritat, considero un gran miracle que el negoci hagi arribat a un final com aquest. Veniu, doncs, senyor, ràpidament i no rebutgeu el favor que se us ha ofert per voluntat divina. Per la seva part, els marmessors tenen dominada poderosament tota la terra i els cavallers, i els altres homes i Ponç de Ribelles han fet homenatge a Guillem de Montcada, en la seva pròpia persona i en la dels altres marmessors, prometent que els seran obedients i fidels i que es mantindran ferms i treballaran per fer possible que es compleixi la voluntat expressada en el testament del senyor comte esmentat.

Data |[20] Ilerde, pridie idus augusti.

Donada a Lleida, el dia abans de les idus d'agost.

[a] Cancel·lat: *et*

11

(agost / novembre) 1314

Després que el comte Ermengol [X] hagués estat enterrat a Bellpuig, el monestir de Poblet reclama el seu cos en virtut d'un instrument públic de l'any 1272 on el comte elegia ser enterrat en dit monestir. Tanmateix, se'ls respon que en el seu últim testament el comte havia elegit ser enterrat a Bellpuig, i que aquest canvi havia estat objecte d'una dispensa apostòlica.

- × O Monestir de Poblet.
- × α Segle XVI, Martí Marquina : *Epítome d'Història de Poblet*, tom 2, fol. 134.
- ▸ β 1751, Jaume Caresmar, *ex* α : *Anales del Real Monasterio de Bellpuig de las Avellanas* (manuscrit al monestir de Bellpuig), p. 329, nota al marge.
- ▸ γ 1773, Jaume Caresmar : *De rebus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodiensis Avellanarum in Cathalonia, ordinis canonicorum regularium Sancti Agustini premonstratensium* (manuscrit al monestir de Bellpuig), p. 726–727.

Tal com expliquem a l'apartat 1.5, aquesta reclamació deuria haver-se fet després d'un primer enterrament de caràcter provisional.

Ex β:

Requisitio Populeti qua petitum est corpus Ermengaudi, comitis Urgelli, a manumissoribus ejus sepeliendum in Populeto, ubi ille, cum instrumento publico anni 1272 sibi elegerat sepulturam. Ad quod illi respondent eum, ex dispensatione apostolica mutato voto, apud Bellipodium in suo ultimo testamento sepeliri se jussisse. Actum anno 1314. Mattheus Oromir, notarius Acrimontis. Marquina, tomo 2, folio 134.

Requeriment de Poblet, pel qual es va reclamar als marmessors d'Ermengol, comte d'Urgell, que el seu cos fos sepultat a Poblet, on ell havia elegit la seva sepultura amb document públic de l'any 1272. Al qual ells responen que el comte havia canviat la seva voluntat d'acord amb dispensa apostòlica i havia ordenat en el seu darrer testament ser sepultat a Bellpuig. Fet l'any 1314. Mateu Oromir, notari d'Agramunt. Marquina, tom 2, foli 134.

Ex γ:

726,10 *Hac de re, cum nuncium accepisset,* |11 *Populetani monasterii abbas, Andrę-*|12*as de Timor, ægre cum testamenti* |13 *curatoribus quæstus est de data Bel-*|14*lipodii sepultura Ermengaudo, co-*|15*miti, nixus ejus testamento,*

Sobre aquesta qüestió, en rebre la notícia, l'abat del monestir de Poblet, Andreu de Timor, es va queixar agrament contra els curadors del testament pel fet d'haver donat sepultura al comte Ermengol a Bellpuig, basant-se en el seu

quod ex-|[16]hibuit, confecto anno MCCLXXII, |[17] quo sepulturam sibi eligere apud |[18] Populetum, certo innotescebat: eos pro-|[19]inde etiam, atque etiam obtestatus est |[20] ut sibi Ermengaudi corpus restitu-|[21]erent, aut restitui curarent. Verum |[22] illi expedite reposuerunt: Comitem |[23] Ermengaudum ex apostolica dispen-||[727,1]satione votum mutasse, et Bellipo-|[2]dii sepeliri voluisse, ut constabat ex |[3] publicis tabulis, quæ Matthæo Oromir, |[4] publico tabellioni a Populetanis trans-|[5]misso, ostenderunt: qua solida respon-|[6]sione conticuit expostulator.

testament de l'any 1272 i mostrant-lo, en el qual era públic i notori que havia elegit ser sepultat a Poblet: per tant, els suplicà vivament una i altra vegada que li restituïssin el cos d'Ermengol o que maldessin per fer-ho. Però, ells clarament replicaren que el comte Ermengol havia canviat el seu compromís en virtut de dispensació apostòlica i havia volgut ser sepultat a Bellpuig, com constava en els arxius públics, mostrats a Mateu Oromir, notari públic enviat des de Poblet. Davant d'aquesta sòlida resposta, va callar el reclamant.

[a] Cancel·lat: *et*

12

Lleida, 2 novembre 1314

Amb ocasió del sepeli del comte Ermengol [X] a Bellpuig, el rei Jaume [el Just] encomana a Guillem de Montcada, senescal de Catalunya, que es dirigeixi als barons, cavallers i altres homes dels dominis d'aquell comte que s'hi hauran congregat, als quals també s'hi adreça directament, per tal que, un cop celebrades les exèquies, deixin el dol i es preparin per a rebre amb alegria el nou comte, l'infant Alfons, i la seva futura esposa, Teresa d'Entença.

▸ P *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Reial Cancelleria, reg. 346, f. 25r–25v.

Carta a Guillem de Montcada, senescal de Catalunya:

25r,17 *Jacobus et cetera, nobili et dilecto Guilelmo de Montechateno, senescallo Catalonie, salutem et dilectionem.*

Ecce quod super facto vestium lugubrium |[18] deponendorum per amicos et vassallos nobilis quondam comitis Urgelli, prout vobiscum loq[uti] fuimus et super quibus vobis diximus intencionem |[19] nostram, mitimus vobis quandam litteram nostram, cum presenti,

Jaume, etc., al noble i estimat Guillem de Montcada, senescal de Catalunya, salut i estimació.

Heus ací que sobre el fet de la deposició dels vestits lúgubres per part dels amics i vasalls del noble difunt comte d'Urgell, tal com vam parlar amb vós i sobre els quals us vam dir la nostra intenció, us enviem una carta nostra, amb el present escrit, adreçada a tots

directam universis baronibus, militibus et aliis hominibus comitatus |[20] *et vicecomitatus ac aliorum locorum que fuerunt dicti quondam comitis, congregandis apud Bellum Podium, in qua eis satis largo modo* |[21] *scribimus de predictis et in fine credenciam vobis comisimus super eis. Quare volumus et vobis mandamus ut, presentata eisdem dicta* |[22] *nostra littera, exponatis eis que vobis circa predicta videbuntur exponenda ac faciatis et procuretis taliter quod ea plenum* |[23] *sortiantur effectum.*

Data Ilerde, IIII° nonas novembris, anno predicto. |

[24] *Bernardus de Aversone, mandato regio.*

els barons, cavallers i altres homes del comtat i vescomtat i d'altres llocs que han estat de l'esmentat comte difunt, que s'han de congregar a Bellpuig, en la qual els escribim de manera prou extensa sobre el tema i al final us confiem un secret sobre això. Per tant, volem i us manem que els presenteu l'esmentada carta nostra, que els hi exposeu allò que a vós us sembli oportú exposar sobre la qüestió i feu i procureu de manera que el que els dieu tingui un resultat plenament efectiu.

Donada a Lleida, el dia 4t abans de les nones de novembre, en l'any esmentat.

Bernat d'Aversó, per mandat reial.

Carta als vassalls del difunt comte Ermengol X:

25r,[25] *Jacobus et cetera, nobilibus et dilectis ac fidelibus suis universis et singulis baronibus, militibus ac aliis* |[26] *hominibus comitatus Urgelli et vicecomitatus Agerensis ac castrorum et locorum aliorum que fuerunt* |[27] *nobilis viri Ermengaudi, quondam comitis Urgelli, congregatis apud Bellum Podium pro sepel[iendo]* [a] |[28] *corpus dicti quondam comitis, salutem et cetera.*

Jaume etc., a tots i cadascun dels seus nobles i estimats i fidels barons, cavallers i altres homes del comtat d'Urgell i del vescomtat d'Àger i dels castells i altres llocs que han estat del noble baró Ermengol, difunt comte d'Urgell, congregats a Bellpuig per sepultar el cos de l'esmentat comte difunt, salut etc.

Licet racionabile conspiciamus et equum ut, pro morte dicti [quondam] |[29] *comitis, veluti illius qui, tanquam vestri providus et bonis moribus insignitus, amicis amicus [et]* |[30] *vassallis dominus bonus fuit, cujusque vestrum tam lugubribus vestibus quam aliis [m]odis* |[31] *decentibus d[e]bitum suum reddat; attamen, quia, sub brevium d[ie]rum spacio,*

Tot i que considerem raonable i just que cadascú de vosaltres reti el seu tribut, tant amb vestits lúgubres com amb d'altres formes escaients, per la mort del citat comte difunt, aquell gran personatge, el qual, com qui té cura de vosaltres i és insigne pels seus bons costums, fou un bon amic dels amics i un bon senyor dels vasalls; no obstant,

inclitus ‖[25v,1] *[e]t karissimus filius noster, infans Alfonsus, una cum nobili Teresia, filia nobilis Gombaui d·Entença, pro ejus futura* |[2] *uxore, intrare personaliter debemus comitatum et vicecomitatum predictos, pro adipiscenda per ipsum infantem* |[3] *possessione eorundem, hoc nobis videtur precipuum et magis racioni consonum, ut ex quo, providente Al-* |[4]*tissimo, bonum recuperatis amicum et dominum, in adventu* ⌊*nostro et*⌋ *ipsius infantis ac ejus uxoris, vestes et alia* |[5] *lugubria deponentes, nos et ipsos jocunditer, sicut et convenit, admitatis. Quocirca vos et vestrum* |[6] *singulos attente* ⌊*ro*⌋*gamus quatenus, statim dicti quondam comitis celebratis funeribus, vestes et alia lugubria deponentes, aliis vestibus et apparatibus ylaribus, cum nos et ipsi* [b] *comitatum* |[7] *et vicecomitatum predictos introiverimus, vos sicut et convenit preparetis. Et quia super hiis quedam* |[8] *comisimus nobili et dilecto nostro Guilelmo de Montecatheno, senescallo Cathalonie, vobis pro parte* |[9] *nostra oretenus exponenda, ejus relatibus circa hec fidem credulam habeatis.*

com que, en l'espai de pocs dies, l'ínclit i estimadíssim fill nostre, l'infant Alfons, juntament amb la noble Teresa, filla del noble Gombau d'Entença, com a futura muller seva, hem d'entrar personalment en els citats comtat i vescomtat, per tal que el mateix Infant en prengui possessió, ens sembla primordial i més d'acord amb la raó que, des del moment que, amb la providència de l'Altíssim, recupereu un bon amic i senyor, amb l'arribada nostra i del mateix Infant i la seva muller, cal que deposeu els vestits i altres abillaments lúgubres i que ens rebeu a nos i a ells de bon grat i com és convenient. Per tant, acuradament us preguem a vós i a cadascun dels vostres que, immediatament després de celebrar-se els funerals de l'esmentat comte difunt, deposeu els vestits i altres abillaments lúgubres i abilleu-vos com és convenient amb altres vestits i ornaments alegres, quan nos i ells entrem en el comtat i vescomtat esmentats. I, com que sobre això li hem fet algunes confidències al noble i estimat nostre Guillem de Montcada, senescal de Catalunya, que us exposarà de part nostra només de paraula, cal que respecte a això tingueu plena confiança en les seves explicacions.

Data |[10] *Ilerde, IIII nonas novembris, anno Domini M^{o}CCC^{o}XIIII.* |

Donada a Lleida, el dia 4 abans de les nones de novembre, en l'any del Senyor 1314.

[11] *Bernardus de Aversone, mandato regio.*

Bernat d'Aversó, per mandat reial.

[a] Aut *sepel*[*io*] [b] Cancel·lat: *infans*

A Índex onomàstic

Aquest índex inclou tant topònims com antropònims. Els topònims els escrivim en lletra *inclinada* (que difereix de la *itàlica*). Els antropònims els escrivim en lletra normal, llevat de les entrades que no comencen per un cognom sinó per un nom, les quals distingim mitjançat lletra **negreta**. Quan es tracta de grafies antigues que difereixen de la grafia actual, o que no han sobreviscut fins l'actualitat, llavors usem lletra de tipus *Palatino Italic*, tant si es tracta de topònims com d'antropònims.

En els dos casos, l'entrada pot estar suplementada amb una indicació de localització, la qual posem entre parèntesis, i/o una indicació de funció, la qual posem a continuació d'un punt volat. La indicació de localització la utilitzem per a situar un topònim dins d'una entitat geogràfica més àmplia. En el cas dels antropònims, la indicació de localització especifica una població; aquesta pot ser el lloc on residia la persona en qüestió o bé on tenia propietats.

Els noms han estat normalitzats per tal de poder reunir totes les variacions referents a un mateix lloc o persona. Les distincions entre persones homònimes són temptatives.

Els números que apareixen a les entrades són números de pàgina.

Adam, Pere (Montblanc): 25
Aembler, Gombau: 46
Àger: 17, 47
  abat: 9, 69, 71
  capítol: 69, 71
  església de Sant Pere: 17, 44, 46
  preveres d': 46
  vescomtat: 19, 52, 82
Agramunt (Urgell): 17, 47
  convent de Santa Eulàlia: 44
  església de Santa Maria: 17, 44, 46
  preveres d': 46
Aguilar, Pere d' (Lleida) · gerent del bisbe: 37
Aira (Gascunya) · església de Santa Quitèria: 44
Albesa (Noguera): 17, 47
  església de Santa Maria: 44
Alentorn, Guillem d' · cavaller: 67
Alentorn, Ramon d': 45
Alfons el Benigne · infant, comte d'Urgell: 10, 19, 37, 53, 54, 78, 81, 83
Almatà · quart de Balaguer: 66
Almatà, Santa Maria d' (Balaguer) · església: 17, 44, 46
  confraria: 17, 44, 48
Àlvar I de Cabrera · comte d'Urgell: 11, 13, 41
Àlvar II de Cabrera · vescomte d'Àger: 6, 18, 26–31, 33, 34, 51, 52, 60, 61, 63, 78
Alçamora, Arnau d': 45
Andreu de Timor · abat de Poblet: 80
Anglesola, Berenguer Arnau d': 73
Antilló, Constança d': 19, 53, 54
Antilló, Sanç d': 19
Antunis: 45
Aragó
  rei d': 14, 18, 26, 52, 65
Areny, Bonet d' · majordom del comte: 46, 67, 72
Areny, Ferrer d': 45
Arnau · abat de Fontfreda: 34, 61
Aversó, Bernat d' · escrivà reial: 82, 83

Balaguer (Noguera): 9, 17, 47, 50, 68
  cap del pont: 17, 47
  castell: 72, 73

confraria de Santa Maria d'Almatà : 17, 44, 48
convent de Sant Domènec : 18
església de Sant Salvador : 44
església de Santa Maria d'Almatà : 17, 44, 46
horta de Vila Nova : 17, 47
plana de Vila Nova : 17, 47
preveres de : 46
quart d'Almatà : 66
Vila Nova : 17, 47
Barber, Bartomeu : 45
Barberà, Berenguer de : 46
Bellpuig, Santa Maria de (Noguera) · monestir : 5, 7, 10–15, 17, 35–38, 40, 46, 80–82
Bellveser, Bord de : 45
Bellveí, Guillem de (Lleida) · notari : 26, 27
Bernat · abat de Bellpuig : 34, 61
Bernat [**de Cervera**] · abat de Poblet : 23
Bonrepòs, Santa Maria de (Priorat) · monestir : 16, 43
Bordeus · diòcesi : 36

Cabrera, Bord de : 46
Cabrera, Elionor de : 19
Cabrera, Guerau de · oncle d'Ermengol X : 9, 68, 73
Caçador, Esteve : 45
Calaf, Arnau (Castelló de Farfanya) : 69, 71
Calders, Jaume de : 45
Camporrells (Llitera) : 8, 9, 66, 68
balneari : 8
Camps, Guillem · notari : 37
Capdevila, Bernat de : 46
Capot, Gratian · uixer de la Cambra de Comptes de Navarra : 27
Cardonet, Arnau (Àger) · notari : 38
Cardonet, Pere (Àger) · escriptor jurat : 38
Caresmar, Jaume · historiador : 6, 7, 9, 11–13, 37, 38, 80
Cas, Jaume de · porter del comte : 45
Casserres, Bernat de : 45
Castellarnau, Pere de : 45
Castelló, Ponç de · cavaller : 45, 67
Castelló de Farfanya (Noguera) : 17, 47
església de Santa Maria : 44
Castellverdú, Jordà de · cavaller : 34, 61
Catalunya : 81, 83
Ceboli, Guillem : 46
Cecília de Comenge · comtessa d'Urgell i vescomtessa d'Àger : 16
Cecília de Foix · comtessa d'Urgell : 13
Cérvoles (Os)
església de Santa Maria : 44
Cirera, Guillem : 45
Climent V · papa : 35
ça Clusa, Bernat · cavaller : 67
Cohina, Bernat : 45
Cohina, Guillem : 45
Colom, Ferrer (Balaguer) · jurisperit : 68, 69
Conques, Berenguer de : 45
Constança de Montcada · comtessa d'Urgell : 11
Coq, Domènec : 46
Corsà, Arnau de : 45
Cortit, Pere : 45
Foxeta · esposa de ∗ : 45
ça Costa, Andreu : 45

en Destre, Ramon d' : 45
Dolça de Foix · comtessa d'Urgell : 13

Eimeric, Pere (Àger) : 45, 67, 69, 71
Emeric : *vegi's* Eimeric
Enric, Nadal : 46
Entença, Gombau d' : 19, 53, 54, 78, 83
Entença, Guillem d' : 45
Entença, Teresa d' · comtessa d'Urgell i vescomtessa d'Àger : 10, 19, 37, 53, 54, 78, 81, 83
Entença, Urraca d' : 19, 54
Ermengol VII · comte d'Urgell : 12, 13
Ermengol X · comte d'Urgell i vescomte d'Àger : *passim*

Faidida d'Illa-Jordà · esposa d'Ermengol X : 16, 19, 37, 42, 55, 63, 65
Ferrer, Guillem (Castellfollit de Riubregós) · notari : 27
Ferrer, Pere : 68
Fluvià, Bernat de · cavaller : 34, 61
Foix, Bernat de (Vilaplana) : 66

Fonollar, Bernat des · lloctinent de procurador general de Catalunya : 10, 68
Fontfreda, Santa Maria de (Narbona) · monestir : 34, 61
Fonts, Berenguer de : 45
Fonts, Jordà de : 46
Fox, Bernat de : 46
Foxet · fill de ∗ : 46
Fox, Guillem de : 45
Framenors (Lleida) · convent : 11, 16, 39, 43
guardià : 11, 39, 43
les Franqueses, Santa Maria de (Balaguer) · monestir : 16, 42
Frares Predicadors (Balaguer) · convent : 17, 48
Frares Predicadors (Lleida) · convent : 16, 43
prior : 43
Fresc, Guillem : 46

Gastó I · comte de Foix i vescomte de Bearn i de Castellbò : 7, 9, 36, 51, 74, 76
Gavalor, Joan (Lleida) · notari : 38
Girona, Arnau de (Balaguer) · notari : 14, 34, 37, 38, 40, 41, 51, 58, 59, 61, 67, 69–74
Gualter (Noguera) : 25
església de Santa Maria : 44
Guàrdia, Bernat de · cavaller : 11, 39, 67, 73, 78
Guàrdia, Ramon de · cavaller : 11, 25, 34, 61
ça Guàrdia, Berenguer : 45
ça Guàrdia, Guillem : 45
Guerau de Cabrera · oncle d'Ermengol X : 9, 68, 73

Illa-Jordà, Faidida d' · esposa d'Ermengol X : 16, 19, 37, 42, 55, 63, 65
Ivars [*de Noguera*] · església : 44

Jaume d'Aragó · infant : 5, 10, 19, 53, 54, 68, 74, 75
Jaume el Conqueridor · rei : 6
Jaume el Just · rei : 10, 19, 37, 53, 61, 74, 77, 78, 81
Jaume I d'Urgell · comte d'Urgell i vescomte d'Àger : 16
Ja[*y*], Guillem : 45

Larmont (Gironda) : 35, 36
Liot, Pere : 46
Lleida (Segrià) : 10, 74, 75, 77, 79, 81–83
convent de la Santa Trinitat : 43
convent de Santa Eulàlia : 43
convent dels Framenors : 11, 43
convent dels Frares Predicadors : 43
església de Santa Maria de la Seu : 44
Llorenç, Ferrer de : 46

Marquina, Martí · historiador : 80
Martinis, Pere : 45
Jaumet · fill de ∗ : 45
Mas, Bernat des · prevere : 74
Meià, Pere de · cavaller : 67
Merita, Ramon de : 46
Meüll, Ramon de · capellà de Gualter, notari : 25
Milà, Guillem (Agramunt) · notari : 37
Miravet, Arnau de : 46
Monfar, Diego · historiador : 5, 9, 37
Montcada, Constança de · comtessa d'Urgell : 11
Montcada, Guillem de · senyor de Fraga i senescal de Catalunya : 10, 11, 16, 39, 45, 63, 67, 72, 75, 78, 79, 81, 83
Montcada, Sibil·la de · esposa d'Ermengol X : 63
Montclús, Berenguer de · cavaller : 45, 67
Montmagastre (Noguera) · església : 44
Montoliu, Guillem de : 45
Montrebeig, Berenguer de : 45
Montserrat, Santa Maria de (Bages) · monestir : 16, 43
Montsonís, Berenguer de · notari : 37
Morell : *vegi's* Murell
Morella, Berenguer : 74
Mur, Acard de · conseller del rei Jaume el Just : 75
Mur, Ramon de : 46
Mur, Ramon de (Almatà) : 66
Murell, Arnau de · batlle de Balaguer i procurador general del comtat : 11, 20, 39, 57, 59, 63, 67, 68, 72, 73, 75, 76, 78

Murell, Mateu de : 45

Nicolau [Capocci] · bisbe d'Urgell : 16

Oliola, Guillem d' : 45
Olivó, Pere · frare dominic : 14, 40, 70
Oriol, Pere : 45
Oromir, Mateu (Agramunt) · notari : 80, 81
Os de Balaguer (Noguera) · església : 44
Osca, Pere d' : 46

París, Guillem : 45
les Parrelles, Santa Maria de (Balaguer) · convent : 16, 43
el Pedregal, Santa Maria d (Urgell) · monestir : 16, 43
Penavera, Pere de : 45
Peramola, Bernat de · senyor de Peramola : 11, 39, 67, 72, 78
Pere d'Aragó · infant : 19, 54
Pere el Gran · rei : 6, 7, 10
Pintor, Bernat · framenor, confessor del comte : 5, 10, 11, 14, 39, 40, 42, 69, 70, 75–78
Poblet, Santa Maria de (Conca de Barberà) · monestir : 5–7, 11, 16, 23–25, 35, 42, 80, 81
abat : 5, 11
Ponts (Noguera) : 6, 17, 37, 47
església de Sant Pere : 44
església de Santa Maria : 17, 44, 46
preveres de : 46
Ponç Guerau IV de Cabrera · comte d'Urgell : 40
Puig, Pere de (Tremp) · framenor : 67
Puigverd, Berenguer de : 25
Puigverd, Guillem de · cavaller : 67
ces Pujades, Ramon : 45

Ramon Trebailla · bisbe d'Urgell : 5, 10, 11, 14, 39, 67, 72, 73
Reart, Antoni · arxiver reial i protonotari : 37
Ribagorça : 66, 68
Ribelles, Amorós de : 73
Ribelles, Ponç de : 73, 79
Ribelles, Ramon de : 73
Roger Bernat III · comte de Foix i vescomte de Castellbò : 6, 9, 18, 26, 28, 33, 34, 51, 52, 60

Sagarra, Ferran de · historiador : 23
Sala, Berenguer (Lleida) · jurisperit : 14, 40, 70
Sala, Bord : 46
Sala, Guillem : 45
Sales (¡Viladecans, Baix Llobregat?)
església de Santa Maria : 44
Salet, Bartomeu : 45
Salvador, Pere : 45
Sanç, Pere : 45
Sant Martí, Guillem de (Lleida) · notari : 37
Santa Coloma, Pere de : 46
Santa Eulàlia (Agramunt) · convent : 44
Santa Eulàlia, de la Mercè dels Captius (Lleida) · convent : 43
Santa Trinitat, de Redempció de Captius (Lleida) · convent : 43
Santes Creus, Santa Maria de (Alt Camp) · monestir : 11
Saragossa : 10, 75
Sibil·la de Montcada · esposa d'Ermengol X : 63
Sicília · expedició de Jaume el Just : 18
Sicília · expedició de Pere el Gran : 7
Sixena, Santa Maria de (Monegres) · monestir : 10, 75
Solsona, Pere (Agramunt) · batlle : 37

Tamarit, Bernat de : 45
Tarragona · diòcesi : 35
Tàrrega (Urgell) : 76
Tartareu (Noguera) · església : 44
Teresa d'Entença · comtessa d'Urgell i vescomtessa d'Àger : 10, 19, 37, 53, 54, 78, 81, 83
Timor, Andreu de · abat de Poblet : 80
Toló, Berenguer : 74
ça Torre, Guillem : 46
Tragó (Noguera) · monestir : 16, 42
Tunis · expedició de Pere el Gran : 7

Urgell
comtat : 19, 36, 37, 45, 52, 72, 82
diòcesi : 36
insígnies del comte : 19, 53, 54
Urgell, Bord d' : 45

Vallbona, Santa Maria de (Urgell) · monestir : 16, 43

Vallsanta, Santa Maria de (Urgell) · monestir: 16, 43
Vidal, Pere: 46
ça Vila, Guillem: 46
Vilafranca del Penedès: 11
Vilalta, Ramon de (Balaguer) · rector de l'església: 14, 40, 69, 70
Vilaplana (¿Noguera?): 66
Vintró, Juli · fotògraf: 12, 13

Zurita, Jerónimo · historiador: 9

B Notació

Taula A. Signes utilitzats en la transcripció de textos	
Notum sit cunctis	text transcrit
quod ego, Guilelma,	lletres abreujades (en color gris)
uxor B.° de Castell.°,	abreviatures no desenvolupades
dono a·n Gilabert de Roda	contracció aliena a l'ortografia actual
unam bar⸢cariam⸣ sitam	lectura incerta
in parrochia [Sancte Eug]enie,	restitució d'un fragment perdut
quam ego ⸢compar⸣avi	restitució incerta d'un fragment perdut
a P[etro] de Jovellare,	compleció pels editors
scu[ti]fero[a]*,*	addició o correcció de l'editor (amb nota explicativa)
alias Se??c.	lletres no resoltes
Adam Rossell ⌊alias de Guilaniu⌋,	addició interlinear, a línia seguida o mitjançant una crida
[·····]	fragment no resolt
[·· 23 ch ··]	longitud aproximada, en caràcters

Taula B. Signes utilitzats en les taules de tradició	
O (O' ...)	original(s)
P	exemplar primerenc no pròpiament original
A, B ...	còpies manuscrites
a, b ...	edicions impreses
α, β ...	regestos, extractes i casos similars
▸	exemplar bàsic
▷	exemplar auxiliar
×	exemplar perdut (localització desconeguda)
*	exemplar postulat

C Bibliografia

[*Alguaire II*] Jesús Alturo i Perucho, 2010. *Diplomatari d'Alguaire i del seu monestir duple de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (1245–1300)*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Baudon 1896*] Charles Baudon de Mony, 1896. *Relations Politiques des Comtes de Foix avec la Catalogne jusqu'au commencement du XIVe siècle* (2 volums). Paris: Alphonse Picard.

[*Bertran 2014*] Prim Bertran i Roigé, 2014. *Ermengol X i el territori*. Conferència donada el 18 d'octubre de 2014 al monestir de Bellpuig de les Avellanes.

[*du Cange*] Charles du Fresne, sieur du Cange, 1678 (1a edició) – 1954 (5a edició). *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*.

[*Caresmar, Anales*] Jaume Caresmar, 1751. *Anales del Real Monasterio de Bellpuig de las Avellanas*. Monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes, Manuscrits de Jaume Caresmar.

[*Caresmar, De Rebus*] Jaume Caresmar, 1773. *De rebus ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodiensis Avellanarum in Cathalonia, ordinis canonicorum regularium Sancti Agustini premonstratensium*. Monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes, Manuscrits de Jaume Caresmar.

[*Cuellas 2014*] Ramon Cuellas Campodarbe, 2014. *Lectura i interpretació d'alguns fragments del testament d'Ermengol X*. Conferència donada el 18 d'octubre de 2014 al monestir de Bellpuig de les Avellanes.

[*Cuellas 2015*] Ramon Cuellas Campodarbe, 2015. *El 'Llibre Gros dels Privilegis' de la ciutat de Balaguer*. Univ. de Lleida. Col·lecció *El comtat d'Urgell*, vol. 13.

[*DCVB*] Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll, 1930–1962 (1a edició), 1978–79 (2a edició). *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 volums). Palma de Mallorca.

[*DIEC2*] Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la Llengua Catalana* (2a edició). Barcelona.

[*Domingo 1997*] Dolors Domingo i Rúbies, 1997. *Pergamins de privilegis de la ciutat de Balaguer*. Univ. de Lleida. Col·lecció *El comtat d'Urgell*, vol. 2.

[*Español 1995*] Francesca Español, 1995. Els comtes d'Urgell i el seu panteó dinàstic. *El comtat d'Urgell* (ed. F. Sabaté, G. Gonzalvo, J. Farré; Univ. de Lleida), p. 149–183.

[*Español 2007*] Francesca Español, 2007. El panteó dels comtes d'Urgell al monestir de Bellpuig de les Avellanes. *L'art gòtic a Catalunya. Escultura I. La configuració de l'estil* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana), p. 80–86.

[*Hansen 2020*] Jeff Hansen, 2020. Hydrogen sulfide heightens disease in tuberculosis, suggesting a new therapeutic target. *UAB News*, March 03, 2020.

[*Llobet 2005*] Santiago de Llobet Masachs, 2005. *El matrimoni infantil a Catalunya i Europa*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Monfar*] Diego Monfar, 1642–1650. *Historia de los Condes de Urgel*. Manuscrit: *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Manuscrits, Miscel·lània, núm. 24. Publicació, per

Próspero de Bofarull y Mascaró: *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, volums 9 i 10, Barcelona, 1853.

[*Mora 2010*] Xavier Mora Giné, 2010. *Un poble del comtat d'Urgell: Alberola.* Univ. de Lleida. Col·lecció *El comtat d'Urgell*, vol. 8.

[*Mora 2020*] Xavier Mora Giné, 2020. *El procés contra Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai a finals del segle XIII.* En preparació.

[*Pere el Gran*] Stephano M. Cingolani, 2011. *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i pergamins*. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Santes Creus, Panteó*] Marina Miquel, Ramon Sarobe, Carme Subiranas (editors) 2016. *El panteó reial de Santes Creus*. Museu d'Història de Catalunya.

[*Soldevila 1962*] Ferran Soldevila i Zubiburu, 1962[1], 1995[2]. *Pere el Gran. Segona part: El regnat fins a l'any 1282.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

[*Sobrequés 1957*] Santiago Sobrequés i Vidal, 1957[1] 1961[2], 1970[3], 1980[4]. *Els barons de Catalunya.* Barcelona: Ed. Vicens Vives.

[*Vallverd*] Xavier Mora Giné, Avel·lí André Gabián, 2019. *Col·lecció Diplomàtica de Santa Maria de Vallverd*.

[*Velasco, Fité 2016*] Alberto Velasco, Francesc Fité, 2016. Els comtes d'Urgell, promotors artístics. *O rei o res. La fi del comtat d'Urgell* (ed. C. Alòs, F. Fité, E. Solanes, A. Velasco; Museu de la Noguera), p. 45–94.

[*Zurita*] Jerónimo Zurita, 1562–1580. *Anales de la Corona de Aragón.* Zaragoza.